

NAZMI ÖNER

**TÜRKİYE’NİN
ORTADOĞUSUNA
SEYAHAT**

Yazan ve yayına hazırlayan : Nazmi Öner

Yazarla irtibat Tel : 0544 665 09 09

e-mail : n.oner1507@gmail.com

Yayına hazırlandığı tarih : Kasım 2023

ISBN: 978-605-82447-8-8

Bu kitabın tüm telif ve yayın hakları 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince yazarına aittir.

Arama motoruna “Nazmi Öner” yazıp tıklayarak yazarın basılmış kitaplarına www.nazmioner.com.tr sayfasında elektronik gezi kitaplarına ulaşabilirsiniz.

NAZMÎ ÖNER 1946 yılında Burdur'un Bucak İlçesine bağlı Seydi Köyde doğdu. Seydiköy İlkokulu ve Isparta Gönen İlköğretmen Okulunu bitirdikten sonra, 1964 yılında Erzurum Karayazı'ya bağlı Yücelik Köyü İlkokulunda öğretmenliğe başladı. Sonra Buca Eğitim Enstitüsü Sosyal

Bilgiler ve Anadolu Üniversitesi Tarih Öğretmenliği bölümlerini bitirdi. Erzurum'dan sonra öğretmenlik hayatı: Afyon, Burdur, Giresun, Konya ve Antalya'da, İlkokul Öğretmeni, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Tarih ve Dershane Öğretmeni olarak otuz beş yıl devam etti. Burdur Cumhuriyet lisesinden emekli olduktan sonra altı sene de Çıralıda bulunan, kendisine ait Likya Pansiyonu çalıştırdı ve dünyanın değişik bölgelerine geziler yaparak bunları yazdı.

Yazarın yayınlanmış Eserleri: Yalnızlık, Gece ve Karlar (Şiir) /Dünya Yaşanası Bir Yer Değil (Şiir) /Amsterdam Şiir Gibi Şehir (Şiir) /Kırk Yaşında Kadın (Şiir) /Seydiköy (Köy araştırması) /Kürt Açılımının Kapanımı (Araştırma-Politika) Kültüre Eleştirel Bakış (Toplumsal eleştiri) Dünya Birleşirse savaşlar biter (araştırma) Laiklik, Şeriat ve Türban Tartışmaları (Araştırma) /En Büyük tehdit Milliyetçilik (Araştırma) /Tarihin Tanımı (Tarih) /M. Kemal ile Çanakkale'den Ankara'ya (Tarih) Gazete (Tarih) /Sagalassos (Tarih) Sanatta Evrensellik (Deneme) Türkiye'nin Mutsuz ve Huzursuz İklimi (Deneme) /AB Arifesinde Çevre sorunlarımız (Makale) /İlköğretmen Okullarında Bir Zamanlar (Eğitim) Cumhuriyet değerlendirmeleri (Makale) /Yeni koltuklar (Hikaye), Ölümün pençesinde dört yolcu (Anı) /Dünyanın birliği (Makale) /Dünya birleşmeli ve tek merkezden yönetilmelidir (Araştırma)

ÇOCUK KİTAPLARI: Su Damlasından Buluta, /Termessoslu Gençlerin Onur Mücadelesi, /Pergeli Bulutlar Toroslarda, /Kasaphane Kedileri

GEZİ: Kıbrıs'ta Tarih ve Doğa (Gezi/Yurtiçi Gezilerim (Gezi) www.nazmioner.com.tr de yayınlanan elektronik gezi kitapları/İran'da Gezmek (e- kitap Gezi) /Kafkas Ülkeleri (e- kitap Gezi) /Baltık Ülkelerinde Gezi (e-kitap Gezi) /Türkistan Gezisi (e-kitap Gezi) /Tebriz (e-kitap Gezi) /Şiraz (e-kitap Gezi) Hemedan (e-kitap Gezi) /İsfahan (e-kitap Gezi) /Abakan'dan Baykal'a (e-kitap Gezi)/ İrkutsk'tan Urallara (e-kitap Gezi) /İran Horasan'ı ve Meşhet (e-kitap Gezi) İran'ın Hazar denizi kıyıları (e-kitap Gezi) / Balkan Ülkelerinde Gezi (e-kitap Gezi) Batı Akdeniz Gemi Turu (e- kitap Gezi)/ Türkiye'nin Ortadoğu'suna Seyahat (e-kitap Gezi) /

Evli ve iki çocuk babası olan Nazmi Öner, TSB (Türkiye Sanatçılar Birliği); Ansan (Antalya Sanatçılar Derneği); Antalya Kent Konseyi, Anşoyad (Antalya Şair, Ozan, Yazarlar Derneği) ve YKKED (Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği) ve Disk Emekli-sen üyesi olup Antalya'da yaşamaktadır.

İÇİNDEKİLER

Gezme tutkum	07
Anadolu tarihinin merkezine yolculuk	09
Anadol'unun Ortadoğu'suna seyahat	11
Burdur'dan Yozgat'a Anadolu coğrafyası	14
Karayolu ulaşımında Flix Bus	19
Yozgat'tan Hattuşa'ya ulaşım sorunu	22
Anadol'unun tarih öncesi	26
Ana hatlarıyla Anadolu'nun tarih çağları	28
Hititlerden sonra Anadolu	31
Hattuşaş Anadolu tarihinin temeli mi?	35
Hattuşaş'ta Yazılıkaya'nın "A" odası	37
Yazılıkaya'nın "B" odası	43
Boğazkale Müzesi	47
Hititlerde tabletler, yıllıklar ve din	52
Hattuşaş'ın surları ve kapıları	55
Aslanlı kapı ve Yerkapı	57
Sfenksli kapı ve Kral kapısı	63
Çorum	66
Çorum Müzesi	73
Tokat	78
Tokat'ta kale ve hanlar	83
Tokat'ta sulu sokak caddesi	88
Tokat Müzesi	98
Yozgat'tan Sivas'a coğrafya	104
Sivas	110
Sivas'ta Müzeler	121
Atatürk Kongre Müzesi	130
Karasu Kanyonunda tren yolculuğu	141
Türkiye'de demiryollarının kısa geçmişi	151
Karasu Kanyonunda yolculuk	153
Sivas Erzurum demiryolu ve Nuri Demirağ	156
Nuri Demirağ kimdir ve neden batırıldı?	158
Türk hava kurumu sipariş verdiği uçakları almadı	160
Erzurum	163
Erzurum'da gezdiğim tarihi yerler	168

Erzurum Kalesi ve ulu cami	173
Erzurum Taşhan ve çevresindeki eserler	179
Erzurum'dan Karayazı'ya yolculuk 1	186
Erzurum'dan Karayazı'ya yolculuk 2	188
Erzurum'dan Karayazı'ya yolculuk 3	190
Erzurum'dan Karayazı'ya yolculuk 4	193
60 yıl önce Karayazı'da 1	197
60 yıl önce Karayazı'da 2	200
Karayazı'dan köye yolculuk	209
Karayazı'da domates görmek	212
Yıl 1964 Zorova Köyü	219
Karayazı'dan Zorova'ya	222
Yücelik İlkokulu	229
Okuldan kopamıyorum	234
Ak bulutlar getirdim armağan Karayazı'dan	241
Muş Ovası	248
Bingöl	253
Bingöl Elazığ arası	259
Harput	264
Elazığ'da gezdiğim yerler	272
Elazığ'dan Kayseri'ye coğrafya	278
Kayseri'de gezdiğim yerler 1	288
Kayseri'de gezdiğim yerler 2	297
Kayseri'de gezdiğim yerler 3	305

GEZME TUTKUM

Çocukluğumda davar güttüğüm dağların arkasını merak ederdim hep. Sonrasında da ne yurtiçi ne de yurtdışı gezilere doyamadım. Türkiye’de beş-altı il hariç diğerlerini en az iki tur yaptım. Ama Türkiye de artık eski Türkiye değil, son kırk yılda çok değişti. Gerçi değişimler gerek insan yapısı gerek kültür sanat ve kent mimarisi açısından hiç de olumlu olmadı. Her alanda fonksiyon estetiğe tercih edildi. Siyaset rant, din ticaret, mafya ve çeteler yasa dışı yollarda yol alırken devlet de halka karşı despotlaşarak bunların arkasında durdu. Ahlak çürüdü. Köyler dağılıp kaybolurken kentler kasabalaştı.

Sydney’de torunlarla

Yani son kırk yıl Türkiye’de olumsuzluklarla dolu da olsa zaman hiç durmadan yol aldı. Zaman gelişim ve değişimdir denilse de ülkemizde gelişim olmasa bile zaman iyi veya kötü

değişimdi. O yüzden önceden gezip görmüş bile olsam aynı yerlerdeki değişimi tekrar tekrar görmek isterim.

Bu durum bende bir tutku olmanın ötesinde bir yaşam tarzı ve yaşama sevincimin, yaşama bağlılığımın sigortası gibidir. Bir yerde uzun süre kalınca yaşam benim için kanıksanır, monotonlaşır, kendimi hareketsiz ve hantal hissederim. Oysa birkaç günlüğüne bir yerleri dolaşıp gelsem kendimi gençleşmiş dinçleşmiş hissederim. Güncellenir, yenilenirim.

Şimdi yine böylesi duygularla yeni bir geziye karar verdim. Bu kez altmış yıl önce ilk göreve başladığım köye gitmek için uzun ve zor bir yolculuğa çıkmak istedim. Zamanı tersine çevirip 18 yaşıma dönmek istedim. Fakat ne var ki zaman tek yönlü ve yalnızca ileri yönde çalışır. Nasıl ki nehirler geri akamaz ise zaman da sürekli ileriye akan bir nehirdir. Sanki zaman her şeyi sürükleyip giden bir seldir.

Bunları biliyorsun da neden seksene merdiven dayadığın bir yerde zamanın önünü kesmeye zamanda geriye yol almaya çalışırsın, zamanın karşısında kimse duramamış iken sen mi duracaksın, diyebilirsiniz. Evet zaman durmaz zaman akar. Bunu aklımla kavrayabiliyorum elbette.

Ama duygular öyle demiyor. Bir zamanlar Cem Karaca zamanın tekerine çomak sokmuştu. Sen de zamanın tekerine çomak sokarak bir an durdurabilir ve o anda selde sürüklenen anılardan birkaçını kurtarabilirsin diyor. Zamanın altmış yıl öncesine anı toplamaya gidiyorum Erzurum Karayazı'ya. Kolay gelsin bana.

ANADOLU TARİHİNİN MERKEZİNE YOLCULUK

Nereye gidiyor Jules Verne? Arzın merkezine değil mi? Oysa ben de bir seyahate çıktım. Erzurum'a gidiyorum. Burdur'dan çık, Erzurum'a in. İçine siner mi insanın? Anadolu'nun güzellikleri küsmez mi bizi çiğneyip geçtin diye? Öyleyse birkaç yer daha koymalıyım gezimin içine. Örneğin Çorum niye olmasın?

Çorum'dan çok gelip geçtim. Giresun'da çalıştığım yıllarda, Gürcistan, Azerbaycan ve İran yolculuklarımda da hep Çorum'un içinden gelip geçtim. Ama durup Çorum'da hiç kalmadığım gibi sokaklarında bir kez olsun dolaşmışlığım bile yok. Tokat ise Türkiye'de hiç görmediğim az sayıdaki illerden birisi. Bu yüzden Erzurum gezisine bu iki ili de dahil ettim.

Çorum Valiliği

Bu yüzden gezimi Çorum'dan başlatmak istediysen de üç nedenden dolayı vazgeçtim. Hem yolculuk 11 saat ve hem de gece yolculuğu beni yıldırırdı. Bu yaşta 11 saat yolcuğu çekebilir miyim? İran'da 30 saat süren otobüs yolculuklarına ve Sibirya'da geceli gündüzlü üç dört gün süren tren yolculuklarıma göre fazla sayılmazdı. Ama o zaman on yaş daha gençtim.

İkinci neden yolculuğun geceye gelmesi ki bu durum ertesi günü uykusuz vaziyette gezmemi zorlaştıracaktı. Gezinin gece geçmesinin başka bir eksisi ise içinden geçtiğim Anadolu coğrafyasını görmeden geçecektim. Gerçi bu coğrafyanın % 80-90'nını geçmişte görmüştüm. Ama ben şehirlerden çok içinden geçtiğim coğrafyayı görmek isterim. Bu yüzden de havayolunu zorunlu olmadıkça tercih etmem. Karayolu ve demiryolu her zaman öncelikli tercihimdir.

Yozgat

Ayrıca benim Çorum'a gitmemin birinci nedeni Anadolu tarihinin merkezi olan Hattuşaş'ı görmektir ki, Hattuşaş Çorum'a bir buçuk saat iken Yozgat'a yarım saat idi. Onun için geziyi Yozgat'tan başlatmaya karar verdim. Çünkü 19 Ağustos 2024 sabahı saat 10.00'da Burdur'dan çıkıp 19.00'da Yozgat'a varacaktım. Bu suretle hem coğrafyanın tamamını gündüz gözüyle göreceğim ve hem de gece yolculuğu yapmayacaktım.

İşte bu yüzden Anadolu tarihinin merkezine yolculuğu Yozgat'tan başlattım.

ANADOLUNUN ORTADOĞUSUNA SEYAHAT

On gün içinde on yerleşimi kapsayacak olan gezimi önceki yazımda Hattuşaş Antik Kentine verdiğim önemden dolayı Anadolu Tarihinin merkezine seyahat olarak adlandırmıştım. Fakat bu ilk durak gezeceğim alanın tamamını kapsamadığı gibi bu gezinin asıl nedeni ve son durak olan Karayazı'nın Zorova köyüne de çok uzaktı.

Gezecek olduğum yerler sırasıyla Yozgat, Çorum, Tokat, Sivas, Erzurum, Karayazı, Muş, Bingöl, Elâzığ ve Kayseri idi. Bu bölge güneyde Güneydoğu Anadolu'ya kuzeyde Karadeniz bölgesine dayanırken yarısı İç Anadolu, yarısı Doğu Anadolu Bölgesinde kalıyordu. Ayrıca 26-45 doğu boylamları arasında kalan Türkiye'yi 35 derece doğu boylamının doğu ve batı diye ortadan ikiye böldüğü düşünülürse gezeceğim bölge ortanın doğusunda kalıyordu. Bu yüzden gezeceğim bölgeyi **Anadolu'nun orta doğusuna seyahat** olarak adlandırdım.

Hattuşaş'tan Boğazkale'nin önündeki ovanın görünüşü

Tamam, nasıl adlandırdıysan adlandırdın... Bundan bize ne? Ne diye enlem boylam vererek uzun açıklamalara giriyorsun. Bir an önce sadede gel, diyebilirsiniz. Fakat Ortadoğu sözcüğü

dünyanın sömürü alanı olup kültürel ve yönetsel açıdan bir çağdışılığı simgelediği için benim sözünü ettiğim Anadolu Ortadoğu'sunun, bu dünyanın Ortadoğu'su ile ilgili olmadığını ortaya koymak için açıklamayı uzattım. Yani bu Anadolu coğrafyasına göre yapılmış tamamen coğrafi bir tanım olup sosyal ve kültürel bakımdan Anadolu'nun genelinden farklı değildir. Özelden bir fark aramak gerekirse buralarda bizim sosyal murakabe dediğimiz mahalle baskısı biraz daha fazla olmalı ki, bu bölgede insanlar hala birbirine daha çok güveniyor.

Yozgat

Bence insanların birbirine güvenmesi çok önemli bir durum. Çünkü güven duygusu korku duygusundan kaynaklanan baskı duygularını öteleyerek kin ve nefret gibi kötümser duyguların da önünü kesmektedir. Bir sosyolog toplumda güven duygusunun insan ve toplum üzerine etkilerini ele alacak olsa sanırım bundan birkaç tane kitap bile çıkabilir. Ben bunun önemini ilk kez İran'da fark etmişim. Çünkü ben Türkiye'de arabama tanımadığım bir yolcuyla almaktan korkarken İran'da otel sorduğum herkes "Ne yapacaksın oteli, konuğum ol" demişti. Bizde bu duygu ellili, altmışlı yıllarda kalmış ve unutulmuş olduğu için İran halkının bu davranışı beni şaşırtmıştı. Bu kez de aynı şaşkınlığı Erzurum'da yaşadım.

Tokat Sulu Sokak

Hediyelik bir şeyler aldıktan sonra kredi kartımı otelde unutmuş olduğumu fark edince kuyumcuya, “Kartımı otelde unutmuşum. Bunlar kalsın, kartımı getirip alırım” dedim.

Kuyumcu: “Tamam al götür, kartı getirip çektirirsin” dedi. Doğrusu bu güven duygusu beni çok duygulandırdı.

BURDUR'DAN YOZGAT'A ANADOLU COĞRAFYASI

Gezilerimde şehirler kadar ve hatta şehirlerden çok, o şehirleri de kapsayan içinden geçtiğim coğrafyayı görmek fotoğraflamak ister ve bu coğrafyanın sağladığı olanaklar üzerinde düşünürüm. Şehirlere de coğrafyanın sağladığı olanaklar ne oranda yansımış diye bakarım. Zaten gezide ilk durak olarak Çorum'u seçtiğim halde sonradan Yozgat olarak değiştirme nedenim de yolculuğun tamamının gündüz geçmesi ve içinden geçtiğim coğrafyayı görmek istemem yüzündendi.

Afyon yakınlarında yol

Bu yüzden hemen Burdur otoparkından çıkar çıkmaz başladım fotoğraf çekmeye. Amacım Burdur'dan Erzurum'a Anadolu coğrafyasını fotoğraflarla canlandırmak, görmek, göstermekti. Ama ne yazık ki köşe yazılarında fotoğraf olmadığı için bunu yazılı anlatımla yapmaya çalışacağım. Fakat bu durum hiç içime sinmedi. Sanki çekmiş olduğum binlerce fotoğraf boşa gidecekmiş gibi bir hisse kapılarak bir çare bulmalıyım dedim ve köşe yazımı Facebook'ta paylaşırken fotoğrafları buna eklemeye karar verdim.

Sivrihisar'dan sonrası

Polatlı belediyesi

Aslında Burdur'dan Yozgat'a dek coğrafyanın özeti ve ortak noktası BOZKIR olmakla beraber yer yer farklılıklar da var. Farklılık bitki örtüsünde fazla değişmese de yeryüzü şekilleri ve yöresel ürünlerde farklılıklar vardı. Yeryüzü şekilleri ve bitki örtüsünü fotoğraflarla vermeye çalıştım. Yöresel ürünleri ise yol

kenarlarındaki sergilerden ve reklam tabelalarından izlemek mümkündür.

Anadolu kırsalının yarısından fazlası böyle kuru tarım alanı

Ankara

Örneğin Sandıklıya yaklaşırken leblebi reklamı yapan tabelalar, Sandıklı-Afyon arası yol kenarlarında patates sergileri ve Afyon kaymağı reklamları, Polatlı'dan itibaren başlayan

kavun sergileri ise Kırıkkale'ye dek seyrek biçimde sürerken Kırıkkale'den sonra Yozgat'a dek kavun sergileriyle çok sık aralıklarla karşılaşılıyor.

Kavun sergisi

Elmadag

Bitki örtüsü ve tarım açısından başta da söylediğim gibi Burdur'dan Yozgat'a sulu tarım çok az olup Anadolu'nun özeti çok net olarak kuru tarım -tahıl tarımı- olarak görünüyor. Tarım

alanları dışında kalan dağlar genellikle çıplak, meralar da biçilmiş ekin tarlalarının anıplarının devamı gibi sapsarı bir kuraklığı ifade ediyor. Kısacası Anadolu'm yanmış kavrulmuş suya hasret

Kırıkkale

Yanmış kavrulmuş Anadolu'm
Hasret kalmış suya.
Bıkmış usanmış ilkelikten
Hasret kalmış yaşanan çağa.
Güneşin ülkesi bin tanrı ili
Sürüklenirken karanlığa
Anadolu'm hasret kalmış
Akla, bilime ve çağa.

KARAYOLU ULAŞIMINDA FLİX BUS

Anadolu tarih boyunca özellikle doğu-batı yönlü ulaşım yollarının merkezinde yer almıştır. En eski tarihi dönemlerde Efes'ten Sus'a Kral Yolu, Karadeniz'de Kürk yolu Çin'den Avrupa'ya İpek yolu gibi yollarla eski dünya kara ticaret yollarının merkezi gibidir. Yeni ve yakın çağlarda da kara ticaret yolları önemini koruduysa da 20. Yüzyılda deniz, demir ve hava yollarının yaygınlaşmasıyla dünyada eski önemini kaybetmiş olsa da hala dünya nüfusunun büyük çoğunluğu için birinci derecede ulaşım yolu yine de karayoludur.

Flixbus Avrupa'nın otobüs tekeli Kâmil Koç'u satın almış

Türkiye'de de yolcu ve yük ulaşımında karayolları her zaman ilk sırada bulunmakla birlikte özellikle 1950'lerden sonra karayollarının ülkemizde önem ve işlevi daha çok artmıştır.

Benim için de içinden geçtiğim coğrafyayı tanıma ve yaşama bakımından karayolları ilk tercihimdir. Bu yüzden yolculuğa Burdur Otogarından 19 Ağustos 2024 günü saat 10.00'da Kâmil Koç otobüs firmasına ait bir otobüsle çıktım. Burada otobüs firması belirtmekteki amacım Türkiye'nin en eski ve en büyük otobüs firmasının FlixBus firmasına satılmış olmasıdır. Şimdilik Kâmil Koç yazısının altında FlixBus yazısı

daha küçük harflerle yazılmış olsa da ileride Kâmil Koç yazısı silinip FlixBus kalacaktır.

Ankara

Ankara otopark

Avrupa'da 2010'lara dek otobüs ulaşımı yok gibiydi. 2010'lardan sonra Avrupa'da bir anda pek çok otobüs firması ortaya çıktı. Ben bunlarla Baltık ülkeleri ve Avrupa'nın pek çok şehri gezdim. FlixBus'ta gezilerimde kullandığım bu otobüs firmalarından birisiydi. Bu firma bir gün 100 Euro istediği 300

km'lik yola ertesi gün 5 Euro istiyor ve bunları önceden ilan ediyordu. Ben ucuz günleri seçerek çok faydalandım. Ama sonuçta bu otobüs firması diğerlerini yutup silerek Avrupa'da tekel oldu. Bence Türkiye'de de tekelleşecektir.

Satış işlemiyle ilgili gazete haberi:

***Türkiye'nin ilk otobüs firması Kâmil Koç resmen satıldı!
İşte yeni sahibi***

Haber Duygu Dogan 11.10.2019 11:54

Türkiye'nin köklü otobüs şirketi Kâmil Koç, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 30 ülkede, 2 binden fazla noktada günde 350 bin sefer sunan FlixBus ağıının bir parçası haline geldi.

Şu anda rekabet nedeniyle bunun yolcuya faydası ise hemen bütün otobüs firmaları arabalarını yenileyerek 2+1'e çevirmiş. Bu on günlük yolculuğumda değişik firmaların otobüsleriyle yolculuk yaptım. Artık hiç 2+2 otobüsle karşılaşmadım. Fakat daha bu rekabetin başlangıcı. FlixBus karşısında daha ne kadar dayanabilirler bilemiyorum.

Devlet ülkede yerli ve milli bir taşıma sistemi istiyorsa yerli firmaları desteklemesi gerekir ki devletimizin yerli ve milli hiçbir şey istemediği bugüne dek açıkça görülmüştür. Ulaşım tekelleştikten sonra uçaklara ve yatlara teşvik verdiği gibi FlixBus'a teşvikler verirse de hiç yadırganmamalıdır.

YOZGAT'TAN HATTUŞA'YA ULAŞIM SORUNU

Sonradan vilayet olanlar hariç Türkiye'nin 67 vilayetinin sekiz on kadarı dışında tüm vilayetlerini gezmiş görmüştüm. İşte Yozgat da gezmediğim bu sekiz on vilayetten birisiydi. Kırsalı tam bir bozkır olmasına karşın merkezini bakımlı buldum. Kent merkezi fazla derin sayılmayacak bir vadinin tabanından vadinin yamaçlarına doğru tırmanıyordu. En büyük ana caddesi vadinin tabanını ortadan ikiye bölen bulvardı.

Yozgat Öğretmenevi

Akşam saat 19.00'da otagara vardığımda hava kararmıştı. Fakat geceleyeceğim Yozgat Öğretmenevi hemen otagarın bitişiğindeydi. Fakat öğretmenevine gitmeden önce otagarda ertesi gün Hattuşaş'a nasıl gideceğimi araştırdım. Ne yazık ki Yozgat'tan Çorum'a giden arabalar ya Alaca'dan ya da Sungurludan gidiyormuş. Boğazkale'den geçmiyormuş.

Boğazkale, Boğazköy olarak bildiğimiz, Hattuşaş'ın bulunduğu yer. İlçe olunca köy yerine kale ekini almış ve Boğazkale olmuş.

Yozgat'ta bitki tüneli gibi kaldırım

Otogarda bir otobüs firmasının yetkilisi, otogarın Yimpaş tarafında ilçe ve köyler gibi yakın mesafelere giden minibüsler olduğunu, sabah erken gelirim belki Boğazkale'ye giden bir minibüs bulabileceğimi söyledi.

Öğretmenevinde erkenden kahvaltımı yapıp saat 08.00'de minibüslerin durağına gittim. Ama durağın kahyası, Boğazkale'ye giden minibüs olmadığını, oraya ancak taksi tutup gitmem gerektiğini ve istersem bana bir taksi çağırabileceğini söyledi.

Yozgat'ta açık Pazar

Düşündüm, taksi çok pahalı olacak. Ama benim bu gezimin birinci nedeni 60 yıl önce Erzurum'da çalıştığım köyü görmek ise ikinci nedeni de Hattuşaş'ı görmektir. Onun için ucuz pahalı demeyip taksiyle gitmeye karar verdim. Taksici gidiş dönüş yüz kilometreyi bulur diyerek 1500 lira istedi. Çaresiz kabul edip yola çıktık.

Yozgat'ın girişinde bozkır ne denli çıplak ve yeşilden yoksun ise Boğazkale yönündeki çıkışta da aynı. Hatta bu taraf daha da çıplak adeta çöl gibi. Ama buranın farklılığı plato akarsular tarafından daha sık ve daha derin kazıldığından arazide

kısa mesafeli derin dalgalanmalar var. Ve bu haliyle arazi bende susuzluk, yoksulluk, ilkellik duygularımı çağrıştırıyordu.

Bir an için Hattuşaş'ın Hititli yılları geldi aklıma. Ama eminim ki o zamanlar buralara ormandan girilemiyormuştur.

Mümkünken bozkırı çevirmek cennete
Yobaz çöle çevirmek hevesiyle
İleride öcü var gibi
Uzun uzun bakar geriye.
Düşman olmuş hakka, adalete, demokrasiye
Teslim olup bir şeyhe
Kulluğun sorumsuzluğunu yaşamak isteğiyle
Saf ve sakin beklemekte
Kabullenmiş başına her ne gelecekse.

KISA ANADOLU TARİHİ

A-Anadol'unun tarih öncesi:

Sevgili okuyucularım... Biliyorsunuz ki, HATTUŞAŞ Hititlerin başkenti ve Anadolu'nun bir parçasıdır. Onun için Hattuşaş ve Hititlerden söz etmeden önce Anadolu tarihine en genel hatlarıyla, ana başlıklar halinde kısaca değinmek istiyorum. Biliyoruz ki, Anadolu Tarihi son buzul çağını içine alan **Kaba Taş** Devri ve sonrasında yaşanan Yontma Taş Devrine dek uzanmaktadır.

MÖ 6000-3000 arası Kalkolitik Dönem eserleri

Bu devirleri de kısaca açmak gerekirse Kaba Taş Devri dediğimiz (Paleolitik Devir) MÖ 50.000 ile 12.000 yılları arasında geçtiğini düşündüğümüz dördüncü ve son buzul çağıdır. Bu dönemde insanlar mağaralarda “Klan” dediğimiz aynı soydan gruplar halinde ve avcılık yaparak yaşamlarını sürdürmüştür. Anadolu’da bu döneme ait kalıntılar bulunan birçok mağara vardır.

Yontma Taş Devri dediğimiz ara dönem (Mezolitik Dönem) ise 4. Buzul çağının sona ererek, 4. Sıcak dönemin başladığını düşündüğümüz MÖ 12.000-6000 yılları arasındır. Bu dönem sıcak dönemin başlamasıyla birlikte buzulların eridiği dönemdir. Ben bu dönemi doğanın çok zengin ve av hayvanlarının çok olduğu bir dönem olduğu için, insanların en mutlu dönemlerinden birisi olarak düşünüyorum. Bu yüzden insanlar avcılık ve toplayıcılıkla geçimini sağlamaktadır. Ama buzullar 6000 sene sonra eriyip bitince başlayan kuraklık, dünyada kitlesel göçlere neden olmuş, av hayvanları azalınca insanlar tarıma geçmek zorunda kalmıştır. 6000-3000 yılları arası **Cılalı Taş Devri** veya yeni taş çağı (Neolitik Dönem) olarak adlandırılır.

Cılalı Taş Devri dediğimiz (Neolitik Dönem) kuraklık nedeniyle doğanın fakirleşip birçok yerde bozkırlaşması ve hatta çölleşmesi, buna bağlı olarak av hayvanlarının çok azalması yüzünden insanlığın zor günleri olmuştur. Fakat insanlar av hayvanlarını evcilleştirip, üreterek ve toprağı ekip dikerek bu sorunun da üstesinden geldiler.

Fakat şunu da unutmamak gerekir ki bu tarih ve dönemler dünyanın geneline göre ortalama bir zaman değerlendirmesi olup dünyanın her yerinde aynı anda başlayıp aynı anda sonuçlanan tarihler değildir. Çünkü buzul döneminde dünyanın her yeri buzullarla kaplı olmadığı gibi buzulların başlangıç yüksekliği de her yerde aynı değildi. Örneğin buzullar Anadolu'da 1500 metreden yüksek yerlerdeyken Karadeniz'in kuzeyinde bin metrenin altına düşmekte ve daha kuzeye gidildikçe sifıra düşmektedir.

Bu yüzden buzulların olmadığı yerlerde tarımın (neolitik dönemin) başlangıcı MÖ yedi sekiz binlere dek uzanırken son zamanlarda bulunan Göbeklitepe bunu buzul devrinin sonlandığı MÖ 12000 yılına dek götürmektedir.

B-ANAHATLARILA ANADOLUNUN TARİH ÇAĞLARI

Sevgili okuyucularım, biliyoruz ki tarih yazının icadı ile başlamıştır. Onun için Anadolu'da yazının kullanılmaya başladığı yıllar Anadolu'nun tarih çağlarının başlangıcı olacaktır. Fakat bu konuda net bir tarih yok. Örneğin MÖ 2300'lerde Anadolu'da Luvilerin devlet aşamasına geldiği ve kendilerine özgü bir dilleri ve yazıları olduğu ileri sürülmektedir. Ve yine MÖ 2000'lerde Anadolu'da kurulan Asur Ticaret Kolonilerinde yazı kullanılmıştır. Fakat genel kabule göre Anadolu'nun tarih dönemleri Hititlerin Anadolu'da ilk teşkilatlı devleti kurarak kendi yazılarını kullanmasıyla başlatılmaktadır. Anadolu'da bu tarih öncesi ve tarihi dönemlerin hepsi de yaşanmış olup başlıca temsilcileri de şunlardır.

HATTİLER: Anadolu'da yukarıda ilk örneklerini verdiğimiz Cilalı Taş Devri ve Maden Devrine ait yerleşimler MÖ 3000-2000 yılları arasındaki bin yıllık süreçte, Anadolu'nun hemen her yerine yayılarak, gelişip kent yönetimleri oluşturarak ortak bir Anadolu kültürü oluşturmuşlardır. Bu kültüre HATTİ Kültürü ve Anadolu'nun bu Hitit öncesi dönemine HATTİLER DÖNEMİ diyoruz.

Bu dönemde Anadolu kentleri kendi aralarındaki ticaretten başka MÖ 2200 yıllarından itibaren Mezopotamya ile de ticari ilişkiler içine girmiş olup Asurlar Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuştu ve bu kentlerde Asur Çivi Yazısı kullanılıyordu. Bu yüzden bazı tarihçiler Anadolu'nun Tarih Çağlarını MÖ 2000'lerden başlatmaktadır.

HİTİTLER (MÖ 1800-1200) Anadolu'da siyasi birliği sağlayarak gerçek anlamda ilk devleti kuranlar ve gerçek anlamda yazıyı kullananlar Hititlerdir. Hititler (Etiler)

Anadolu'ya MÖ 2000-1800 yılları arasında, büyük bir olasılıkla Kafkaslardan gelerek, Kızılırmak yayı içinde yerleşen, Hint-Avrupa asıllı olduğu kabul edilen bir kavimdir. Burada şehirler kurarak veya Hatti şehirlerini ele geçirerek MÖ 1800'lerde Orta Anadolu'da güçlü bir devlet haline gelen Hititler zaman içinde tüm Anadolu, Suriye ve Kuzey Mezopotamya'yı içine alan bir imparatorluk haline geldiler.

Hitit Dönemi eserleri

Anadolu kültürü dediğimiz ortak kültürün ilk oluşum aşamaları da Hititler Dönemine rastlamaktadır, diyebiliriz. Çünkü Hititler kadim Anadolu Kültürü diyebileceğimiz Hatti Kültürünü kendi getirdikleri kültürle bütünleştirdikten sonra, bunu zamanının en yüksek kültürleri olan Mısır ve Mezopotamya Kültürleriyle de harmanlayarak batıya aktarmıştır. Hititlerin yapmış olduğu bu işlev, Anadolu'nun dünya kültür uygarlığına yapmış olduğu en büyük katkıdır.

Sevgili okuyucularım, dünyanın bu günkü biçimini almasında en önemli üç faktör bana göre göçler, ticaret ve savaşlardır. Burada MÖ 6000 yıllarında buzulların erimesinin sona ermesiyle

başlayan kuraklık ve yine iklim değışikliklerine bağlı olarak yapılan göçlerle insanlar hemen hemen dünyanın her tarafına dağılıp karışıp kaynaşarak, yeni kimlik ve kişiliklere bürünmüştür, diye düşünüyorum.

Göçler derin ve uzun bir konu, buna girmeyeceğim ama basit birkaç örnek vermek gerekirse, MÖ 4000’lerde Sümerler kuzeyden Mezopotamya’ya girerken, yine aynı dönemde Arabistan Yarımadasındaki kuraklıktan kaçan Hami ve Sami kökenli kavimler de Mısır ve Mezopotamya’ya göçüyordu. MÖ 2000’lerde Hititlerin Anadolu’ya gelişı de benzer bir nedene dayanıyor olabilir.

Şimdi durduk yerde göçler konusuna neden girdim dersiniz, çünkü Hititleri de Anadolu’ya göçlerle gelen kavimler yıktı. MÖ 1200’lerde o zaman bilinen dünyanın hemen tamamını etkileyen bir göç dalgası yaşandı. Önce Orta Asya’daki kuraklıktan kaçarak batıya yönelen göçler, 1200’lü yıllarda tersine batıdan doğuya ve güneye yöneldi. İşte göç dalgasıyla Balkanlardan (Ege göçleriyle) Anadolu’ya gelen bu kavimler Hitit Devletinin yıkılmasına neden oldu. Yunanistan’a gelen Dorlar da buradaki Aka uygarlığına son verirken bu göç dalgası Mısır’dan Hindistan’a dek, bendi yıkılmış bir baraj seli gibi önüne geleni yıkıp geçmiştir. Ve Anadolu bu göçlerden en çok etkilenen yerlerin başında gelmektedir.

C-HİTİTLERDEN SONRA ANADOLU

1-FRİGLER: MÖ 1200'lerde Anadolu'ya gelen bu kavimlerden Frikler MÖ 900 yıllarında Orta Anadolu'dan başlayarak Anadolu'nun batı ve güneyini de yönetimine alarak iki yüz sene kadar Anadolu'nun en önemli devleti oldu. Merkezi Godiyon idi.

Hitit sonrası

URARTULAR: Friglerle aynı yıllar arasında yani MÖ 900-600 yılları arasında doğu Anadolu'da merkezi Van (Tuşpa) olan Urartu Devleti vardı. Fakat Urartular Anadolu'dan ziyade İran ve Mezopotamya ile ilişki içindeydi.

LİDYALILAR Batı Anadolu'da Gediz ve Menderes ırmakları arasında yaşayan Lidyalılar MÖ 685 yılında Frikleri yıkarak tüm Frig topraklarına sahip oldular. Batı Anadolu'nun tamamı ile Kızılırmak'a kadar Orta Anadolu'ya da egemen olan Lidyalıların egemenliğine MÖ 546'yılında Persler son verdi.

PERSLER: MÖ 550 yılında Kurus tarafından İran'da kurulan Pers Devleti, Tarihin ilk büyük imparatorluklarından olup Ege Denizi ve Balkanlarda Tuna Nehrinden, Hindistan'da İndus Nehrine kadar uzanıyor, Güneyde Suriye ve Mısır'ı, kuzeyde Kafkaslar ve Orta Asya'yı içine alıyordu. MÖ 330 yılında Büyük İskender, Pers Devletine son verdi.

İSKENDER (MAKEDON) İMPARATORLUĞU: (MÖ 330-30) MÖ 330 yılında Pers İmparatorluğuna son veren Büyük İskender tüm Pers topraklarına sahip oldu. İskender'in Asya Seferi askeri amaçlı bir seferden çok, bilim ve sanat ağırlıklı bir keşif seferi özelliği de taşıdığı için, İskender tüm dünyayı Pers-Yunan karışımı bir kültürde toplamak istemiş ve böylece doğu-batı karışımı, Helenistik Kültür denilen yeni bir kültür ortaya çıkmıştır.

Helenistik Krallıkların hüküm sürdüğü MÖ 330-30 yılları arasında 300 sene Helenistik Kültür dediğimiz bu yeni kültür, Adriyatik Denizinden Hint okyanusuna ve Orta Asya'dan Mısır ve Sudan'a kadar çok geniş alanlarda etkili olmuştur. Dünya kültür uygarlığını da derinden etkileyen bu dönem bana göre kendinden önceki kültürleri birleştirerek dünya kültür uygarlığı için bir subasman oluşturmuştur.

ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİ: (MÖ 27-MS 395) Anadolu MÖ 130 yılında kısmen ve MÖ 27 yılında ise tamamen Roma yönetimine girmiştir. Yani Roma 500 seneden fazla bir süre Anadolu'da etkili olmuş ve Anadolu'daki en büyük gelişmeler Roma döneminde gerçekleşmiştir. MS 395 yılında Roma ikiye ayrılınca Anadolu, Bizans dediğimiz Doğu Roma'nın yönetiminde kalmıştır.

BİZANS İMPARATORLUĞU DÖNEMİ: (395-1453) yılları arasında Anadolu 1058 sene Bizans yönetiminde kalmıştır. Bizans İmparatorluğu, İran'daki Sasaniler ve dört halife

döneminden sonra Arap saldırılarına uğramış olup özellikle Arap akınları Anadolu'da harabe olarak gördüğümüz ilkçağ kentlerinin pek çoğunun yakılıp yıkılmasında önemli rol oynamıştır.

Roma Dönemine ait eserler

ANADOLU'DA TÜRK TARİHİ DÖNEMİ: (1071-2025)
 Önceleri dokuz ve onuncu yüzyılda Abbasi ordusu içinde Anadolu'ya gelip burayı tanıyan Türkler, İran'da Büyük Selçuklu Devleti Kurulduktan sonra 1060 yılından itibaren akınlarını sıklaştırmış ve 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinden sonra İznik'e dek Anadolu'nun büyük bir bölümü olarak Anadolu Selçuklu Devleti (1077- 1308) kuruldu. Bunu Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922) ve onu da Türkiye Cumhuriyeti izledi.

Türkler Anadolu'ya geldiği zaman Anadolu toprakları Bizans İmparatorluğunun yönetimindeydi. Fakat son bin yıldır Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti olarak Türklerin yönetimindedir.

İşte tüm bu uygarlıklar, Anadolu'nun 5000 senelik tarih sayfalarında bir türkünün nakaratları gibi akar gider. Anadolu uygarlıkların anası olduğu gibi türkülerin de anasıdır. Yani bir türküdür yaşam Anadolu'da.

TÜRKÜLER ANADOLU'NUN SESİ.

Belki çok basit
Çok yüzeysel...
Ama öyle bir kavrar ki
Geneli türküler
Bir şey değil artık
Her şeydirler.

Yürekleri yakan
Umutları yıkan
Yaşamı yarınlara taşıyan
Ve bunlardan sevgi çıkaran
Derin öykülerdir türküler.

Türküler yanık
Türküler oynak
Türküler ağıt gibi.
Türküler çığlık
Davarda döl sevinci
Yazın emek besini
Güzün hasat
Türküler Anadolu'nun sesi. 23.10.2012 Antalya

HATTUŞAŞ ANADOLU TARİHİNİN TEMELİ Mİ?

Anadolu tarihi için bir temel, bir merkez aramak gerekirse çok değişik merkez ve temeller gösterilebilir. Özellikle son zamanlarda keşfedilen Göbeklitepe ve benzeri eski yerleşimler bu konuda kafaları karıştırabilir. Fakat bunlar henüz tüm tarih bilim adamları tarafından kabul edilerek genel bir kabul görmüş değildir. Bu yeni keşfedilen yerleşimler keşfedilmeden önce Anadolu'nun tüm dünyada kabul edilen tarihine göre Anadolu'da ilk siyasi teşkilatı (devleti) kuran ve Anadolu'nun yazılı tarihini başlatanın Hititler olduğu kabul edilmektedir.

Hititler MÖ 2000'lerde Anadolu'ya geldikleri zaman elbette ki Anadolu'nun kendine özgü bir kültürü vardı. Örneğin MÖ 2300'lerde Luvilerin devlet aşamasına yakın bir yönetim oluşturdukları biliniyor. Fakat asıl önemlisi Anadolu'da şehir devletleri aşamasına ulaşmış kadim bir Hatti kültürü vardı.

Hattuşaş

İşte Hititler, kendi getirdikleri kültürlerini Anadolu'nun kadim kültürleriyle harmanlayarak, Anadolu'daki ilk teşkilatlı devleti kurdu. Bu Hitit Devletinin başkenti de Hititlerden önce Hattilerin kurduğu Hattuş şehri idi. Hititler Hattuş'u başkent yaptıktan sonra adını Hattuşa olarak değiştirdi. Kısa sürede de

kadim Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarıyla boy ölçüşecek hale geldi.

Hattuşaş 'ta Yazılıkaya A odası

Hititler Anadolu tarih ve uygarlığı açısından ne denli önemli ise ayrıca Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarını Anadolu uygarlığı ile birleştirerek Ege'ye (batıya) aktarmasıyla dünya kültür uygarlıkları arasında ilk bağlantıyı kuran üçlü bir sac ayağı oluşturan çok önemli bir uygarlıktır.

Bu yüzden Hititlere sadece Anadolu kültür uygarlığı açısından değil dünya kültür uygarlığına katkıları açısından da bakacak olursak, sanırım bunların başkenti olan Hattuşa, Anadolu tarihinin merkezi ve temeli olmalıdır diye düşünüyorum. Ve yarın sabahki yolculuğumun başlangıcını Anadolu tarihinin merkezine seyahat olarak adlandırıyorum

HATTUŞAŞ'TA YAZILIKAYA'NIN "A" ODASI

Yozgat çıkışında çölleşme derecesinde canlıdan yoksun olan doğa, yol ilerledikçe dere kenarlarında söğüt ve kavak ağaçlarıyla hayat bulmaya başladı. Fakat kurak alanlar ne denli bir yaşamdan yoksunluğu çağrıştırıyorsa sulak alanlar da o denli vahşi bir yaşamın kanıtı gibiydi.

Yozgat-Hattuşaş arası kuru tarım alanları

Sulu tarım alanları

Yerleşimlerin çevresinde sulu tarımla yapılan, özellikle mısır, ayçiçeği, sebze ve meyveler sanki o çölleşmiş kırsal alanın bir parçası değilmiş gibi canlı olup dere kenarlarındaki çoğu söğüt ve kavaklardan oluşan yeşil hat derenin kıvrımlarını izleyerek ovanın derinliklerine doğru akıp gidiyordu.

Boğazkale'nin önündeki Ova

Yaklaşık 35 kilometre sonra Boğazkale'nin önündeki ova ve biraz sonra da Boğazkale görüldü. İlçeye üç beş kilometre kala sağda Yazılıkaya tabelasını görünce taksiciye “dur” dedim.

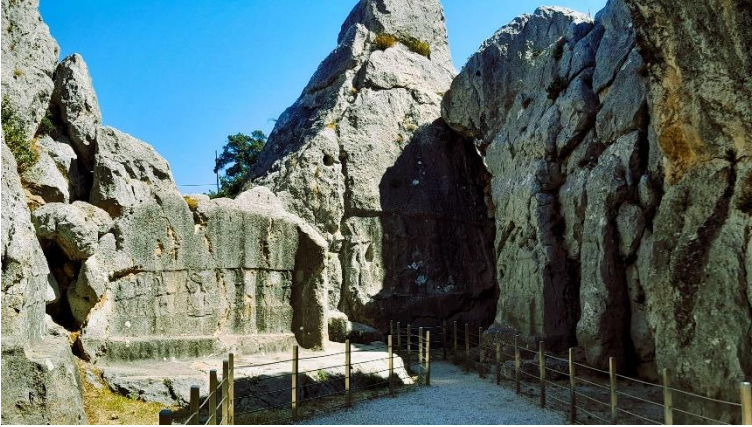

Yazılıkaya levhanın sağında kalıyor. Hattuşa solda

İlk bakışta Boğazkale ile mesafenin uzaklığı, Yazılıkaya Hattuşaş'tan ayrı bir yermiş gibi düşünmeme neden oldu. Oysa Boğazkale uzak olsa da Hattuşaş ile Yazılıkaya'nın arasında bir çay olup mesafe iki kilometreden azdı.

Yazılıkaya'nın girişi

Yazılıkaya'nın A odası

Yazılıkaya'nın böyle yolumuzun üzerine çıkması beni hem sevindirdi ve hem de düşündürdü. Çünkü taksiyle gelmesem otobüsten Boğazkale'de insem buraya gelmek için tekrar taksi tutmak gerekecekti.

Kaya duvarlarındaki kabartmalar çok aşınmış

Önce Yazılıkaya yolumuza çıktığı için Hattuşaş gezimi Yazılıkaya'dan başlatmak zorunda kaldım. Hemen Yazılıkaya'ya geçip incelemeye ve fotoğraflarını çekmeye başladım. Girişte bir otopark alanı ile hediyelik eşya ve genel ihtiyaçları karşılamak üzere satış büfeleri ve bir de görevli vardı.

Düzgün biçimde döşenmiş taşlardan oluşan birkaç basamak çıkarak kayaların önüne geldim. Kayaların önünde üstü ve giriş tarafı açık yaklaşık kare tabanlı oda gibi bir alan var. A Odası denilen bu bölümün yanları ve karşısında duvar gibi düzlenmiş dik kaya yüzeyleri ve bu yüzeylerde kaya kabartmaları var.

Kaya kabartmaları

Girişteki kabartmalar

Buradaki bilgi levhasında bu kutsal alanın (odanın) Hititlerin yeni yıl kutlamalarını yaptıkları bilinen en büyük açık hava tapınağı olduğu yazıyor. Yine bilgi levhasının verdiği bilgilere göre “Sağda tanrıçalar solda tanrılar olmak üzere 63 tanrı kabartmasının Luvice adları yazılmıştır. Ve bunlar karşıda yer alan Hititlerin baş tanrısı Fırtına ve Güneş Tanrıçası olan Arinna’ya doğru ilerlemektedir” deniliyor.

Tanrılar Hitit tanrıları olmasına karşın Hurri kültüründen izler taşıması Hurri Ülkesinden gelen ve IV. Tuthaliya'nın annesi olan Kraliçe Puduhepa ile ilgilendirilerek bu odanın onun döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Bu yüzden kabartmadaki baş tanrıların Hurrilerin Hava tanrısı Teşup ile Güneş Tanrıçası Hepat olabileceği de düşünülmektedir. Bu ana sahnenin karşısında ise odanın en büyük kabartması olan Büyük Kral IV. Tuthaliya kabartması bulunmaktadır.

Tanrıların tahtıdır
Anadolu'mun dağları!
Çiçeklerin, kuşların vatanı
Yaşamın vahşi tarafı
Saklar koynunda kız kaçıranı
Eşküyayı, isyankârı.
Padişahlar çıkarsa da
En acımasızından fermanlarını
Anadolu'da dağlar
İnsanların ilk ve son sığınağı.

YAZILIKAYA'NIN "B" ODASI

A odasının sağındaki B Odasına ise kaya yarığı gibi çok dar bir geçitten sonra kısa bir tünelle girilmekte ve dört tarafı çevrili üstü açık olan odanın girişine göre sağ duvarında 12 yeraltı tanrısı A Odasındakilere göre burada daha az yıpranmış ve daha net görünmektedir. Bilgi levhası odanın duvarlarındaki nişlerin ise adakları koymak için olduğunu yazıyor.

B Odasının girişi

Bu odaların bulunduğu büyük bir kitle (bir blok) halinde bulunan kaya bir dağın eteğinde gibi görünmesine karşın aslında burada bir dağ falan yok. Ama havadan göremeyince bir anda kendimi Kırmanşah'taki Bisütun dağının eteğindeki Tak-1

Bostandaymışım gibi duygulara kapıldım. Fakat bu tapınakların arkasında Bisütun dağı gibi bir dağ olmadığı gibi burası dağ falan da değil. Havadan bakıldığı zaman bir düzlükte sanki bu tapınaklar için özel yaratılmış bir kaya bloğu gibiydi.

Girişin devamı tünel gibi

O dönemin insanların inandığı 90'dan fazla Tanrı, Tanrıça hayvan ve yaratıklar kayaların üzerinde kabartma olarak

işlenmiş. Bu kayaların bulunduğu alan özellikle yeni yıl kutlama törenlerinin yapıldığı kutsal alandı. Hitit dini törenlerine göre yeni yıl ve ilkbahar sırasında bütün Tanrılar bir araya gelir ve Fırtına Tanrıçası Arinna'nın evinde buluşurdu. Bu şenlikler sırasında şehirdeki tüm Tanrılar Yazılıkaya Tapınağı'na getirilir ve bütün Tanrılar bir arada olurdu.

Oda ile ilgili bilgi levhası

B odasında kabartmaların en önemlilerinden birisi de Tanrı Şarurmma'nın Kral IV. Tuthaliya ile kabartmasıdır ki, bu durum B odasının IV. Tuthaliya zamanında ya da o ölüncü onun anısına yapıldığını akla getirmektedir. Yazılıkaya'nın önündeki bu A ve B odalarının girişindeki daha geniş alan da sanırım kutsal mekâna dahil olmalı. Çünkü Berlin Pergamon Müzesinde Yazılıkaya kapıları bulunuyor. Kapılar eğer odaların girişinde ayrı iki kapı değil ise bu avlu gibi alanın kapıları olmalı diye düşünüyorum.

12 yeraltı Tanrısı

Yazılıkaya'da fotoğrafları çekip gerekli notlarımı aldıktan sonra Boğazkale ilçesinin merkezine gittim. Burada Müzeyi gezdikten sonra Hattuşaş antik kentine çıktım.

Dindar ve kindar bir fırtına
 Sarmış Anadolu'mu
 Bir Türk kafasına yüz dirhem veren
 Emevî komutan Kuteybe Bin Müslim'in
 Kanlı kılıçları ellerinde
 Dillerinde kan, kin, intikam
 Zamana savaş açmış yobazlar
 Anadolu'm kıvranır sancıdan
 Yere çevirmiş yüzünü
 Günebakanlar utancından.

BOĞAZKALE MÜZESİ

Boğazkale Hattuşaş antik kentinin bulunduğu tepelerin eteğinde ve ovanın başlangıcında kurulmuş Çorum'a bağlı bir ilçe. Eski adıyla Boğazköy. Arkasını Hattuşaş harabelerine dayadığı için ilçenin gelişimi ovidan tarafadır. İlçenin merkezinden geçen bulvar üzerindeki Boğazkale Müzesi, Hattuşaş kazılarında elde edilen buluntuların sergilendiği bir müze. Gerçi buluntuların çoğu Çorum Müzesine götürölmüş olsa da burada kalanlar da az değıl.

Daha önce Berlin'deki Bergama Müzesinde görmüş olduğum Boğazkale Müzesinin girişinde Sfenksler

Müzedede eserlerin sergilendiği salonun girişinde Boğazköy Sfenksi ile karşılaşınca şaşırdım ve müze görevlisine “Bunlar kopya mı” diye sordum; “Hayır orijinal” dedi.

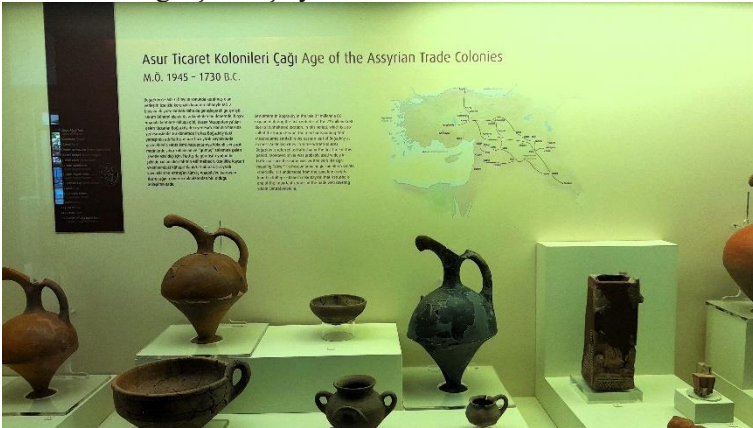
“Ama ben bunların orijinalini Berlin'deki Bergama Müzesinde gördüm” dedim; “Oradan getirttik, artık orijinali kendi yurduna döndü” dedi.

Müzedede eserler Kalkolitik Dönemden başlayarak tarih sırasına göre sergilenmişti.

Müzedeki Kalkolitik çağ eserleri

Boğazkale Müzesinde eserler Taş Devrinin sonlarından başlayarak maden devrine doğru bir sıralanış izlemektedir. En başta MÖ. 6000-3000 yılları arasında yaşanan Anadolu'nun kalkolitik devrine ait eserle başlayan müzenin sonlarında Selçuklular Dönemine dek Anadolu tarihi, kültür varlıklarıyla sergilenmektedir. Aslında bu dizilişi resimleri ile birlikte verebilsem anlatım daha canlı olacaktır. Ama köşe yazılarında resim olmadığı için köşe yazılarım resimsiz.

Müzedeki Asur ticaret kolonileri dönemine ait eserler

Hitit Dönemi metal eşyalar

Roma Dönemi seramik eserler

Bu tarihsel sıraya göre Yontma Taş Devri (Mezolitik Dönem) ile Cilalı taş Devri (Neolitik Dönem) arasına yerleştirilen Kalkolitik Dönem taş aletlerin yanında işlenmesi kolay (Bakır gibi) bazı madenlerin de kullanıldığı dönem olup Taş Maden Çağı da denilmektedir. Yani Kalkolitik Dönem Anadolu'da tarım ve hayvancılığın yanında maden işlemeye de başlayarak kentleşmeye doğru ilerleyen bir dönem olarak düşünülebilir.

İşte Boğazkale Müzesinde eserler de bu tarihsel sıraya göre sıralanmış olup Kalkolitik Dönemi, Eski Tunç Çağı (MÖ. 3000-2000) izlemektedir. Eski Tunç Çağında Anadolu'da tarım ve hayvancılığın yanında Mezopotamya ile ticaret te gelişmiş olup maden işleme ve metal eşya yapımı ileri bir düzeydedir. Eşyalar genellikle bakırla kalayın karıştırılmasıyla elde edilen tunçtan yapıldığı için döneme Eski Tunç Çağı denilmiştir.

Bugün Boğazkale olarak Çorum'un bir ilçesi olan Boğazköy, Anadolu tarihinin Hitit öncesi 3. Bin yılına ışık tutan en önemli merkezidir. Anadolu Tarihinin Hatti kültür dönemi dediğimiz dönemine ait bilgiler çok azdır. Çünkü yazı yoktur. Anadolu Tarihi 3. Bin yılı sonları ve 2. Bin yılın başlarında Asur Ticaret kolonilerinde yazının kullanılmasıyla başlamıştır denilebilir. Fakat çoğunlukla Anadolu'nun yazılı tarihinin gerçek anlamda Hititlerle başladığı kabul edilmektedir.

Hitit dönemi

İşte Boğazköy bu her iki dönemi de yaşamış olup Asur Ticaret kolonileri döneminde bu kolonilerin merkezi bir yerinde olduğu gibi Hitit Döneminde de Hititlerin başkentidir. Maden Devri ise Firikler Döneminde ilerlemiştir. Onu Roma ve Bizans izlemiştir.

Eserleri facebook paylaşımından izlerseniz kil kapların görünüşündeki estetik insanı büyülemektedir diyebilirim. Yine bu döneme ait (MÖ.1945-1730) çaydanlık biçimindeki törensel kabın içindeki boru sistemi insanı hayrete düşürmektedir. Çünkü başlık 180 derece döndürülürse içindeki su akabilmektedir.

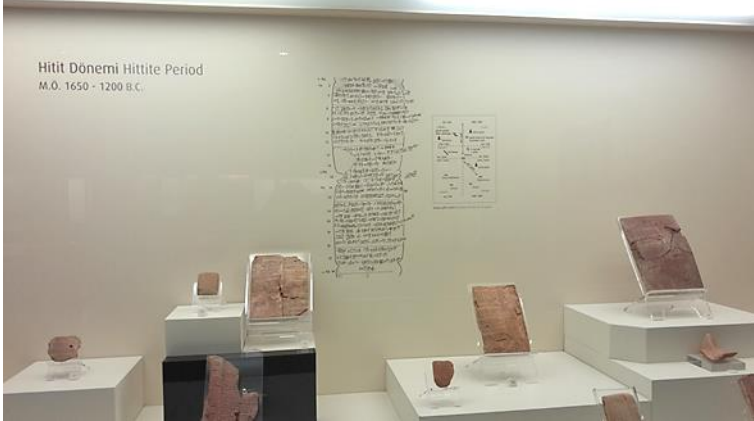
Müze bahçesindeki eserler

Müze gezim bitince dışarıda beklemekte olan Taksici ile ilçenin arkasını dayadığı tepede bulunan Hattuşaş antik kentine çıktık.

Dünyada uygarlığın en eski yurdu
Mezopotamya'ya paralel bir
Gelişim gösteren Anadolu.
Anadolu kültür ve sanat
Akla, bilime ve sanata
Yazık ki düşman Arap.
Milenyumda orta çağ özlemleriyle
Yanıp tutuşanlara
Akıl fikir ver y^a Rab.

HİTİTLERDE TABLETLER, YILIKLAR VE DİN

Yazı dizisinin başından beri gezinin başlangıcında ilk görmek istediğim yerin Hattuşaş olduğunu belirtmiştim. Bunun nedeni ve önemini de yine önceki yazılarımda belirtirmiştim. En önemlisi de MÖ 1650 yılından 1200 yılına dek 450 yıl Hititlerin başkenti olmuştu. Bir açık hava müzesi durumundaki kent, tarihi öneminden dolayı UNESCO dünya kültür mirası listesine alınmıştır. Ve işte bu çok önemli kentin şimdi müzesini gezdim ve Boğazkale'nin ortasındaki ana caddeden tepedeki Hattuşaş'a gidiyorum.

Anadolu Tarihine ışık tutan tabletler

Hattuşaş Hititlerin dini ve siyasi başkenti olduğu için burada saraylar, tapınaklar, ticaret merkezleri gibi çok sayıda kamusal yapıya sahip olması normaldir. Bu durumu benzer başka kentlerde de görebiliriz. Burada asıl önemli olan Hattuşaş'ta ele geçen çok sayıdaki tablet Anadolu'nun Hattiler Döneminden Hititler Dönemi sonuna dek ışık tutmaktadır. Hattuşaş'ta Anadolu'nun antik Dönemine ışık tutan binlerce tablet bulunmuştur. Hititçe yazılan bu tabletlerde Hititlerin yönetim, ticaret ve kültür faaliyetleri olduğu gibi açıklanmaktadır.

Hitit tabletlerini benzerlerinden ayıran en önemli özellik ise bu tabletlerdeki bilgilerin tamamen gerçek olmasıdır. Çünkü

Anal denilen Hitit yıllıkları Osmanlı Vakanüvisleri gibi padişahın sünnet düğünü, tahta çıkış şenlikleri ve ziyafetleri vs gibi övgülerden ibaret değildir.

Çünkü Anal denilen bu yıllıklar genelde tanrıya hesap vermek amacına yönelik olduğundan yılın olayları hiç saptırılmadan gerçek olarak yazılmıştır. Bu yüzden yeni yıl kutlamaları da çok önemli olup yılı on iki ay olarak kabul ettiklerinden tanrılar da genelde on ikişerli diziler halindedir.

Hattuşa'dan Boğazkale ve önündeki ovanın görünüşü

Kente ilk girdiğimiz alan (girdiğimiz diyorum çünkü taksiciyle birlikte geziyoruz) Büyük Tapınak oldu. Hattuşa aynı zamanda imparatorluğun dini merkezi de olduğundan burası Hititlerin en önde gelen tapınaklarından biri olup en güçlü tanrıları için yapılmıştır. En büyük ve en güçlü tanrıları hangileri dersiniz bunlar zamanla değişim göstermiştir.

Örneğin eski krallık döneminde hava tanrısı Tarhunt ve fırtına tanrıçası Arinna ve onun kızı Mezzulla en büyük tanrılar iken Orta krallık döneminde Hurrilerle ilişkilerin ilerlemesinden Hurri Hava tanrısı Teşup, kız kardeşi Şavuşa ile karısı Hepat baş tanrı konumuna geçmiştir.

Daha doğrusu Hititler ele geçirdikleri ülkelerin tanrılarının gücünü de ele geçirecekmişcesine onları da aynen kabul edince o kadar çok tanrı oluyor ki, bu yüzden Hattuşaş

ve Anadolu'ya bin tanrı ili denilmiştir. Bu tanrılar sistemi daha sonra Yunan'a ve Roma'ya geçmiş olup orada baş tanrı Teşup, Zeus veya Jüpiter adını almıştır.

Büyük tapınak, Hatti kaynaklı olduğu düşünülen Hava Tanrısı Tarhu ve Güneş Tanrıçası olarak gördükleri Fırtına Tanrısı Arinna'ya taptıkları yer olarak düşünülmektedir. Tabii ki tapınağın sadece temelleri var. Ortada kare şeklinde büyükçe bir alanın etrafında kümelenmiş yapılar topluluğu biçiminde bir görünümü var. Üstüne çeşitli hikayeler uydurulan Yeşil taş da burada bulunuyor.

Gezinti yolundan görünen değişik uzaklıklarda yapı temelleri de buradakiler gibi. Bu temelleri anlamlandırmakta arkeologlar bile zorlanıyorsa benim bu konuda bir şeyler söylemem elbette ki yersiz olur.

Onun için Hattuşuş'ta asıl gezilip görülecek yerler surlar ve bunların dışarıya açılan kapılarıydı.

Anadolu'm Hatti'den Hitit'ten
Bize miras, bin tanrı ili...
Dinlerin, bilimlerin, kültürlerin beşiği.
Sayısız canlı çeşididir
Anadolu'nun biyosferi...

Yoksulluğu, acıyı, çileyi
Sevgiye dönüştürür türkülerde
Tarlada çiftçi, dağda çoban
Anadolu köylüleri.

HATTUŞAŞ'IN SURLARI VE KAPILARI

Ören yerinin girişinde bilet satan görevli, belki biraz da yaşıma bakarak burayı yaya olarak gezmemin olanaksız olduğunu söyledi. Çünkü kent 180 hektarlık bir alana yayılmış. Surların uzunluğunun yedi km olduğunu ve bu surların içindeki gezinti yolu 9 km olduğunu ve yolun kimi yerlerinde çok dik yokuşlar olup arabaların bile vites düşürmek zorunda kaldığını söyledi. Oysa ben böyle bir şey beklemiyordum. Sagalassos gibi, Perge veya Termessos gibi bir alanı gezeceğimi düşünüyordum.

Hattuşaş'ın yayıldığı geniş alan

O zaman taksi ile gelmeme bir kez daha sevindim. Bu durum Yozgat'a bir an önce dönmek isteyen taksicinin de işine geliyordu. Zaten buradaki ziyaretçilerin hemen hepsi de araba ile geziyordu. Ayrıca surların içinde kalan geniş alanda ayakta kalan bir yapı olmayıp Büyük tapınaktaki gibi yapı temelleri vardı. Çünkü Hitit yapılarında genellikle taş temel üzerine ahşap ve kerpiç malzeme kullanıldığı için ahşap ve kerpiç gitmiş yalnızca taş temeller kalmıştı.

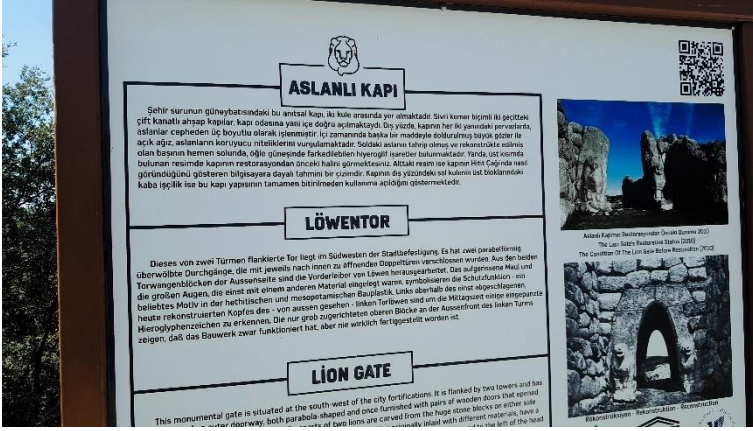

Büyük tapınağın temelleri ve yeşil taş(Resim alıntıdır)

Yapıların ayakta kalan taş temelleri

Gezilir görülecek yerler ise surlarla üzerindeki kapılar ve tapınak kalıntılarının temelleri olup araba yolu bunların yakınından geçecek biçimde düzenlenmişti.

Aslanlı kapı önündeki bilgi levhası

Aslanlı Kapının iç tarafı ve taksi şoförü

Onun için Büyük Tapınaktan çıkıp yolumuza devam edince ilk karşımıza çıkan **Aslanlı Kapı** oldu. Surların üstünde kapı boşluğunun iki tarafında çok büyük kaya parçalarının iç yüzü düzlenmiş olup kapıların bağlandığı kasa görevi yaptıklarını düşündüm.

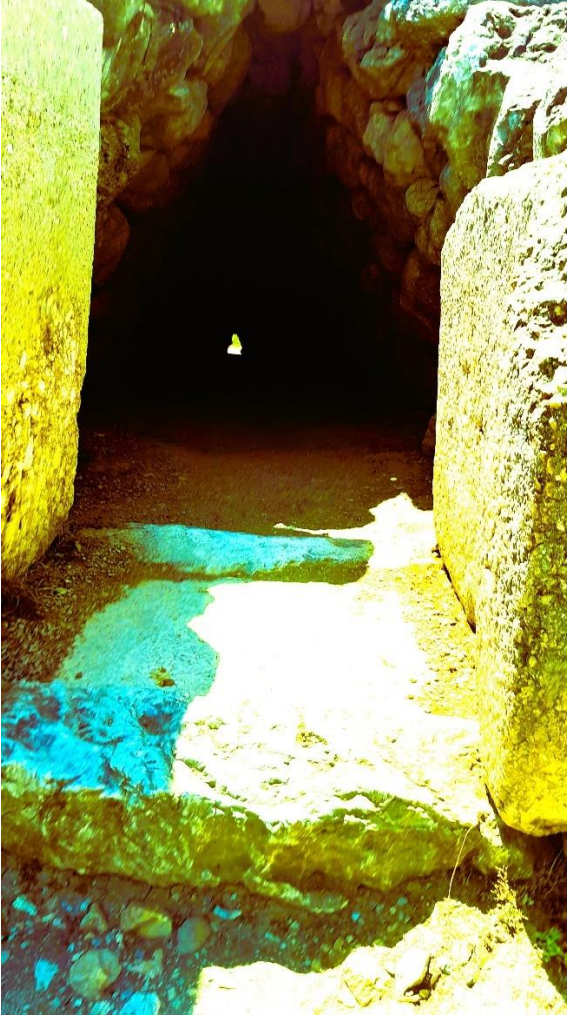
Aslanlı Kapının dışardan girişi

Kapıdan dışarı çıkınca Boğazkale ve önündeki ova, sanki sonsuza uzanan bir zaman şeridi gibi ufukta kaybolup gidiyordu. Boğazkale'den başlayan yeşil alan ovanın devasa sarı kuraklığında boğularak ve gittikçe daralarak yeşil bir ırmak gibi akıp gidiyordu. Buradan kapıdan içeriye girmek için geri döndüğünüzde kapının iki tarafındaki aslanları görüyorsunuz. Yani aslanlar kapının dışa bakan yüzünde dışarıdan şehre saldıracak düşmanı korkutacak biçimdeydi ki bunlar Hitit taş işçiliğinin en güzel örneklerindedir.

Yerkapı'nın surlara çıkan basamakları

Bundan sonraki **Yer Kapı** ise akla ziyan bir şeydi. Buradaki bilgi levhasında aynen şunlar yazılıydı. “Şehrin simgesel tacı olarak surun güney sınırlarını oluşturan Yerkapı, tabanı 80 metre genişliğinde, 30 metre yüksekliğinde ve 250 metre uzunluğunda yapay bir yığma settir.

Yerkapı'nın girişi

Yerkapı harçsız muhteşem bir taş işçiliği

Surların restore edilmiş örneği

Potern adı verilen yığma setin yapımından önce inşa edilmiş 70 metre uzunluğunda bir tünel vardır.” İşte bu tünel akla ziyan bir şey.

Hattuşuş’ın Aslanlı kapısından
Bakınca şimdi
Orta Anadolu bozkırlarında
Ovalar okyanusunda
Yol alan bir yelkenli gibi
Sonsuzluğun kayıp bir noktasındayım.
İkindiyi geçiyordu Çorum’a vardığımda
Sonrasında, Amasya-Tokat yolundayım.

SFENKSLİ KAPI VE KRAL KAPISI

Evet bilgi levhasında da belirtildiği gibi 30 metre yüksekliğinde piramit eğiminde bir set oluşturup üstüne **Sfenksli Kapı** konulmuş. (Berlin'den Geri getirilen sfenksler Boğazkale Müzesinde) bulunuyor. Sfenksler; kanatlı, insan (kadın) başlı ve aslan gövdeli olup başlarında bir miğfer vardır.

Sfenksli Kapı (resim kulturportali.gov.tr'den alınmıştır)

Sfenksli Kapıda yalnızca dış kapı kapatılabiliyor olmalı ki, iç kapıda kapı kanatlarının tutturulması için bir donanım yok. Bu setin tabanında ise bir tünelle dışarı çıkılıyor ki, Yer Kapı denilen bu tünel harika bir şey. Bu tünel şehrin kuşatılması halinde dışarıya gizlice çıkış amacına yönelikmiş. Ama bu tünel bugüne dek gördüğüm hiçbir tünele benzemeyip düzgün olmayan devasa taşlar harçsız örülerek oluşturulmuş.

Buradan sonra Kral kapısına geldim. Kral Kapısının kente bakan yüzünde kısa eteği, silahları ve boynuzlu miğferiyle savaştığı bir tanrı kabartması var. Bu kabartmanın bulunduğu taş diğerlerinden farklı olarak beyaz bir taş ki sanırım aslı müzeye götürülmüş ve yerine bu yapay kopya konulmuş.

Kral kapısı

Yedi km uzunluğundaki surlar genellikle derin yamaçların üstünden geçtiğinden oldukça yüksek görünmektedir.

Surlar

Diyebilirim ki bu surlar gerçekten çok muhteşem ve bilinenden çok farklıydı. Yani genelde surlar zeminden yükselen

duvarlar biçimindeyken Hattuşa surları ya doğal yamaçların üstünde ya da yığma toprak üzerindeydi.

Yani surun yanındaki toprağı on metre kazıp yanına yığarsanız yirmi metre bir yükseklik kazanıyorsunuz. Sur dediğimiz kalın duvarı ise bu oluşturduğunuz tepenin üzerine yapıyorsunuz.

Diyelim ki on metre de surun yüksekliğı olsa, şehrin etrafında 30 metre yüksekliğinde bir koruma duvarı oluşturuyorsunuz ki, devasa boyutlu estetik yapılı kapılarıyla bu surlarda Hitit sanatını tüm özelliklerini görmek mümkün oluyor.

Anadolu'm kültürleri toplayan
Devasa bir kültür harmanı
Kültürleri içinde eritip
Sentezleyip yeniden yaratan
Bir kültür üretim harikası.

Yüzyıllarca göç yollarında
Kültürlerin içinden geçtiğı
Bir kültür otobanı.
Yanar ağlar şimdi
Geri kalmışlığına
Çünkü Milenyumda
Cehalete tapar insanı

ÇORUM

Hattuşaş gezisini bitirdikten sonra taksiciyle birlikte Yozgat Otogarına geri döndüm. Saat 15.00’de Alaca üzerinden Çorum’a giden bir otobüse bindim. 16.30 gibi Çorum’a varıp otele yerleştikten sonra 17.00’de dışarı çıkıp önceden saptadığım yerleri gezmeye başladım. Akşama daha en az üç saat vardı. Müze kapanmıştı, ama şehir içinde gezmeyi planladığım yerlerden bu üç saat içinde görebildiğim kadarını görecektim.

Çorum

Çorum 540 bin il nüfusu ile iller arasında 42. sırada bulunurken 300 bine yaklaşan il merkez nüfusu ile 30 sırada bulunmaktadır. Geniş tarım alanları bulunsa da sanayileşmeyi ön plana almış olup Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2017 yılında yayınladığı 81 ilin Sanayi durumu Raporunda şöyle denilmektedir.

“Anadolu Kaplanları olarak tabir edilen illerden biri olan Çorum ilimiz kendi öz kaynakları ile sanayileşmesini gerçekleştirmekte olan ender illerden birisidir. İlimizde Şeker Fabrikası dışındaki sanayi kuruluşlarının tümü özel sektöre ait bulunmaktadır.

Saat kulesi

Veli Paşa hanı

İlimizde Gıda Sanayi, Taş ve Toprak Sanayi ile Makine-Metal Sanayi ağırlık kazanmıştır. Ülkemizin kiremit tüketiminin %40'ı, tuğla tüketiminin %10'u Çorum'dan karşılanmaktadır. Sanayi ürünlerinden ise un, bulgur, şeker, tuğla-kiremit, toprak sanayi, yem sanayi ve değirmen makineleri ayakkabı, şırınga, ilaç ampülü, oluklu mukavva, parke ve ağaç, un ve yem sanayi makinaları ve aksamaları ile oto yan sanayi gibi sanayi makineleri üretimi yapılmaktadır.”

Eskiciler ve dikiçiler sokağı

Ulu Cami

Paşa hamamı

Otelden çıkıp saat kulesine doğru yürümeye başlayınca önüme çıkan ilk yer Veli Paşa Hanı oldu. Yozgat Beylerinden Veli Paşa tarafından yaptırılan iki katlı hanın avlusunda insanlar oturup çay kahve içip sohbet ediyordu.

Bulvarın burasından ilerleye devam edince minare biçimli saat kulesi çıkıyor karşınıza. Buradan sonra solda park ve sağda meydan var. Buradan sola devam edince Çorum Ulu Cami ve hemen karşısında da dünyanın en dar sokakları dedikleri

Eskiciler ve Dikiciler Çarşısı çıkıyor karşınıza. Ben önce gezme kolaylığı nedeniyle Eskiciler ve dikiciler çarşısını gezdim. Yaklaşık 200 metre uzunluğunda en fazla iki insanın yan yana yürüyebileceği dar bir sokaktan ibaretti. Yanlardaki esnafın çoğunluğu da ayakkabı dikicileri ve terzilerdi.

Taş mektep

Çorum'da ilk gün son olarak Ulu Cami ve yakınındaki Ali Paşa Hamamı ile Taş Mektebi gezdim. Anadolu Selçuklu Sultanı 3. Alaattin Keykubat tarafından yaptırılan Çorum Ulu Cami geçen 700 yıl içinde pek çok deprem ve onarım görmüş olsa da yine de orijinal görüntüsü korunmaya çalışılmış. Dışarıdan bakınca görkemi yerinde fakat iç kısımlarında restorasyon çalışması vardı.

Ulu Cami'nin giriş kapısı tarafındaki sokakta biraz ilerleyince görmeyi planladığım yerlerden birisi olan Ali Paşa Hamamı karşıma çıktı. Erzurum Beylerbeyi olan Ali Paşa tarafından 1573 yılında yaptırılan hamamın dış cephe taş duvarları kale surları gibi bir görkem sergiliyor. 500 yıla yaklaşan yaşına karşın hamam halen çalışır vaziyettedir.

Taş Mektep Ulu Caminin giriş tarafındaki sokakta bulunuyor. 1913-15 yılları arasında yapılan ve Geç Osmanlı Dönemi mimari özellikleri taşıyan bina, geçmişinde genellikle okul olarak (İstiklal İlkokulu) kullanılmışsa da yapıda bugün

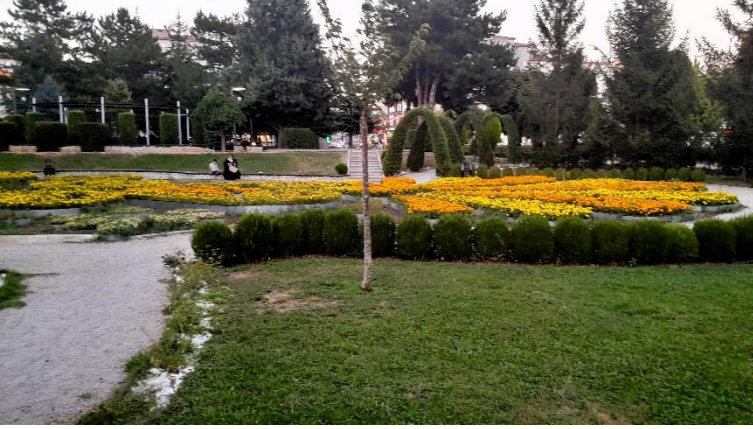
şöyle bir tabela var. “TC Yazma Eserler Kurumu Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi”

Çorum

Şehirleşme olarak kenar mahallelerinde gezmedim ama merkezde yerleşim biraz sıkışık olmakla birlikte görüntü olarak modern bir şehir görüntüsü veriyor. Kentin merkezi bir yerinde toplanan tarihi dokunun da kentleşmeyle uyumlu olduğunu düşündüm. Bulvarlardan aralara giren sokakların bazıları ise çok dar olup yüksek binaların gölgelediği bu dar sokaklarda insanlar çay ocaklarının önünde toplanarak çay kahve içiyor. Çorum sanayisi, ticareti, tarım ve hayvancılığıyla bir üretim merkezi. Emek ekmek savaşı.

Emeği sonsuz, sınırsız
Anadolu’da yaşam savaşı
Ekmeği minik
Dünya varlıkla yokluğun yarışı.
Çile kader olmuş
Anadolu insanına
Çalışmak sanatı
Çalışmak baba mirası.

Park

Bir türküdür yaşam Anadolu'da
Emekle ekmek yarışır.
Dersen, bu ne çelişkidir?
Acı taraf, yoksul tarafıyla
Yenik sevgi, sevinç tarafıyla
Türkülerde denkleşir.

ÇORUM MÜZESİ

Çorum Müzesi, Geç Dönem Osmanlı Mimari özellikleri taşıyan çok güzel bir binada bulunmaktadır. 1914 yılında yapılan ve Makine Meslek Yüksek Okulu olarak kullanılan binanın dış cephesi korunarak restore edildikten sonra 2001 yılında müze olarak hizmete girmiştir.

Çorum müzesinin bahçesi

Müze bahçesi eserlerle dolu

Ben öğleden sonra Tokat'a geçeceğim için sabah öncelikle müzeyi gezmek istiyordum. Sırt çantamı resepsiyon görevlisine teslim edip otelden çıkışımı yaptıktan sonra bir fırında simit çay ile kahvaltımı yapar yapmaz müze yönünde yürümeye başladım. Müzeye vardığımda açılmasına daha 30 dakikadan fazla süre vardı. Kapıdaki görevli bahçede dolaşabilirsin diye beni içeri aldı. Bahçe epeyce büyük ve tarihi eserlerle doluydu. Süreyi bahçedeki eserlere bakıp fotoğraflarını çekerek geçirdim.

Müze açılınca da ilk ziyaretçisiydim. Önce arkeoloji müzesini gezdim. Burada da eserler Boğazkale'deki gibi Bakırtaş çağı dediğimiz Kalkolitik Dönemden günümüze doğru bir sıralanışla sergilenmiş. Sonrasında Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2000) Anadolu'nun Hatti, Luvi ve Asur Ticaret kolonileri dönemi ve sonrasında Hititler. Bunları mutlaka fotoğraflarla anlatmak gerekir ki, fotoğrafları yazının Facebook paylaşımına koydum.

Çorum müzesi

Çorum Müzesinde takılar

Ve zaman... O her şeye hakim olan kavram... Evrende var olan her şeyi başlatan ve bitiren, her şeyi nötrleştiren en büyük alan... Yaşadığımız an... Ayrıca dünya yuvarlak ve hiç durmadan dönüyor. İşte bu döngü dünyanın matematiksel hareketliliğinden farklı olarak insanların ve insanlığın da döngüsüdür. Bugünün işgalcileri, üstte duran efendileri refahın rahatlığına kapılır bir süre sonra alta düşer ve alttakiler canla başla çalışarak üstte çıkar. Tarih dediğimiz zaman şeridi bunların örnekleriyle doludur.

Müzedede metal aletler

Çünkü insanları ayıran temel faktör din ve kültürdür. Yoksa insanların biyolojik ve fizyolojik yapıları açısından birbirinden bir farkı yoktur. İşte bu yüzden zaman içinde dinler ve kültürler birbiri içinde eridikçe farklılıklar kaybolur, insanlar karışıp kaynaşarak o ülkenin halkı olur. Anadolu halkı da bu biçimde çok farklı halkların karışıp kaynaşmasıyla oluşmuş tam kaynaşmış bir halk ve tek tip bir insandır.

Hitit Dönemi eserler

Öyle ki ben dünyanın neresine gittiysem ve nerede birisine bu Anadolu insanı dediysem sonuç hep doğru çıktı. Sydney’de bir AVM’de “Bu bizden” dediğim kadına sordum, Mardinli bir Süryani idi. Paris’te gördüğüm ve bu Anadolu insanı dediğim bir kadın ise Maraşlı bir Kürt idi. Vladikafkas’ta gördüğüm ve kesin Anadolulu dediğim orta yaşlı adam ise Ağrı kökenli bir Ermeni idi. Singapur’da polise derdini anlamaya çalışan yaşlı bir çift görünce bunlar Anadolu insanı diye yanlarına gittiğim ve benden yardım isteyen yaşlı karı koca Çorumlu ve Türk ailesi idi.

Sonuç olarak diyebilirim ki, Anadolu üzerinde yaşayan insanları o kadar Anadolulaştırmıştır ki, içeride fark edilmese bile dışarı çıkınca bu hemen fark ediliyor.

Roma dönemi seramik eserler

Yani bugünkü Anadolu insanı Hatti, Luvi, Hitit, Kar, Lelek, M.Ö. 1200'lerde başlayan göçlerle gelen İyon, Firik, Lidya vs halkların Helenistik Dönemde Grekleşip Roma'da Latinleşmeyince Bizans'ta Grek kültürünün yerleştiği, arkasından İslam ve Türklerle harmanlanarak kendine özgü bir kültür ırkı oluşturduğunu düşündüm. Ve ben buna Anadolu ırkı diyorum.

İrk yok, cins yok,
 Renk yok Anadolu'mda.
 Anadolu, herkesi
 İçinde eriten bir pota.
 Kimliğimiz, kişiliğimiz, karakterimiz
 Bağlar bizi
 Anadolu denilen tek bir ırka.
 Anadolu, alnımıza vurulmuş
 Ortak damga.

TOKAT

21 Ağustos 2024 Salı günü öğleden sonra Çorum'dan çıkıp ikindiye geçerek Tokat'a vardım. Tokat otogarından otele her zaman gittiğim her şehirde olduğu gibi taksi ile gittim. Bu bende bir alışkanlık olup yurtdışı yurtiçi gittiğim her şehirde her zaman ilk yolculuğum taksi ile olur. Çünkü sırt çantam fazla ağır olmasa bile onun otele koyduktan sonra hem daha rahat dolaşırım ve hem de otel arayarak vakit kaybetmemiş olurum. Bundan sonra şehir içindeki gezilerimin merkezi otel olup gezeceğim yerlerin sıralamasını otelin konumuna göre sıraya koyarım ve gideceğim her yere yürüyerek gidip kentin havasını yaşamaya çalışırım.

Tokat

Tokat'ta gezmeyi planladığım epeyce yer vardı. Fakat otele yerleşmem uzun sürdü. Çünkü oteldeki odamı internette satın almıştım. Ama bana Tokat İnci Rizört otelin 21 Ağustos Salı gecesini satan firma otele para ödemediği gibi haber de vermemiş. Ben internet üzerinden satın aldığımı belgelerini gösterdiysem de kabul etmediler ve sen sorununu o firma ile hallet dediler. Çaresiz yeniden parasını ödeyip otele yerleştim.

Tokat

Tokat'ın ortasından akan Yeşilirmak

Tokat hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak gerekirse oldukça eski bir tarihi geçmişe sahip olan il, pek çok uygarlığa da ev sahipliği yapmış olup köklü bir kültüre sahip olduğu görülmektedir. Tarih boyunca doğu-batı ticaret yolları üzerinde önemli bir merkez olan il, Orta Karadeniz bölgesinde

bulunmakta ve yaşadığı tarih dönemlerini içinde barındırdığı eserlerle günümüze yansıtmaktadır.

Taşhan

Tarihi veriler bir yana bende bu izlenimi yaratan en önemli eser Tokat Kalesi olmuştur. Doğrusu kale beni çok şaşırttı ve hayran oldum diyebilirim. Çünkü ben bugüne dek gezdiğim kentlerde bu denli dik, yüksek ve muhteşem görünümlü bir kale görmedim. Kaleler genellikle Orta çağ eserleri olduğu halde Tokat Kalesi güvenlik endişesiyle dağların tepesinde kurulan ilk çağ antik kentlerinin iç kalelerini andırmaktadır. Gezi planımda gezmeyi planladığım kaleyi, uzaktan gördükten sonra bunu hemen planımdan çıkardım. Çünkü buraya çıkmak ve gezmek için ayrıca bir gün ayırmak gerekliydi.

Bugünkü günümüz Tokat'ına gelince il nüfusu Çorum'dan daha fazla (612 bin) olmasına karşın kent merkezi Çorum'un yarısı kadardır. (160 bin) İçinden Yeşilirmak Nehrinin geçtiği ilimizin, Kazova, Kelkit Ovası gibi ovalık alanların çokluğu, Yeşilirmak, Kelkit Irmağı, Çekerek Çayı gibi akarsular ile bunların üzerindeki barajlardan arazinin sulanabilmesi tarım ve hayvancılık olanakları bakımından Tokat'ı çok elverişli bir duruma getirmektedir

Tokat'ın meşhur asma yaprağı

Önceleri tarım, hayvancılık ve toprak sanayi ile adını duyuran Tokat'ta bugün sanayinin hemen her alanında atılımlar yapılmaktadır.

Yeşilirmak Nehrinin akış yönüne göre sağında kalan bölümü

Doğrusu Tokat 67 ilin bulunduğu zaman Türkiye'de hiç görmediğim 7-8 ilden birisiydi, ama bu şehir çok hoşuma gitti. Çok beğendim. Yeşilirmak Vadisine yerleşen şehrin tarihi eski bölümü, Yeşilirmak Nehrinin akış yönüne göre solda kalıyordu.

Bir gün içinde ben sadece bu bölgede gezme olanağı bulabildim. Karşı tarafta nehrin sağındaki yamaçta yükselen yeni Tokat da eskisi kadar büyük bir alana yayılmış olup o tarafta yeni ve yüksek yapılar görünüyordu. Fakat sürem bir günle sınırlı olduğu için ben hiç o tarafa geçme olanağı bulamadım.

Neylersin adını böyle koymuşlar
Türkü yapmışlar çileyi, yokluğu
Aşka ayrılığı, acıyı katmışlar
Koymuşlar adını Anadolu.

Tokat geçmişin derinliklerinden gelen
Tarih kokusu.
Yıkanmış Yeşilirmak'ta
Yeşile çalar dokusu.

TOKAT'TA KALE VE HANLAR

Otele yerleştikten sonra saat beşi geçmiş ve müze kapanmıştı. Ama daha ortalığın kararmasına en az üç saat vardı. Onun için bugün şehir içinde rastgele dolaşip planladığım yerleri yarın gezerim dedim. Çünkü Tokat'ta gezilecek yerlerin hemen hepsi de Sulu Sokak ve çevresinde olduğu için gezmek kolaydı.

Sulu Sokak

Otel GOP dedikleri (Gazi Osman Paşa) Caddesi üzerinde ve Sulu Sokağa iki-üç yüz metre uzaklıktaydı. Onun için planlı gezilerimin içinde de bulunan Ali Paşa Hamamından başladım gezmeye ki, bulvarın batı tarafındaki Ali Paşa Camii ile de arası 300 metreden fazla değildi. Caminin önünden başlayarak Sulu Sokakta Deveciler Hanının ötesine dek yürüdüm. Fakat bunlara dışarıdan bakıp “yarın gezerim” diye içine girmeden geri döndüm.

Gerçi Sulu Sokakta eserlerin içine girmesiniz bile tarihi yapıların dışarıdan görünümü ve sokağın ortasındaki kanaldan akan sembolik su ve bir deve kervanını canlandıran heykeller bile

başı başına 900 yıllık tarihi bir hazineydi. Fakat şimdi şehri rastgele gezmeliyim diye düşündüm.

Otel olarak kullanılan Deveciler hanı

Deveciler Hanı

Ama rastgele gezerken kendiliğinden önüme çıkan eser olursa orayı da gezecektim. Tabii ki caddenin her yerinden önünüze çıkan Tokat Kalesi tüm heybetiyle “Ben buradayım” der gibi karşınıza çıkıyor ya da siz ondan gözlerinizi almıyorsunuz.

Yapımına Roma Döneminde başlanan kale 1074 tarihinde Türkler ele geçirene dek 500 sene Bizans yönetiminde kalmış, ama sonrasında sık sık el değiştirmiş. Çok dik ve çevresine göre çok yüksek olan kaleye 362 basamakla çıkıldığını duyunca kaleye çıkmaktan vazgeçtim.

Kale

Ticarethanelerin bulunduğu Taşhan'ın avlusunda serinleyenler insanlar

GOP Caddesinde Yeşilirmak yönüne yürürken **Taşhan** çıktı önüme. En büyük şehir hanlarından birisi olan ve Osmanlı mimarisinden esintiler sergileyen Taşhan'ın yapım tarihi 1626'lara dek uzanıyor. Han iki katlı olup içinde sayısı yüzü aşan işyeri var. Geniş bir avlusu olup burada insanlar çay kahve içip sohbet ederek serinlemeye çalışıyor.

Bulvardan biraz içeride ve Taşhan'a fazla uzak olmayan **Yazmacılar Hanında** da çok sayıda dükkân şeklinde bölümler var. Fakat burası butik otel haline getirildiğinden bu eski dükkanlar otel odası olarak düzenlenmiş. Yapım tarihi 1300'lü yıllara uzanan bu 700 yıllık Selçuklu eseri olan han, genellikle yazmacılara ev sahipliği yapmış. Uzun yıllar Tokat Yazması imal edilen dikdörtgen planlı, iki katlı hanın ortasında genişçe bir avlusu var.

Anadolu'da yazma, özellikle kırsal kesim kadınlarının baş örtüsü olup (Başına bağlamış **karalı yazma**/ Alırım sevdiğim ağlayıp gezme) gibi yazma üzerine türküler söylenmiştir. Yine bir başka türküde “**Başına Bağlamış Oyalı Yazma** /Yazmanın Etrafı Gülünen Dizme /Mevlayı Seversen Elinen **Gezme**” denilmektedir.

Bunlardan da esinlenerek ben de diyorum ki: Bir Türküdür Yaşam Anadolu'da

Suya hasret
Anadolu'da ırmaklar.
Yazlar sıcak
Kışın gönüller kurak
Yaşama can suyu türküler.

Nehirlerden alın teri akar.
Boşa çıkan emekler, boş eller
Türkülerle dolar.
Türkülerle sarılır yaralar
Türkülerle şenlenir gönüller

TOKAT'TA SULU SOKAK CADDESİ

Tokat ilinin tarihi belleği ya da old Town'u diyebileceğimiz 900 yıllık Sulu Sokak, tarihi yapıların toplandığı bir merkez durumunda.

Sulu Sokak

Yeşilirmak kıyısından başlayan Gazi Osman Paşa caddesinde yokuşun bitip arazinin düzleşmeye başladığı noktada sağa sapan Sulu Sokağın hemen en başında solda **Ebu Şems Hanegahı** diye bir cami var.

Ebu Şems Hanegahı

Selçuklu Sultanı Mesut döneminde Ebu's Şems tarafından 1288'de hanegah olarak yapılan bina Vezir Ahmet Paşa tarafından yenilenip onarılıp cami haline getirilmiştir.

Üstte Ai Paşa Camii ve altta Ali Paşa hamamı

Bu camiden sonra sokağın devamında **Ali Paşa Camisi** var. Yine bu Ebu Şems Camisinin karşısında, yani Sulu Sokağın GOP'u keserek karşısında devam eden sokağın başında Ali Paşa Hamamı var. 1572 yılında yaptırılan Ali Paşa camisi Tokat'ın en büyük Osmanlı eseri olup oldukça büyük ve görkemli bir camidir. Yine 1572 yılında Ali Paşa'nın yaptırdığı **Ali Paşa**

Hamamı da sur gibi duvarları ve kubbeleriyle görkemli bir eserdir. Bosnalı lakabıyla tanınan Ali Paşa devşirme olarak geldiği Osmanlı Sarayında Enderun'da yetişmiş ve Şehzade Beyazıt'ın damadıdır.

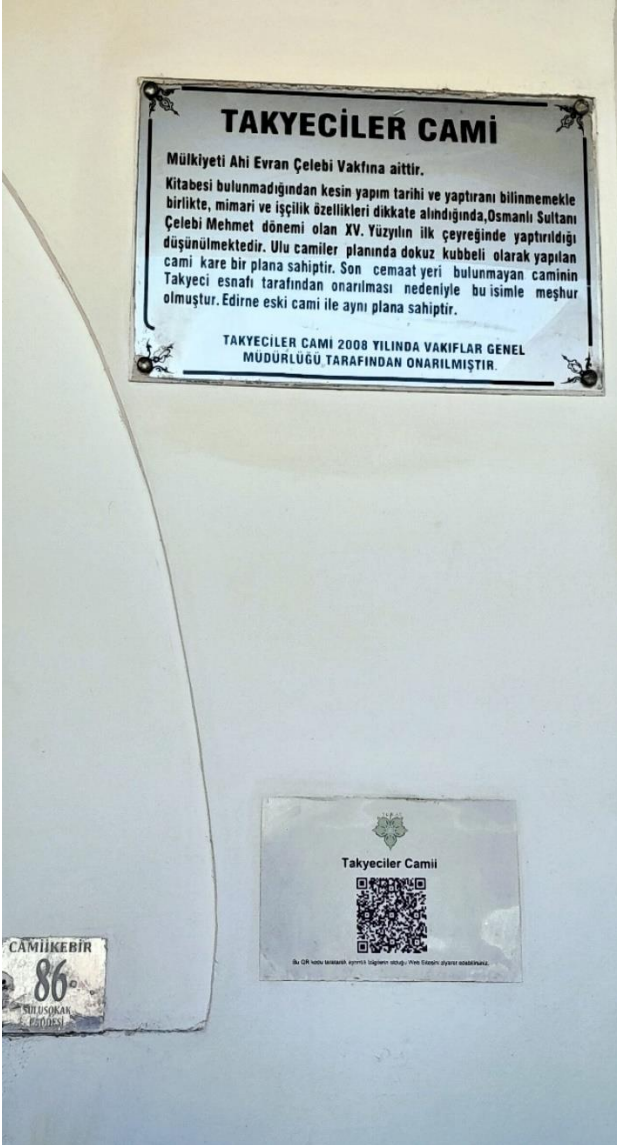
Sokakta biraz ilerleyince bu kez sağda Sulu Han, **Arastalı Bedesten** ve Takyeciler Cami birbirine bitişik vaziyette sıralanmaktadır. Sulu Han Taç Kapısı hariç özelliklerini kaybetmiş bir yapı olup içinde çocuk müzesi ve müze yönetim büroları vardır. Arastalı Bedestende ise Tokat Arkeoloji Müzesi bulunmaktadır.

Solda Takyeciler Cami, bitişik sağda Müze olarak kullanılan Arastalı Bedesten

Takyeciler Cami ise bedestenin batısında ve Yağıbasan Medresesinin karşısında olup kitabesi yoktur. Fakat çok kubbeli caminin plan ve yapı özellikleri 15. Yüzyıl Osmanlı camilerine benzemektedir. 1872 ve 1. Dünya Savaşı yıllarında onarım görmüş olup halen kullanılmaktadır.

Takyeciler Camisini gezip fotoğraflarını çektikten sonra karşı tarafa geçtim. Burada **Yağıbasan Medresesi** ve Deveciler Hanı var.

Takyeçiler Camisinin bilgi levhası

Takyeciler Camisinin içi

Anadolu'da kapalı avlulu ilk medrese olan **Yağıbasan Medresesi**, Sulu Sokağın solunda ve sokak seviyesinden yaklaşık iki metre kadar aşağıda olduğu için çukur medrese de denilmektedir. Nizamettin Yağıbasan tarafından 1151 yılında yaptırılan medrese 14 metre çapındaki kubbesi ve sağlam duvarlarıyla görkemli bir yapı.

Yağıbasan Medresesinin kapalı avlusu

Fakat medrese Şu anda ‘‘Türk İslam Bilim Tarihi Müzesi’’ haline getirilmiŐu olup Avlunun iki tarafındaki odalarda değişik bilimler ve haritacılık gibi bölümlerin yanı sıra dönemin bilim adamlarına ayrılmıŐ odalar var.

Medresenin içinden görüntüler

Yağıbasan (Çukur) Medresede El-Biruni odası

Deveciler Hanı da Takyeciler Camisi karşısında ve Yağıbasan medresesinin batısında olup kitabesi yoktur. Fakat yapım teknikleri ve süsleme sanatlarına bakılarak Çelebi Mehmet veya oğlu II. Murat zamanında yapılmış olduğu düşünülmektedir. İki katlı hanın alt katında 27, üstte 18 olmak üzere 55 odası olup şu anda otel olarak düzenlenmiştir. Han o dönemde tek kişilik konaklama olanağı sunan en eski şehir hanlarından olup odalarda eşya koymak için nişler vardır.

Tabii ki şimdi otel olarak düzenlenince odalarda önemli değişiklikler olması olağandır. Adı büyük ve gösterişli harflerle yazılan otelin avlusunda otel görevlileriyle görüşmemde neden bu tarihi hanın adını yazmadınız dediğimde belli belirsiz küçük bir yazı gösterdiler. Oysa bu oteli sıradan otellerden ayıran en önemli özelliği bu tarihi han olduğuna göre adını binanın girişine büyük harflerle yazmak gerekirdi diye düşünüyorum.

Sokağın ilerleyen bölümlerindeki sokaklara dağılmış eserler içinde Sultan Hamamı da görülmeğe değer. Ayrıca ara sokaklarda daha küçük tarihi eserler vardı. Fakat bunların da yapım tarihleri Selçukluya dek uzananları vardı. Örneğin 15. Yüzyıl yapımı Rüstem Paşa Camii, 1515 tarihli Kazancılar Camii, 1300 tarihli Alaca Mescit bunlardan bazıları.

Rüstem Çelebi cami

Sultan Hamam

Alaca Mescit

Kazancılar mescidi

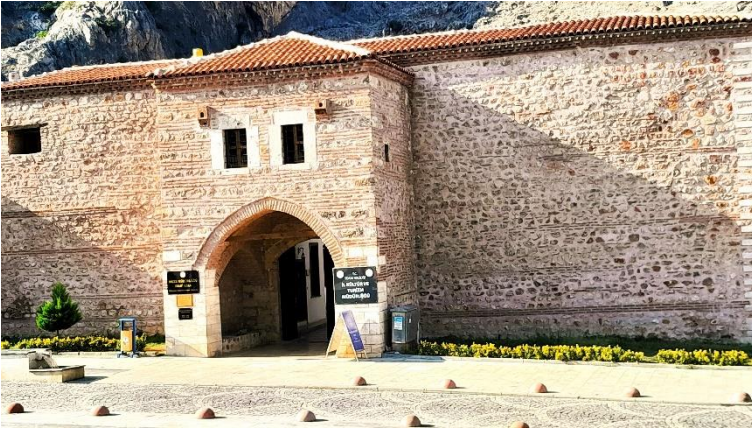
Bir yanda ecdadımın sanat eserleri okşarken ruhumu, öte taraftan kemirir vicdanımı bu eserlerin yapım koşulları. Kimlerin el emeği kimlerin alın teri. Kimlerin vergileri. Neden isyanlarla anılır, adına celali dedikleri halk kitleleri.

Anadolu
 Dünyanın baş tacı
 Toprağı, havası, suyu
 Sebzesi meyvesi hayat ağacı
 Bulutlarında bereket
 Türkülerde saklanır mizacı.

Açsan baksan içine
Yemende Galiçya'da
Çanakkale'de Kafkasya'da
Ölen asker analarının
Acılarıyla dopdolu
Orada aşkla ayrılık
Acıyla sevinç atbaşı.

TOKAT MÜZESİ

Tokat'ta müzecilik çalışmaları 1926 yılında emekli öğretmen Halis Turgut Cinlioğlu'nun çevreden topladığı tarihi eserleri 13. Yüzyıl Selçuklu yapısı olan Gökmedrese'de depolamasıyla başlamış. 1982 yılından itibaren Gökmedrese'de sergilenmeye başlayan eserler 2012 yılında Sulu Sokakta bulunan Tokat Bedestenine taşınarak burada hizmet vermektedir.

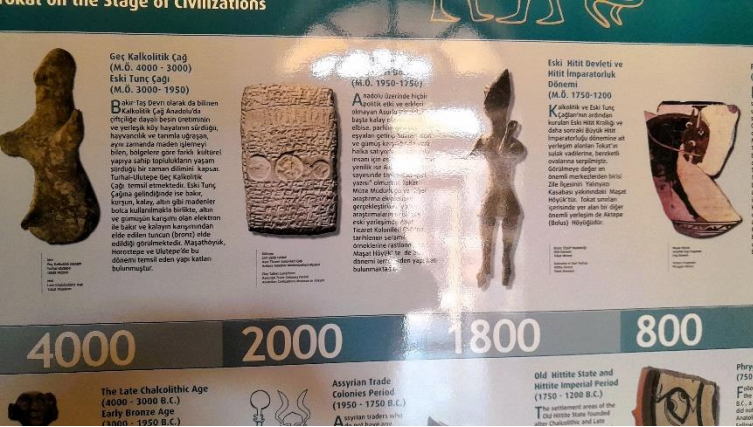
Tokat Müzesi

Takyeciler Camisinin doğusunda, Arastalı Bedesten adıyla da anılan Tokat bedesteninin 15. Yüzyılda Sultan 1. Mehmet tarafından yaptırıldığı düşünölmektedir. Yapının bedesten bölümü arkeoloji müzesi olarak düzenlenmiş olup MÖ 4000 yılından günümüze Tokat'taki uygarlıklara ait eserlerle Maşathöyük ve Komana Antik kentlerinden elde edilen buluntular müzede tarihi bir sıra içinde sergilenmektedir. Müzenin en önemli özelliklerinden birisi de Türkiye'de en çok sikke sayısına sahip müzeler arasında yer alması olup, Maşathöyük kazılarında ele geçen Hititçe tabletler de önemlidir. Bedestenin batı arastası etnografya müzesi olarak düzenlenmiş

olup halkın yaşamına ait korunması gerekli araç, gereç ve eserler burada sergilenmektedir.

Müzenin bahçesindeki eserlerden bazıları

Tokat Müzesinde ki eserlerin tarihsel dönemleri

Sabah saat 08.00'de Sulu Sokak Caddesine girdiğimde müze daha açılmamıştı. Onun için önce sokaktaki diğer eserleri gezip resimlerini çektikten sonra girdiğim müzedeki binlerce eseri tek tek anlatmak olanaksız. Bu yüzden eserlerin fotoğrafını çekerken bilgi levhalarının da fotoğrafını çektim. Fotoğrafları yazının Facebook paylaşımına koydum

Eki Tunç Çağı eserleri

Boğazkale, Çorum ve bugün Tokat Müzesinde gördüğüm eserler beni, Anadolu'nun M.Ö. 6000'lerden günümüze 8000 yıllık bir süreçte oluşmuş bir sentez olduğu fikrine götürdü. Daha önceden gittiğim başka müzelerde de (özellikle Burdur ve Antalya Arkeoloji Müzelerinde) aynı fikre vardım diyebilirim.

Eski Hitit Devleti ve Hitit İmparatorluk Dönemi (M.Ö. 1750-1200)

İkbalilik ve Eski Tunç Çağlarına ait olan Eski Hitit Krallığı ve daha sonraki Büyük Hitit İmparatorluğu döneminde ait yerleşim alanları Tokat'ta sıklıkla yapılmıştır. Başlıca ovalarına zeytinli, çalılımlı ve diğer bitkilerle kaplıdır. Zeytinli alanlar Hitit İmparatorluğu'nun (M.Ö. 1750-1200) başlıca yerleşim alanlarıdır.

Frig Dönemi (M.Ö. 750-540)

Frige, Anadolu'nun orta kısmında, Orta Anadolu'da, bu bölgede en eski yerleşim alanlarıdır. Frige, Anadolu'nun orta kısmında, Orta Anadolu'da, bu bölgede en eski yerleşim alanlarıdır.

Pers Dönemi (M.Ö. 546-330)

Persler döneminde Tokat, Daskyleus satraplığı sınırları içinde yer almıştır. Yunan satraplığı, Perslerin egemenliği sırasında Kapadokya satraplığına ait idi. Persler döneminde bu satraplık M.Ö. 546 yılında Karye ve diğer satraplıklarla birlikte yıkıldı. Satraplık, M.Ö. 330 yılında Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişiyle sona erdi. Anadolu'nun Persler döneminde bu satraplık sınırları içinde yer almıştır.

Hellenistik Dönem (M.Ö. 330 - 30)

Hellenistik Dönem Tokat'ta, M.Ö. 330 yılında Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişiyle başladı. Anadolu'nun Persler döneminde bu satraplık sınırları içinde yer almıştır.

800

Old Hittite State and
waxite Imperial Period

600

Phrygian Period
(750 - 550 B.C.)

allowing the collapse of
the Hittite Empire in 1180

400

Persian Period
(546 - 330 B.C.)

During the Persian
dominance in Anatolia
Tokat was located within
the Daskyleus satrapy

**Hellenistic Period
(330 - 30 B.C.)**

During the Hellenistic Period,
Tokat and surrounding lands
were under the sovereignty
of Kingdom of Cappadocia.
During this period, a culture

Hitit ve sonrası dönemler

Eski Tunç Çağı'nın sonlarına ait olduğu anlaşılan Horoztepe'de Tahsin ÖZGÜÇ ve Mahmut AKOK tarafından kazılar yapılmıştır. Tepede Kalkolitik ve Eski Bronz Çağları'na tarihlenen çanak çömlek ele geçmiştir. Tepenin güneyinde bulunan mezarlıkta yapılan kazılarda mezarlığın Eski Tunç Çağı'na ait düz bir iskan yeri olduğu ve daha sonraki devirlerde de köylüler tarafından mezarlık olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. En önemli buluntular bu çağdaş mezarlık yakınındaki gün ışığına çıkarılan bir mezardan ele geçmiştir. Horoztepe mezar buluntularının tipolojik ve usul özellikleri, Alacahöyük mezarları ile en azından çağdaş olduğu düşüncesini vermektedir. Bunlar; Hatti uygarlığının en şaşalı döneminde olağanüstü gömüt armağanları ile yönetici sınıfa ait çok zengin mezarlardır. Ele geçen Eski Tunç Çağı'na ait eserler nitelikli bir görünümündedirler.

Madeni eserler arasında insan ayağı biçiminde, dört ayaklı, yuvarlak ve dikdörtgen tablalı masalar, yüksek meyvelikler, sepet kulplu çaydanlık, tek ve çift kulplu çanaklar, dövme aynalar, Alacahöyük'te ele geçirilen güneş kurslarına benzeyen kurslar, sistrum ve çalpara gibi müzik aletleri vardır. Ayrıca ileri derecedeki dökümcülük sanatına uygun olarak çocuğunu emziren anne, boğa ve kuş heykelticileri de

Excavations a be from the carried out by T AKOK. During th out at the hill, pi dated Chalcolithi unearthed. Durir at the burial gro the hill, it is unde was a plain settle Bronze Age and i the villagers durir The most signific from a burial site of this contempor and style charact burial ground find such burial groun same Period with These burial groun grounds of the ruli and remarkable be the most magnific civilization.

The discovered artif Age are of high qual unearthed from the with round and rect legs depicting the bowls, rostrum shapi teapot, pots with sin founded mirrors, disc discs discovered in Al instruments such as s Furthermore, statuat

Yani Anadolu'nun son on bin yıllık tarihine baktığım zaman sakin bir denizin dalgaları gibi olağan bir oluşum içinde gelirken bazen fırtına dalgaları bazen hortum diyebileceğimiz çok hareketli dönemler geçirmiştir.

Maşat Höyükte bulunan Hitit Dönemi eserleri

Sezar'ın geldim gördüm yendim dediği savaş Tokat Zile'de geçer

Fakat dalgalar durulunca uzak denizlerden gelen sular Anadolu'da karışıp kaynaşarak yaşam kaldığı yerden devam etmiş. Göçlerle gelenler yerli halkı esir ve köle ederken, kimi de yerli halka esir düşmüş. Yerinden yurdundan itilip çıkarılan göçmen kavimler çok acı çekmiş, istila ettikleri ülkelerin halklarını köle yaparak çok acı çektirmiş.

Sulu Sokak

Acılar her zaman türkülerle dile gelmiş. Türküler acılara ilaç, türküler sancılı dönemlere umut olmuş.

Türkülerle çağlar akar.
Anadolu'da yaşam
Türkülerle biter yollar
Türkülerle yeniden başlar.

Bazen, kız kaçırmak
Bazen kan davası
Bazen kör bir kurşundur türküler
Girdiği bedene saplanıp kalan.

Bazen hasret
Bazen aşk acısı.

Bazen vahşi bir savaş ortası
Bazen yağmur duası
Çoğu zaman da
Gözü dönmüş bir intikam çıkmazı
Narçiçeği, gelincik tarlası
Anadolu türkülerin hası...

YOZGAT'TAN SİVAS'A COĞRAFYA

Yozgat'tan başlayan yolculuğumda Sivas'a varmadan Çorum ve Tokat'a uğradım. İşte Yozgat'tan Sivas'a kadar olan coğrafyada Sivas ve Yozgat Orta Anadolu Bölgesinde kalırken, Çorum ve Tokat Orta Karadeniz Bölgesinde kalıyor. Bu bölgesel ayırım coğrafyada da farklılık yaratıyor. Yani Yozgat'tan Çorum'a dek coğrafya Çorum'a doğru birazcık değişiklik gösterse de genelde Orta Anadolu'nun sıcak ve kurak bozkır özelliklerini taşıyordu.

Sıcak ve kurak bozkır alanları

Yozgat çıkışından biraz sonra hafif dalgalı çok büyük düzlükler diyebileceğimiz platolarda kuru tarım alanları tam bir bozkır özelliğine sahipti. Ufukta görünen küçük tepelikler bile platonun dalgalanmasına uygun bir görünüm sergiliyordu. Dalgalı arazinin dalga yamaçlarında kurulan köy yerleşimlerinde evlerin çevresinde seyrek ağaçların arasından görülen kiremit kırmızısıyla kendini ifade eden evler ve bir minare köyü simgeliyor. Köyün önünde dalganın çukurunda ise bağlık bahçelik yeşil bir alan olup bu bozkır okyanusunda köy bir ada gibiydi.

Bozkırda köyler

Alaca girişinde seyrek yeşillikler

Alaca ilçesinden sonra ufuktaki tepeler biraz daha yükselerek dağ biçimini alırken ovalarda da yer yer yeşil alanlar belirmeye başladı. Hatta bir ara dağlarda orman da görüldüyse de kısa sürdü. Bunu izleyen dağlar ise savan benzeri ağaçlı bozkır olup burada bir de küçük göl vardı. Çorum'a yaklaşırken ise arazi yeşermeye başladı.

Çorum yakınları

Amasya'ya yaklaştıkça yeşil alanlar artmaya başladı

Çorum Tokat arasında Çorum il hudutları içinde kalan arazi genelde yine kuru tarım alanları iken Amasya il sınırları içinde kalan bölümde sulu tarım ve yeşil alanlar çoğaldı. Yeşil alanlarda genellikle pancar, mısır ve ayçiçeği tarlalarından başka yerleşimlerin yakın çevresi ve vadi tabanlarında kavak ve söğüt ağaçları Karadeniz iklim özelliklerinin bölgedeki temsilcileri gibiydi. Fakat yolun bu bölümünde de dağlar çoğunlukla çıplaktı. Tokat Sivas arasında ise yol, Tokat çıkışı yeşilin egemen olduğu

verimli bir oavadan geçiyordu. Dağlar yükselmiş ve ormanla kaplıydı. Dağlar yükselince köyler ovalardan dağların eteklerine çekilmişti.

Amasya kırsalı daha yeşil

Sivas'a doğru yeşil alanlar çoğaldı

Fakat Sivas'a doğru dağlarda ormanlar seyrekleşti ve özellikle Yıldızeli'nden sonra dağlar tamamen çıplak kaldı. Yıldızeli'nin bulunduğu vadi tabanında kimi zaman genişleyip kimi zaman daralarak ilerleyen yeşil bir hat epeyce devam etti.

Yıldızeli

Yıldızeli çıkışında sığırlar

Buralardaki köyler çıplak dağların eteğindeki yerleşimlerin seyrek yeşillerinden başlayıp vadi tabanına doğru çok canlı bir yeşile bürünüyordu.

Sivas'ta İç Anadolu Bölgesi, Yozgat'a göre daha sulak, daha yeşil ve daha canlı bir görünüm sergiliyordu. Sanırım bunun nedeni arazinin daha yüksek olması ve Karadeniz'e yakınlık olmalıydı.

Çıplak dağlar

Anadolu bozkır
Sarıp solmuş anızlarda
Veba gibi sarmış cehalet
Benzi sarı, hasta.

Bozkırın gerdanlığı
Söğüt, kavak çınar
Kavisler çizerek ilerler
Dere kenarlarında.
Vadi tabanlarında
Toplanmış bir yudum suyun etrafına
Bahçelere kenar
Elma, armut, erik
İncir, üzüm, nar

Girince Amasya il hudutlarına
Yeşermeye başladı ova
Canlandı bir anda doğa
Tokat Karadeniz havası solumakta Yeşilirmak'la.
Kuşatılmış karasal iklimlerle
Sivas İç Anadolu'da.

SİVAS

22 Ağustos sabahı erken kalkıp kahvaltımı yaptıktan sonra hemen Tokat'ta Sulu Sokak Caddesine gittim. Bir gün önce dolaşmış olduğum caddede bu kez eserlerin içine girerek gezmem ve müzeyi gezmem üç saatten fazla sürdü. Bu yüzden Tokat'tan çıkmam saat 13.00'ü buldu.

Sivas yakınlarında doğa

Ne var ki iki şehrin arası kısa olduğundan saat 15.00'te Sivas'ta kalacağım otele vardım. Tokat'taki gibi önceden satın aldığım firma yine kalacağım otel ile iletişim kurmadığı için onu iptal edip Beyaz İnci Otelinden bir gecelik yatak satın aldım.

Sivas Adalet sarayı

Bir bakıma iyi de oldu. Çünkü Beyaz İnci Oteli hem daha iyi ve hem de gezeceğim yerlere yakındı.

Cumhuriyet meydanı

Hükümet konağı ve Jandarma binası

Sivas'ta gezmeyi planladığım yerlere geçmeden önce Sivas hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak gerekirse Selçuklunun en önemli kentlerinden ve Cumhuriyet Döneminin de alan ve nüfus olarak en büyük kentlerinden birisi olan Sivas (1927 sayımında 329 bin nüfusu ile 9. ve 1960 Nüfus sayımlarında 8. sırada iken 1980 yılı nüfus sayımlarında 17.

Sıraya düşmüştür. Sonraki yıllarda da maalesef sürekli göç vererek bugün 650 bin nüfusu ile 32. Sırada bulunmaktadır. (2022). Kent merkezinin nüfusu ise 360 bindir.

Sivas Kent merkezinden

Tabii ki Sivas deyince olumlu olumsuz pek çok şey geliyor insanın aklına. 1402’de Timur’un şehri yakıp yıkmasından, 1535’te Pir Sultan Abdal’ın asılmasına, 1648’de Var Var Ali Paşa isyanından, 1919’da Türk Kurtuluş Savaşının Kararlaştırıldığı Sivas Kongresine ve 1993’te Sivas’ın üstüne kara bir leke gibi yapışıp kalan Madımak yobazlığına kadar her şey kafamda gelip geçti. Sonuçta iyisiyle kötüsüyle Sivas önemli bir tarihi şehirdi. Bu yüzden Sivas’ta gezilip görülecek çok yer vardı.

Evet, Sivas’ta gezmeyi planladığım çok yer vardı ve aslında saat 15.00’ten 20.00’ye kadar beş saat gibi uzun bir vaktim de vardı. Fakat benim günlük yürüme zamanım en fazla dört saat idi. Onun için Çorum ve Tokat’ta gezilecek yerlerin bir kısmını şehre vardığım gün birazını da ertesi güne bırakıyordum. Ama Sivas’tan sabah saat 05.00’te ayrılacağım için bugün planladığım yerlerden gezemediğim kadarını gezmeliydim. Beş saatlik süre az da değildi ama sabah Tokat’ta üç saatten fazla yürüdüğüm için burada da en fazla ne kadar yürüyebilirim

düşüncesiyle Cumhuriyet Meydanına çıkarak başladım yürümeye.

Kent merkezinden

Kafamın içinde Sivas'ın görkemli tarihinin üstüne düşen kanlı tarihi, Pir Sultan Abdal'ın, "Açılın kapılar şaha gidelim dizeleri" Anadolu'da yaşam gibi yolculuğun da bir türkü olduğunu düşündürdü. Onun için bu yazının türküsü olarak. Madımak 'ta yanarak can verenler için yazdığım **Aşınsa zaman silinir mi Sivas'ta katliam?** şiirimden bir bölümü aşağıya koymak geldi içimden.

Yalan devlet, yargı yalan...
 Sürekli pislik üreterek
 Yargıyı ve devleti
 Adamına göre ayarlayan
 Pisliğini zamana temizleten adam...
 Örumceklendi mi yoksa kafan?
 Değilse, nasıl aşınabilir ki zaman?
 Yalan devlet, yargı yalan.

Can verilmiş ve akmışsa kan
 Zamanda kaybolur mu hiç katliam?
 Bu nasıl bir devlet
 Bu nasıl bir yargı

Bu nasıl bir yalan?
Zaman mı, insan mı
Yoksa vicdan mı?
Burada aşınan?

Moğol'dan, Timur'dan
Pir Sultan Abdal'dan
Kan kırmızı şafaklarda parlar
Güneş hep Sivas'tan.
Kanı ve katliamı
Temizleyebilseydi eğer zaman
Beş yüz senedir hala
Ağıtlar mı yükselirdi
Pir Sultan Abdal'ın sazından?
Yalan devlet, yargı yalan.

Yalan değilse
Nasıl aklanabilir
İnsanları insafsızca
Diri, diri yakan Şeytan?
Yok yere gittiyse eğer
Sivas'ta tam otuz beş can
Orada devlet de
Yargı da yalan 04.04.2012 Burdur

SİVAS'TA GEZEBİLDİĞİM YERLER

Sivas'ta gezilecek yer çok dedim ama olayın en güzel tarafı otel Cumhuriyet Meydanına ve meydan gezeceğim yerlere yakındı. Önce Selçuklu Parkının altında bulunan tarihi eserlerden başladım gezmeye. Burada Sivas Çifte Minare Medresesi, Şifaiye Medresesi, Kale Camii ve Buruciye Medresesi hepsi bir aradaydı.

Buruciye Medresesinin avlusu

Muzaffer Buruciyerdi ailesi

İlk olarak 1271 yılında İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni tarafından yaptırılan **Çifte Minareli Medreseye** girdim. Avlusu kafe olarak kullanılan medrese bakımsız ve odaları da kafenin havasında kaybolmuş. Dört eyvanlı medresenin en önemli bölümü taç kapısı (Anadolu'nun en yüksek taç kapısı) ile Sivas'ın simgesi haine gelen minareleridir.

Çifte Minareli Medrese

Medrese içinde İzzettin Keykavus Türbesi

Çifte Minareli medresenin tam karşısındaki **Şifaiye Medresesi** 1218 yılında I. İzzettin Keykavus tarafından yaptırılmış olup görkemli bir taç kapısı ve dört eyvanlı ve revaklı bir avlusu var. Anadolu'nun en büyük şifahanesi olan medrese 3400 metre karelik alanı ile Selçuklu şifahanelerinin en büyüğüdür. Medresenin güney eyvanı I. İzzettin Keykavus'un türbesidir. Medresenin avlusu ve odaları ticarethane olarak kullanılıyor.

Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde, İran Hamedan eyaletindeki Burucert'ten gelen Muzaffer Burucerci'nin 1271'de pozitif bilimlerin eğitimi için yaptırdığı **Buruciye Medresesi** kesme taşlardan yapılmış iki katlı ve dört eyvanlı, açık avlulu bir yapı. Muzaffer Burucerci ve iki çocuğunun mezarları da bulunan medresenin avlusu yine kafe ve dükkanlarla doluydu,

Buruciye Medresesinin karşısında bulunan **Kale Cami** 1580 yılında Sivas Beylerbeyi Murat Paşa tarafından yaptırılmış küçük ama tarihi ve güzel bir eser. Burada Medreseler arasında restorandan konfeksiyona satış yapılan genelde bir cadde boyu açık pazar ve yine Çifte Minareli Medresenin önünde resim çektirmek için bekleyen develer ve poni atlar vardı.

Ben bu alanı gezdikten sonra kapanmadan müzeleri gezmek için meydana çıktım. Burada 1884'te yapılan ve halen

hükümet konağı olarak kullanılan çok güzel bir bine ile onun karşısındaki 1908 yılında yapılan jandarma binasının arasından geçerek müzelere doğru yürüdüm. Müzeleri gezdikten sonra da akşamüstü ortalık kararmadan Ulu cami ve Gök medreseye gittim.

Gökmedrese

Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vezirlerinden Sahip Ata Fahrettin Ali tarafından 1271 yılında yaptırılan **Gök Medrese** Türk mimarlık ve süsleme sanatlarının

birlikte görüldüğü bir yapı olarak önemlidir. İki katlı, dört eyvanlı ve açık avlulu yapı dini bilimlerin verildiği bir medrese olarak hizmet vermiştir. Şu anda vakıf müzesi olup ben vardığımda kapalı olduğu için dışından resimlerini çektim

Sivas Ulu cami girişi ve altta caminin içi

Kızıllarlan bin İbrahim tarafından 1197 yılında yaptırılan **Sivas Ulu Camii** 1212 ve 1955 yıllarında onarım görmüş tek minareli bir camidir. Caminin avlusunda mezarlar vardı ve cami çok büyüktü. Doğrusu hayran kaldım. Zaten ulu

camiler genellikle Selçuklu damgası taşıyor, Anadolu'da 600 senelik Osmanlı tarihinden kalan eser 200 senelik Selçuklu dönemindeki kadar yok denilebilir. Anadolu'da tarih, coğrafyası gibi çok engebeldir. Türkülerde engebeleri ovaya çevrilir.

Anadolu kırsalı
Dere tepe engebe
Kuru sarı ovaları
Irmakları cılız
Kenarında söğüt ağaçları
Anadolu'm geleceğe gebe

Çay kenarlarında kavak söğüt
Serin su başarında çınar
Dağların çok azında orman
Gürgen, pelit, çam
Bahçelerinde meyve elma, erik, nar
Sebzeleri domates, biber, patlıcan
Günebakan, mısır, pancar
Anadolu'm hasta
Ormansız ve kurak
Sarmış sancılar 22.08.2024 Sivas

SİVAS'TA MÜZELER

Sivas'ta epeyce müze var. Fakat bunlardan en az iki tanesini mutlaka gezmek istiyordum. Birincisi **Sivas Arkeoloji Müzesiydi**. Meydana çıkınca bit vatandaşa sordum. Jandarma binasının önünden geçen caddeyi takip et dediler. Tarihi ve görkemli bir yapı olan jandarma binası kapalıydı. Önünden geçip caddede biraz yürüdükten sonra solumda bir park belirdi. Bu çok büyük parkın adı Öğretmenler Parkıymış. Biraz daha yürüyünce Sivas Arkeoloji Müzesinin önüne geldim.

Sivas Arkeoloji Müzesi

Müze 1914 yılında Mektebi Sanayi İmalathanesi olarak yapılmış. 2009 yılına dek değişik amaçlarla kullanılan bina 2009 yılında Sivas Arkeoloji Müzesi haline getirilmiş. Osmanlının son dönemlerindeki yapıları andıran bina, zaten kendine özgü yapısıyla farklı bir görünüm sergiliyordu. Bahçesindeki eserleri de görünce buranın müze olduğu anlaşılıyordu.

Sivas Arkeoloji müzesi de Çorum ve Tokat Arkeoloji müzelerinde olduğu gibi tarih öncesi dönemlerden başlayarak Hitit, Helenizm, Roma, Bizans, Selçuklu eserleriyle günümüze dek gelmekteydi. Ayrıca bu müzede 9 milyon yıl önceye ait hayvan fosilleri ile altından yapılan eşya ve takılar dikkat çekmekteydi.

Pişmiş topraktan kaplar

Burada Haymanlı kazısında bulunan ve müzenin en önemli eserlerinden olan MÖ. 9 milyon yıl öncesine tarihlenmektedir. Sarissa antik kentinde ise kalkolitik ve erken Tunç çağı eserleri Yıldızeli Kayalıpınar'daki Samuha Antik Kentinde bulunan Demir Çağı eserleri müzenin en önemli eserleri bunları Hitit, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı eserleri izlemektedir.

KUŞAKLI – SARİSSA

Sivas'ın 50 km. güney batısında bir Hitit kenti bulunmakta: yöresel adı etrafını zamanında çevreleyen günümüzdeki izlerine dayanılarak KUŞAKLI olarak geç Kapadokya'nın dağlarla kaplı bu bölgesi Hititler tarafından "Yukarı Ülke" olarak adlandırılmaktaydı. Bu yöre uzun süreli araştırmalarda fazla dikkate alınmadı. Sadece Hitit Başşehirine ele geçen yazılı belgelere dayanılarak bu bölgenin Hitit tarihinde ayrı bir önemi olduğu anlaşıldı. Eski Krallık mensup Kralların kökeninin "Yukarı Ülke" de bulunan saptanamayan Kuşşara şehri olduğu bilinmekteydi. 1950 Altınyayla ilçesine bağlı Başören Köyü'nün 4 km. Kuşaklı'da çalışmalara başlandı.

Güney tarafından ortalama 2000 metre yükseklikteki dağ yaylanın doğal bir tepesi üzerinde yer alan harabenin doruğu 1650 metredir. Kuşaklı Başkent Hattuşa'dan 500 metre daha konumdadır ve yılda ortalama 100 günden fazlasında donmuş dağ iklimine sahip bir coğrafi bölgededir. İkinci kazı mezar Binasında ufak çivi yazılı bir arşiv bulundu. Burada ele geçen tablet parçalarından birinde "Sarissa Şehrinde" her ilk bahar bayram törenlerine katılabilmek ve çeşitli kült işlemlerini getirebilmek için Büyük Kral'ın Başşehirinden gelerek bulunduğundan bahsedilmekte. Söz konusu metnin korunduğu ilişki gözönüne alındığında Hitit Devrinde Kuşaklı yerleşmesi "Sarissa" olduğu varsayılabilir ve ayrıca bu ad hem envanterde hemde hiyeroglifle yazılmış mühür baskılarında da görülmekte. İsmi Hitit Başşehirinde bulunan çivi yazılı metinlerden de tanımlanmıştır. Özellikle yerel Fırtına Tanrısı, uluslar arası antlaşmalarda kullanılan tanrı olarak önemli bir rol oynamaktaydı. Fırtına Tanrısı Ramses ve III. Hattuşili arasında yapılan ünlü barış antlaşması Karnak'taki Amun Tapınağı'nın dış duvarında Mısır hiyeroglif yazılmış şeklinde rastlanmakta.

Şimdiye kadar yapılan araştırmalar Kuşaklı – Sarissa'nın büyük ölçüde bir Hitit Şehri olduğunu, zamanının diğer başka kenti gibi...

En çok dikkat çeken eserler, pişmiş topraktan yapılan gündelik kullanım kapları, dinsel ritüel eşyaları, Hitit tabletleri, madeni ve tıbbi aletler ve ziynet eşyalarıdır. Altın ziynet eşyaları vitrinindeki eşyalar Urartu, Roma ve Bizans dönemlerine aittir.

Taş eserler bölümünde Hitit hiyeroglif yazısına yazılmış kitabeler heykel ve kabartmalar, Roma dönemi lahitleri ve Osmanlı dönemi mezar sandukaları ve kitabeler bulunmaktadır.

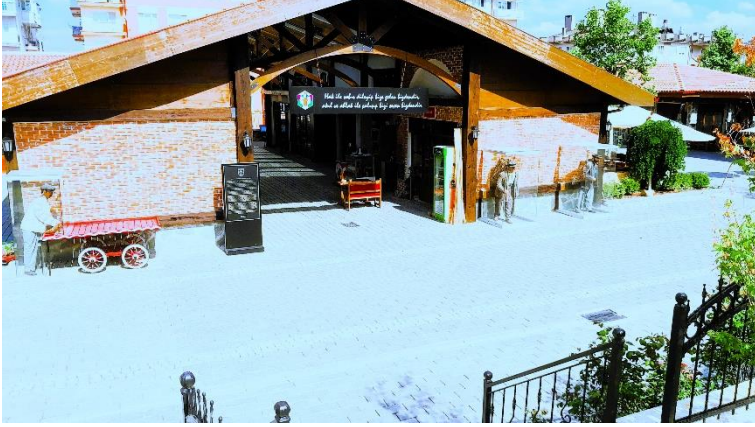
Osmanlı dönemi mezar sandukaları

Cam eşyalar bölümünde Helenistik Dönem, roma ve Bizans dönemlerinden kalma koku kapları ve gözyaşı şişeleriyle günlük kullanım kapları bulunmaktadır.

Skkeler ve ziynet eşyaları

Yıldızeli Bayat köyünde bulunan İlhanlı dönemine ait çok sayıda sikkenin yanında grek, Roma, Bizans, İslam döneme ait sikkeler de vardır.

Sivas Zanaatkarlar çarşısı Müzesinden iki görüntü

Buradan çıkınca karşısında iki müze daha var. Bunlardan tam karşıda olan Sivas Zanaatkarlar Çarşısı ve Müzesi var. Burada farklı bölümlerde farklı sanatlara ait eserlerle eşek, deve, insan maketleri ile kağnı çeken öküz maketleri ilginç görüntüler oluşturuyordu.

Bu müzenin hemen devamı ve arkeoloji müzesinin çapraz karşısında ise Sanayi Mektebi Müzesi var. Bu müze içindeki eserlerden çok dış görünüşü ve tarihi geçmişi ile ilginç geldi bana. Çünkü dönemin Sivas Valisi Reşit Akif Paşa tarafından 1903 yılında yaptırılan bina oldukça görkemli ve çok büyük. Binanın 1765 metre kare kapalı ve 23 dönüm açık alanı olduğu söylendi.

Sivas Sanayi mektebi Müzesi

Binanın tarihi geçmişi de çok ilginç. Yapıldığı zaman marangozluk, kunduracılık, terzilik ve halı dokumacılığı

bölümleriyle yatılı olarak açılan okul 1932 yılında Mili Eğitim bakanlığına devredilerek Sivas Hamidiye Sanayi Mektebi adını almış. 1961 senesinde ise yarı açık cezaevine çevrilerek mahkumlar değişik sanat kollarında eserler vermiş. 2019 yılında ise bina elden geçirilerek müze haline getirilmiş.

Sanayi Mektebi müzesi

Müze özel ve paralı olup içinde değişik sanatlara ait atölyeler var. Ben müzeyi çok hızlı gezdim. Daha doğrusu gezmekten çok oturup dinlendim. Çünkü son on senedir hissetmediğim sol ayak bileğindeki ağrı geri geldi. Tokat'ta öğleye dek gezdiğim de düşünülürse bugünkü yürüyüş sürem şu anda altı saati geçti. Oysa normal yürüyüşüm günde dört saat en çok da beş saati geçmiyordu ki daha sırada en çok görmek istediğim Atatürk ve kongre müzesi vardı.

Müzelerde insanlık tarihi diye önümüze sürülen **savaşlar**. İnsan öldürmek için silaha dönüşmüş tüm **araçlar**. Kan ve gözyaşı, acı ve ayrılık bir türküdür müzelerde geçmişten geleceğe akar.

Türkü söylenmez Anadolu'da
Türkü çağrılır, türkü çekilir.
Türkü hasreti, ayrılığı
Aşka çevirir.

Türküler dertleri, acıları
Eyüp'le sabra, dayanca
Karacaoğlan'la aşka
Dadaloğlu ile mertliğe, isyana
Köroğlu'yla şölene çevirir.

Ah, her mevsimi yokluk
Baharda kıtlık
Anadolu'm kışta soğuk
Hazanda kalmadı bolluk
Yaşam vefasız bir sevgilidir?

Bunca kan
Bunca gözyaşı
Bunca acıyla
Türküsüz hayat
Nasıl geçirilir? 21.04.2012 Antalya

ATATÜRK VE KONGRE MÜZESİ

Bilindiği gibi Türk Kurtuluş savaşının amacı, gerekçesi, hedefleri ve izlenecek yöntemleri 04 ve 11 Eylül tarihleri arasında Sivas Lisesinde toplanan Sivas Kongresinde kararlaştırılmıştır. Ayrıca 02 Eylül 1919'dan 18 Aralık 1919'a dek Atatürk ve Temsil Heyeti 108 gün Sivas'ta kalmış ve lise binası Millî Mücadelenin karargâhı olarak kullanılmıştır.

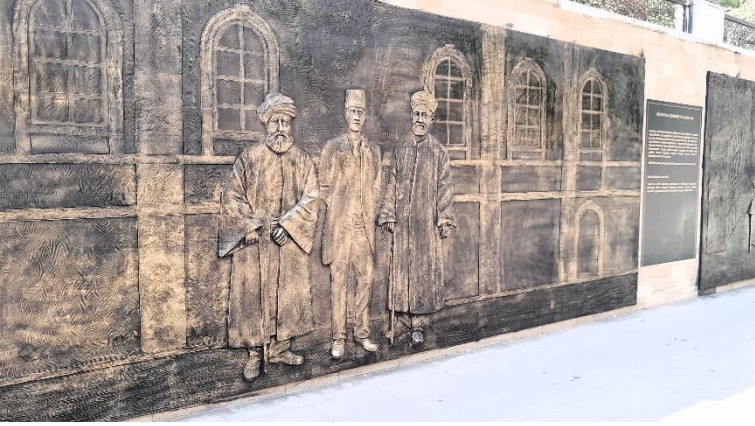

Sivas Lisesinin bahçesi

Dış cephelerinde taş iç bölümlerinde ahşap malzeme kullanılan bina üç katlı olup 1892 yılında Sivas valisi olan Mehmet Memduh Bey tarafından mülki lise olarak yaptırılmıştır. İç avlulu olup genişçe bir bahçesi olan bina ve çevresi de o günleri yansıtan heykel, temsili kabartmalar ve resimlerle doludur. 1981 yılına dek lise olarak kullanılan bina 1984 tarihinde müze haline getirilerek bodrum kat fotoğrafhane, laboratuvar ve depolar, zemin kat etnografya ve üst kat ise Atatürk ve Kongre Müzesi olarak düzenlenmiş.

Binada sanırım önceden dersane olarak kullanılan odalar kongre günlerinde üstlendikleri görevlere uygun olarak düzenlenmiş ve o günler canlandırılmaya çalışılmış. Ayrıca yaşanan tarihi olaylar bahçe ve değişik yerlerde de işlenmiş.

Şimdi bunları tek tek yazıyla anlatmak sayfalar alabilir. Bunu resimlerle anlatabilirim ki yazının Facebook paylaşımlarına resimleri koyuyorum.

Bahçe duvarında kabartma ve aşağıda heykeller

Onun için şimdi isterseniz kongre müzesi yerine kongrenin oluşum koşullarına bir bakalım. Samsun'dan Sivas'a dek M. Kemal'in yolculuğuna bir bakalım. Ben bu yolculuğu "M. Kemal ile Çanakkale'den Ankara'ya" adlı kitabımda şöyle anlatmışım

SAMSUN'DAN SİVAS'A

Samsun'dan girip damara /Amasya'dan, Erzurum'dan
 /Sivas'a doğru /Açmalıydı /Ankara'ya gidecek yolu.
 Düşünceleri bir çığ gibi /İlerlesin büyüyerek
 Anadolu içlerine doğru! /Sarsın, kaplasın istiyordu
 Bağımsızlık düşüncesi /Tüm yurdu...

SİVAS ANADOLU KADINLARI MÜDAFAA-İ VATAN DERNEĞİ

Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım'ın başkanlığında Anadolu Kadınlar Müdafaa-i Vatan Derneği, 9 Aralık 1919 günü resmen kuruldu. Derneğin kuruluşu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildiğinde, "Maksat vatanı müdafadır. Bu teşebbüsün birinciliği şerefini kazandıklar için Sivaslı hanımefendileri kutluyorum" demiştir.

800 Sivashlı kadının üye olduğu dernek, Kız Numune Mektebi'nde toplanarak askere kıyafet diktiler, konuşmalar yaptılar. İşgal kuvvetlerine protesto telgrafları çektiler. Genel merkezi Sivas olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Derneği'nin Kangal, Viranşehir, Kayseri, Eskişehir, Kastamonu, Erzincan, Amasya, Burdur, Konya, Yozgat, Bolu, Aydın, Pınarhisar ve Niğde'de şubeleri açılmıştır. Türk kadınının Milli Mücadele'ye örgütlü katılımının öncülüğünü Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Derneği yapmıştır.

AMASYA GENELGESİ (22 Haziran 1919)

Gözden geçirerek gelişmeleri /Mustafa Kemal

/22 Haziran'da Amasya'da

Yaptı gerçekçi bir /Durum değerlendirmesi.

/Yayınladığı genelgeyle sanki

1919 Yaz başında Anadolu'nun; /Vesikalık bir /Fotoğrafını çekti.

Dedi ki: Özetleyerek geçmişi /Öylesi belirsiz bir gelecek

/Beklemektedir ki /Türk Milletini;

/Vatanın bütünlüğü /Milletin bağımsızlığı /

Büyük bir tehlike içindeydi.

İstanbul kör, sağır /Ve dilsizdi. /İstanbul Hükümetinin

Eli kolu bağlı /Ondan bir fayda beklenemezdi.

Mustafa Kemal /Amasya'dan halka /Kurtuluş parolasını verdi.

Milleti, ancak: /Kendi azim /Ve kararı kurtarabilirdi.

Bunu gerçekleştirmek için /Bir kongre düzenlenmeli

Milletin temsilcileri Sivas'ta /Bir araya gelmeliydi.

Amasya genelgesi /Yüklenip telgraf tellerine /Salınıp sulara

sellere Gönderildi tüm illere /Tüm sancaklara /Yakın-uzak her yere.

Sivas Kongresi Kararları

KONGRE BİNASINA GELEN ZİYARETÇİLER

Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye, Sivas'ta kaldıkları 108 gün boyunca Sivas içinden ve dışından çok sayıda insan tarafından ziyaret edilmiştir.

Sivas'ın manevi önderlerinden Arap Şeyh ve Sivas Kadısı Hasbi Efendi, Kasım 1919 başlarında Kongre binasına gelerek, Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'yi ziyaret ettiler. Mustafa Kemal Paşa ile fotoğraf çektirdiler. Aynı gün Rauf Bey (Orbay) ve Mustafa Kemal Paşa da hatıra fotoğrafı çektirdi.

Enver Paşa'nın bir yaş küçük olan amcası Halil Paşa (Kut), Küçük Talat Bey; Nuri Paşa'nın yaveri Asaf Bey (Kılıç Ali) ve Enver Paşa'nın yaveri Naşit Bey; İzmit yöresi Kuvayı Milliyesine silah temin etmek için gelen Yusuf Bey (Sangu), Kozan'dan Halil (Topaloğlu) ve Mustafa Faik (Üstün) ve diğer birçok kişi, Kongre binasında Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyelerini ziyaret ettiler.

Heyet-i Temsiliye Üyeleri

- Mustafa Kemal Paşa (Erzurum Delegatesi)
- Hüseyin Rauf Bey (Sivas Delegatesi)
- Eyübzade İzzet Bey (Trabzon Delegatesi - Katılmadı)
- Hoca Raif Efendi (Erzurum Delegatesi)
- Hacısalihzade Servet Bey (Trabzon Delegatesi - Katılmadı)
- Sadullah Efendi (Bitlis Delegatesi - Katılmadı)
- Hacı Fevzi Efendi (Erzincan Delegatesi)
- Hacı Musa Bey (Bitlis Delegatesi - Katılmadı)
- Bekir Sami Bey (Sivas Delegatesi)
- Refet Bey (Canik - Samsun Delegatesi)
- Kara Vasıf Bey (Antep Delegatesi)
- Mazhar Müfit Bey (Denizli - Hakkâri Delegatesi)
- Ömer Mümtaz Bey (Kongre dışından seçildi)
- Hüsrev Sami Bey (Eskişehir Delegatesi)
- Hakkı Behiç Bey (Denizli Delegatesi)
- Ratıpzade Mustafa Bey (Niğde Delegatesi)

GERÇEKTEN DE OLABİLİR Mİ?

Umutlarımızı Ağrı Dağı gibi büyütsek /İnancımızı Fırat gibi
Çöllerden okyanuslara yürütsek /Düşmanın önüne
Toroslar gibi /Etten bir duvar örsek...

Konya Ovasında /Buğday başakları gibi /Bir bedenden
Bin asker üretsek /Saldırkanı yurdumuzdan /Def etsek.

“Olabilir” diyor Atam... /Eğer biz de onu dinlersek /Gerisi
kendimize /Ve Atamıza güvenmek...

/Çünkü Atamın sezgileri /Everest’ten yüksek.

Sivas Kongresi Delegelerinin Yemini

*"Vatanın ve milletin saadet ve
selametinden başka Kongre'de , hiçbir
şahsi amaç takip etmeyeceğime;
vatanın bugün içinde bulunduğu zorluk
ve felaketin nedeni olan İttihat ve
Terakki Cemiyeti'nin ihyasına
çalışmayacağıma ve mevcut siyasi
partilerden hiçbirisinin siyasetine
hizmet etmeyeceğime vallahi , billahi."*

SİVAS KONGRESİ KARARLARI

Erzurum kongresi kararları /Tek, tek alınarak ele
/Sivas'ta Tartışıla, tartışıla

Ve sindire, sindire /Mal edildi tüm millete.

Kalmadı milletin gündeminde /Ne Amerikan mandası

/Ne İngiliz himayesi.

Bir kez daha dışlandı /Hem de kesinlikle /Manda ve himaye
anlayışı.

Ve işte şimdi Sivas'ta millet yanıtını

Karadeniz'in /Delice çayları gibi /Gürleyerek

Sesini Ağrı Dağı gibi /Yükselterek /Söyleminin anlamını

Akdeniz güneşi gibi /Açık ve aydınlık netleştirerek

Kesin bir yanıt verecek /Türk Milleti işgalcilere /“Hayır” diyecek.

General Harbord'un raporu

Anadolu'nun renkleri delegelerde görülmektedir.

Hayır diyorum /Burası benim yurdum./İşgalci sanmasın ki
Elini kolunu sallayarak/Bu topraklara sahip olacak
İşgalci bilsin ki, /Anadolu bin namlulu
Bir silah olacak. /Bir can bin can olacak /Dağlarından taş yağacak
Irmakları sel olup akacak /Düşman Anadolu'nun /Atmosferinde
Denizlerinde boğulacak.

Kongre binasında bir oda

Çünkü yok, asla benim /Emperyal bir arzum.
Evimden yurdumdan /Bağımsızlığımdan başka
Hiçbir kimsenin /Hiçbir şeyini istemiyorum.

(M. Kemal ile Çanakkale'den Ankara'ya)

KARASU KANYONUNDA TREN YOLCULUĞU

Sivas'a kadar yolculuğumu hep otobisle yapmıştım. Fakat bundan sonrası Erzurum'a kadar trenle olacaktı. Bu gezide özellikle istediğim üç önemli Őeyden birincisi 60 yıl önce ilk göreve başladığım Karayazı'daki kőyümü görmek, ikincisi Hattuşaş ise üçüncüsü de yine 60 yıl önce ilk kez içinden buharlı trenle geçtiğim Karasu Kanyonunu trenle tekrar geçmekti.

Sivas'tan sonra kırsalda yeşil sarı dengesi

Bozkırın egemenliği ve çıplak dağlar

Karasu Kanyonu

Dar kanyonda demiryolu tüneller ve köprülerden geçiyor

Kanyonda tren tünele girerken

1964 yılında bu yoldan ilk kez geçtiğim zaman Karasu ile trenin birlikteliğine mi desem, mücadelesine mi desem, eserin mükemmelliğine mi desem ve bir de Karasu'nun o daracık kanyonu milyonlarca yıllık bir mücadele ile nasıl becerdiğine mi desem bu muhteşem doğa, muhteşem mühendislik ve emek karşısında şaşkına dönmüş hayran kalmıştım. Evet, gerçekte hayran kalmış ve sonraki yolculuklarımı (sanıyorum 5 kez daha) hep bu trenle yapmıştım.

Kanyondan çıkışta kırsal ve dağlar

2006 yılında ilk kitabım “Yalnızlık Gece ve Karlar” yayımlanırken onun sunuş bölümüne bu yolculukları hangi duygularla yaptığımı şöyle belirtmişim.

“Şimdi altmış yaşımdayım ve geri dönüp baktığımda, bir buharlı trenin vagonunda, Burdur’dan Erzurum’a yolculuğum gelir aklıma. Mahkeme kararıyla –büyüterek-onsekiz yaşımı doldurup öğretmen olduğumda, herşeyi bilen, herşeyin farkında, bir omuz versem karanlıkların aydınlanacağı sanısıyla varmışım Erzurum’a.

Beynimiz yıkanmış altı yıl boyunca öğretmen okulunda. Aşırı idealist, gerektiğinde kelle koltukta... Pabuç bırakacak değiliz hiçbir zorluğa... Kısa, kara, karanlığa, yalnızlığa, soğuğa...

Serde gençlik var ve henüz peynir ekmekle yenilmemiş idealler. On sekiz-yirmi iki yaş arası gem almaz duygular, platonik aşklar, alınganlıklar, sitemler, ayrılıklar ve kavuşma hayalleri...

Şarkıda denildiği gibi: “gençlik başımda duman, ilk aşkım ilk heyecan...” Ama nerede bu ilk aşk, bu ilk heyecan? 2500 metre rakımda ve eksi 20- 30 derece soğukta, karda, buzda... Bazen 15-20 gün hiç kimseyle görüşmeden geçen bir hücre yalnızlığında... Karayazı’da.”

Ozaman otobüsler revaçta değil, tren en çok kullanılan ulaşım aracı. Zengin fakir, bakan, milletvekili, işçi, köylü herkes treni kullanıyor. Gençlik ve karşı cinse karşı ilgi-heyecan arası duyguların baskısı altındayım. Ama erkek öğretmen okulunda kızlar olmadığı için onlara nasıl davranılacağını bilemeyeişin verdiği sıkıntıyla ancak uzaktan bakabiliyoruz onlara. Tesadüfen birisiyle konuşmak zorunda kalsak afallayıp kalacağız.

Doğaldır ki şimdi seksene merdiven dayadığımız bu günlerde o duyguları yeniden yaşamak olanaksız olsa da karasu kanyonunda bir tünelden çıkıp öbürüne girdikçe o günlerde pencere açıp kapatmalarımızı ve kanyona hayran bakışlarımızı hatırlayacağım.

Erzincan kırsalından görüntüler

Çünkü her tünele girişimizde buharlı trenin dumanı vagonun içine doluyordu. Onun için tünele girerken pencereyi kapatıp tünelden çıkınca açıyor bir yandan da tünelleri sayıyorduk. Sonuçta Sivas ile Erzincan arasında 143 tünel saymıştık. Şimdi google'la baktım 138 tünel 22 demir köprü olduğunu yazıyor. Ya biz 5 tünel fazla saymışız ya da 60 yıl içinde yapılan kısaltmalarla yolda 5 tünel eksilmiş.

Erzuruma doğru kırsaldan görüntüler

Şimdi bu satırları yazarken de 18 yaşı zaptolmaz duygularımı ve o enerjiyi hatırladıkça bunları ben gerçekten yaşadım mı diye sorasım geliyor kendime. Öyle ki bir sonbahar ikindisi Burdur'dan yola çıktıktan sonra üç gün üç gece yol alıp 4. Günün ikindisinde varıyorduk Erzurum'a. Ve tren hemen her yerde şimdiki şehiriçi belediye otobüsleri gibi dolu olduğundan, öğretmen okulunda yaşlılara ve bayanlara yer vermek gerektiği

öğretildiğinden hiç oturmadan, uyumadan trende vagon vagon gezerek ve pencerelerden doğayı izleyerek yolculuk yapıyorduk.

Gerçi ben İran'da 30 saati aşan otobüs yolculukları ve Sibirya'da 4-5 gün süren tren yolculukları da yaptım. Ama otobüslerde oturacak koltuğum, trenlerde ise yatağım vardı. Yani Burdur'dan başlayıp Erzurum'da biten ve dört güne yaklaşan bu yolculukta en az üç günü ayakta geçiyordum.

Oysa şimdi trenlerde herkesin koltuk numarası var. Yaşım da 18 değil, her şey değişmiş. Ama Karasu hale o eski görkemli kanyonunun içinden akarak ve defalarca tren yolunu keserek Fırat'a ulaşmak sevdasından vazgeçmemiş.

Burdur'dan Erzurum'a uzanan bu yolculuğu en belirgin özellikleriyle il ele alan şiirim Karasu bölümünü "Yalnızlık, Gece ve Karlar" adlı ilk kitabımda şöyle dile getirmişim.

BURDUR'DAN ERZURUM'A

Ayrılık damar damar hasret olur sarıda
Her sonbahar Burdur'dan çıkarken yola
Mendil sallamay sevmiyorum anlasana

Gride duvar olur, dikleşir dağlar Karasu'ya
Bu vadi aşık da eder insanı, eşkıya da
143 tünel saydım Sivas'la Erzincan arasında

Erzincan oturmuş, acıların ayrılıkların kavşağına
Ve bir ağıt olup akar Erzincan Karasu'da
Vuslattır Karasu'da akan, vadilerden istasyonlara.

15.11.1965 Zorova

TÜRKİYE'DE DEMİRYOLLARININ KISA GEÇMİŞİ

Demiryolları ilk kez 1830'lu yıllarda İngiltere'de kullanılmaya başlamış ve arkasından hızla dünyaya yayılmıştır. Günümüzde de emniyetli ekonomik taşımanın en önemli aracıdır. Elektrikli olduğundan ucuz ve çevreyi kirletmediği için ve ayrıca yapım maliyeti ve uzun ömürlü olduğu için önemi daha da artmıştır. Otoyol ile karşılaştırıldığında otoyolun bir kilometresi 12 milyon dolara mal olurken çift hatlı elektrikli demiryolu 4 milyon dolara mal olmaktadır.

Bizde ilk demiryolu 1856'da İngilizlerin yaptığı 130 km. uzunluğundaki İzmir-Aydın demiryoludur. Sonraki yıllarda yabancı şirketlerin yaptığı demiryollarının uzunluğu 6778 km'ye ulaşmış olup Osmanlının kendi yaptırdığı 1564 kilometrelik hicaz hattıyla birlikte toplam 8619 km demiryoluna sahiptir. Fakat bunların bir kısmı bugünkü sınırlarımızın dışında kalmış olup TC. Sınırları içinde kalan bölünü 4112 km ve tamamına yakını yabancı şirketlerin elindedir. Ayrıca bu yollar yabancı şirketlerin kendi çıkarlarına göre belli bölgelerde toplanmıştır.

Cumhuriyet hükümetleri yabancı şirketlerin işlettiği demir yollarını satın alarak millileştirmiş ve ülkenin doğusunu batıya ve iç bölgeleri limanlara bağlayacak biçimde ülke ihtiyaçlarına göre 1940 yılına dek 4525 km yeni demiryolu yaparak uzunluğu 8.637 kilometreye çıkarmıştır. Fakat 2. Dünya Savaşının yarattığı ekonomik darlık nedeniyle yavaşlayan demiryolu yapımı savaş sonrası İngiltere ve ABD'nin baskısıyla duraklatılarak Marşal yardımı olarak alınan dış yardımın tamamına yakını karayolları için harcanmıştır.

Aslında karayolu ulaşımı en pahalı ulaşım şeklidir. Ama demiryolu ağına ve limanlara ulaşmak için karayollarına da ihtiyaç vardır. Ama taşımada en ucuzu denizyolları olup sonra demiryolları, sonra kara yolları ve en pahalısı da havayolları şeklindedir.

Son yıllarda ülkenizde taşıma ve ulaştırmada öncelik karayollarına verilmiş olup enerji kaynakları açısından dışa

bağımlı olan bir ülke için bu yanlış bir tercihtir. ABD ve İngiltere'nin dayattığı bir tercihtir. Çünkü Marşal yardımı için ABD'nin dayattığı koşullar şöyledir. Birinci koşul köy enstitülerinin kapatılması. İkincisi demiryolu yapımından vazgeçilmesi. Üçüncüsü ağır sanayiden vazgeçilmesi ve dördüncü de planlı kalkınmadan vazgeçilmesidir. İşte bu yüzden Türkiye'yi dünyanın en ileri devletleri düzeyine çıkaracak olan köy enstitüleri kapatıldı. Uçak ve motor fabrikaları kapatıldı, planlı kalkınmadan vazgeçilip demiryolları yapımı askıya alındı.

İşte bu yüzden demiryollarındaki gelişme 1940 yılından sonra duraklamıştır. 2023 yılı itibarıyla bugün TC. Devlet Demiryolları 10.984 kilometre uzunluğunda bir demiryolu ağına sahiptir. Bu yolun Burdur'dan Erzurum'a büyük bir bölümünde yol alırken 1960'lı yıllarda duygularımı şöyle dile getirmişim.

Güz bir kurgudur uzar gider morda
Güzlerden kaçıp burada olsaydın derim
Haşhaşlar çiçeklenirken Afyon Ovasında

Gündönümünde otlar gelir ömrünün sonuna
Ve inançların ağırlığı basar insana bozkırda
Sarı hasattır, emektir, berekettir Konya'da

Peri bacalarından bir ağıt getirir rüzgâr turuncuya
Buğdaylara, pancarlara, Malatya'da kayısıya
Bir hasat türküsüdür ürün, Kayseri toprağında

Girince tren Sivas'ın serin sabahına, başlar
Tarihte yolculuk, Timur'dan Pir Sultan Abdal'a.
Kurtuluş Savaşının Bismillahına.

Ölür sanki kışta, durgunlaşır yaşam ak karda
Baharda yaylalar çiçeklenirken yeşilden ala
Yaşasanız hayran kalırdınız Erzurum'da yazlara

Gölün mavisi bahçelerin yeşiline karışır Burdur'da
Erzurum dönüşlerinde bilsen ne çok isterdim
Bekleyip durur olmanı Burdur İstasyonunda. 15.11.1965 Zorova

KARASU KANYONUNDA YOLCULUK

Önceki yazılarımda da belirttiğim gibi Sivas-Erzurum arasını tren ile gitmeye özel bir önem veriyordum. Fakat trenler o günkü gibi değil. Epeyce çeşitlenmiş. Ekspres tren, Yüksek hızlı tren ve kısa mesafeler arasında gidip gelen trenler, şehir içi taşıma yapan banliyö trenleri gibi çeşitleri var. Erzurum'a on saatte giden YHT trenin bileti çok pahalıydı. On bir saatte giden doğu ekspresinin fiyatı ise çok ucuzdu. Sorun, doğu ekspresi sabah 05.00'te kalkacağı için erken kalkmam gerekiyordu.

Otel görevlisine sabah 04.00'te beni uyandırmasını ve bir taksi çağırmasını istedim. Kendi telefonumun saatini de 04.00'e kurdum. Sabah 04.00'te kalkıp otel görevlisinin çağırdığı taksiye sırt çantamı koyduktan sonra çaktırmadan taksinin plakasının fotoğrafını çekeyim derken taksici fark etti ve bozuldu. Ona bunu yapmak zorunda olduğumu anlattım.

Çünkü ben bu geziye çıkarken eşim ve çocuklarım hem Türkiye güvenli bir ülke değil ve hem de yaşlısın diye karşı çıkmışlar, ben ısrar edince de çocuklarım nereye ne zaman gittiğimi ve giderken bindiğim her otobüsün her taksinin plakasını bildirmemi şart koşmuşlardı.

Otel istasyonu yakın olduğu için saat 05.00'ten önce istasyona vardık, fakat Doğu Ekspresi bir saat tehirliymiş. Bu yüzden saat 06.00'da kalktı. Artık güneş doğmuş, ortalık da aydınlanmıştı.

Yolun başlarında bozkırı andıran ovalar olmasına karşın kuraklık Yozgat ve Çorum kadar değildi. Gerçi dağlar anadan üryan çıplaktı, ama dağların eteklerinden başlayarak ovaların sarı anız görüntülerini parçalayan yeşil alanlar da az değildi.

Nihayet beklediğim an geldi. Karasu kanyonuna girince yolun iki tarafı da duvar oldu. Arada sadece demiryolu ile Karasu vardı. Hatta çoğu yerde kanyona ikisi birlikte sığmadığından tren yolu tünele girmek zorunda kalıyordu.

Aslında bu durumu tam olarak anlatabilmek için havadan çekilmiş fotoğraflara ihtiyaç var. Ben trenin içinden çektiğim fotoğrafları yazının facebook paylaşımına koyuyorum.

Karasu Kanyonu (Resim alıntıdır)

Yazıyla anlatmam gerekirse, sağınız duvar gibi dimdik bir dağ, solunuzda Karasu ve onun da solda suya dimdik duvar gibi inen karşı dağ. Bu biçimde bir süre gittikten sonra kanyon sadece Karasu'ya geçit verince tren tünele giriyor. Tünelden çıktıktan sonra yine kanyon daralıp geçit vermiyorsa ya tekrar tünele giriyor ya da demir köprünün üzerinden karşı kıyıya geçiyor. Bu kez duvar gibi dağ solunuzda nehir sağınızda kalarak tüneller ve köprüler birbirini izleyerek 138 tünel ve 22 demir köprüden geçiyorsunuz.

Şimdi buradaki soru, 2023 Ağustosundaki bu yolculukta, 1964-65'li yılların heyecanını yaşayabiliyor muyum? Bir bakıma 79 yaşımı bir süreliğine 18'li yaşlarımda dolaştırmanın heyecanını hissetsem de zaman o zaman değil, teren o teren değil ve hatta Karasu kanyonu o kanyon değil.

Aslında değişmeyen tek şey kanyon olmasına karşın o zaman 18 yaşında ilk kez uzun bir yolculuğa çıkan bir gencin bakışı ile dünyada 45 ülke gezmiş yaşlı bir adamın bakış farkı dikkate alındığında kanyon da değişmiş gibiydi.

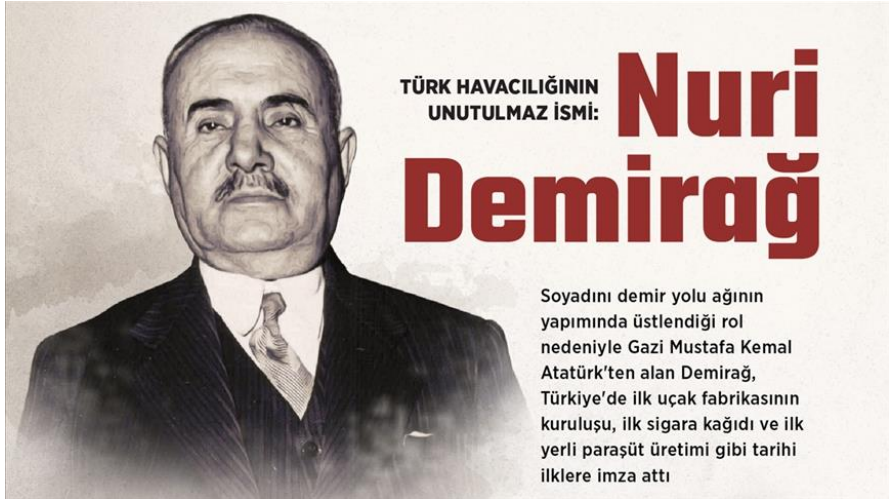
Yolun kanyondan çıktıktan sonrası Anadolu'nun iklim yapısına uygun olarak çıplak dağlar ve bozkır bitki örtüsü küçük değişikliklerle devam ediyordu. En önemli değişiklik bölgenin yüksekliği kuraklığı azaltıyor, bu yüzden yeşil alanlar ve suyu azalsa da kurumadan yaz boyu akan çaylar, çayların kıvrılarak akışına ayak uydurmuş kavak ve söğüt ağaçları var.

Karasu Anadolu'nun
Fırtına tanrısı Arinna
Öfkesi azgın dalgalar gibi
Yarar geçer dağları bodoslama.
Hiçbir güç engelleyemez, onun
Kavuşma azmini Fırat'a...

Karasu ile Fırat
Aşk yarışında sanki
Şirin ile Ferhat. 23.08.2023 Erzurum

SİVAS ERZURUM DEMİRYOLU VE NURİ DEMİRAĞ

Cumhuriyet kurulduğu zaman yabancı şirketlerin işlettiği demiryolları hemen tamamı Batı Anadolu'da ve bu şirketlerin Anadolu'yu sömürmek için kendi empeyal çıkarlarına göre yaptığı yollardı. Cumhuriyet hükümetlerinin demiryolu politikaları ise Türkiye'nin doğusunu batıya ve iç bölgeleri limanlara bağlamaktı. İşte Türkiye'nin doğusunu batısına bağlamak açısından Sivas-Erzurum demiryolu çok önemlidir.

Bu yolun yapımı için önce 1933 yılında ihale açılınca yabancı şirketler yolun karayoluna paralel olarak Suşehri'nden geçecek şekilde teklif vermiş, fakat Atatürk yolun Divriği'nden geçmesini istediği için ihale Nuri Demirağ ve kardeşi Abdurrahman Demirağ'ın kurduğu şirkete verilmiştir. Burada yerli şirketin teşvik edilmesi kadar Nuri Demirağ'ın şirketinin teklifi hem fiyat olarak daha ucuz ve hem de yapım süresi daha kısadır. Hattın 1940 yılında teslimi taahhüt edilmiştir. Sözleşmeye sonradan eklenen Çetinkaya Malatya hattının ise 1938'de teslim edilmesi istenmiştir.

Fakat Malatya hattı sözleşmeden 19 ay, Sivas Erzurum hattı ise 15 ay önce bitirilmiştir. Bu o günün koşullarında mucizevi bir başarıdır. Olaya bugünden bakacak olursanız, bugünkü araçlarla tüneller daha çabuk yapılabilmektedir. Fakat 2000’li yıllara dek makinelerle bile tünel kazmak çok zor ve çok zaman alan bir işti.

Özellikle hattın karasu kanyonundan geçen 100 km’lik bir bölümü insanların yaya olarak bile geçemeyeceği sarp ve kayalık bir alan olup kazma kürekle, balyozla dağlar delinmiş Türk müteahhitliğinin Türk Mühendisliğinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin yüz akı, onuru, gururu bir eser yaratılmıştır.

Düşünün ki kol gücüyle 690 kilometre uzunluğunda bir hat inşa ediliyor, 138 tünel açılıyor ve 22 demir köprü yapılıyor. Bir başka deyişle bazı yerlerinde dağ keçilerinin bile zor yürüyebileceği bir arazide balyozla kayaları kıra kıra toplam uzunluğu 30 kilometreyi bulan tüneller açılıyor. Ve bunu Nuri Demirağ adında bir cumhuriyet müteahhiti başarıyor.

NURİ DEMİRAĞ KİMDİR VE NASIL BATIRILDI?

1886 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinde doğan Mehmet Nuri Demirağ'ın yaşamı, insanın yılmadan bıkmadan sürekli bir mücadeleyle elde edemeyeceği hiçbir makam ve mevki yoktur sonucuna götürür insanı. Divriği Rüştiyesini bitirdikten sonra girdiği sınavları kazanarak basamak basamak yükselerek 1918'de Maliye Müfettişliğine dek gelmiş. Fakat savaştan yenik çıkan Osmanlının memuru olarak eleştirilmesi üzerine istifa edip "Türk zaferi" adını verdiği ilk yerli sigara kağıdını üretti. Bunda büyük bir kazanç elde eden Nuri Bey 1926'da Fransız şirketinin eksik bıraktığı Samsun Sivas demiryolunu tamamlamak üzere kardeşiyle birlikte bir şirket kurarak ihaleye girdi ve kazandı. Bu deneyimin verdiği güvenle cumhuriyetin yüz akı, efsane eseri diyebileceğimiz Sivas Erzurum hattını yaptı.

Demiryolu inşaatı sürerken Karabük Demir Çelik, Bursa merinos, Sivas Çimento, İzmit Selüloz, Haliçte Hal Binası ve Eceabat Havalimanı gibi bazı önemli sanayi tesislerini de yaptı. 1931 yılında ilk Boğaz Köprüsü projesini hazırladı fakat hükümet onay vermeyince hayal kırıklığına uğradı. Devrinin en zengin iş adamı olarak, uçak alımı için kendisinden bağış istenince bunun bir çözüm olmadığını söyleyerek şiddetle karşı çıktı.

"Benden bu millet için bir şey istiyorsanız, en mükemmelini istemelisiniz. Mademki bir millet tayyaresiz yaşayamaz, öyleyse bu yaşama vasıtasını başkalarının lütfundan beklememeliyiz. Avrupa'dan, Amerika'dan lisanslar alıp uçak yapmak kopyacılıktan ibarettir. Demode tipler için lisans verilmektedir. Yeni icat edilenler ise bir sır gibi, büyük bir kıskançlıkla saklanmaktadır. Şu halde Avrupa'dan ve Amerika'nın son sistem tayyarelerine mukabil, yepyeni bir Türk tipi vücuda getirilmelidir. Ben bu uçakların fabrikasını yapmaya talibim" sözleriyle karşılık vermiştir."

İstanbul'da kurduğu uçak fabrikasında üretilen uçakların deneme yapabilmesi için Yeşilköy'deki Elmas Paşa Çiftliğini satın aldı. Burada büyük bir uçuş sahası hangar ve tamirhaneler yapıldı. (Yeşilköy Atatürk havalimanının olduğu yer) Uçakları kullanacak pilot yetiştirmek için gök okulları kuruldu. 1936 yılında tek motorlu ilk Türk uçağı Nu.D-36 ve 1938 yılında çift motorlu altı kişilik Nu. D-38 uçakları üretildi ve dünya havacılığı yolcu uçakları A sınıfına alınan uçaklara ilk siparişı 1938 yılında THK verdi. 1939 yılında ilk Türk paraşüt üretimini gerçekleştirdi. 65 planörü yapıp teslim etti ve 1941 yılında tamamen yerli yapım Türk uçağı ile İstanbul'dan Divriği'ne uçtu.

Türk hava kurumunun sipariş ettiğı uçakların denemesi sırasında piste hayvanlar çıktığı için pistten çıkan pilot ölünce hava kurumu bunu bahane ederek uçakları almadı ve ihracatına da izin vermedi. Bu durum sonun başlangıcı oldu.

TÜRK HAVA KURUMU SİPARİŞ VERDİĞİ UÇAKLARI ALMADI

Fakat THK sipariş verdiği uçakları almaktan vazgeçince ve uçakların ihracına da izin verilmeyince 1944 yılında fabrika kapandı. Beşiktaş'taki uçak fabrikası ve Yeşilköy'deki tesisler dönümü 15 liradan istimlak edilip üçte biri vergiye kesildikten sonra kalanı 20 yıllık taksitle bağlanıp o da ödenmeyince imal edilen uçaklar ve fabrikanın makineleri hurdacıya satıldı. Burada devletin Demirağ'ın iflasına çalıştığı ve bunu devletçilik adına yaptığı ileri sürülmektedir. Bu konuda yapılan bir araştırmada şöyle denilmektedir. Fakat ABD'nin Yeşilköy'de hava alanı yapacak olması asıl gerekçe olarak gösterilmektedir.

Demirağ, o güne değin yaşadığı zorlukları ve bundan sonraki muhalefetine devletçilik olacağını şöyle ifade etmiştir (BCA, 030-01-0-0-48-285-6): "Vatanın umranı için yaptığım hamleler 'şahısların muvaffakiyeti hükümetin başına bir gaile açmak ihtimali olduğu için, teşebbüslerin baltalanması, körletilmesi lazımdır' şeklinde karşılandı. Bu sebeple, her cephede şahsi teşebbüslerim akamete uğratıldı. Ne diyelim? Bu; devletçilik prensipleri icabı imiş..." Arşiv belgeleri, dönemin önemli ve görünür bir figürü olduğundan Demirağ'ın destek arama girişimlerinin kendisiyle sınırlı kalmadığı, onun için halktan insanlar da girişimlerde bulunulduğunu göstermektedir. Örneğin, İskenderun'dan Nedim Cankat adlı bir doktor, 1948 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Demirağ'ın ürettiği tayyarelerin neden devletçe alınmadığını soran bir telgraf çekmiş; bu telgrafa cevaben Milli Savunma Bakanlığı ise; "bunların imaline başlanmadan önce Milli Savunma Bakanlığı ile esaslı bir görüş teatisinde bulunulmadığından imal edilen tayyareler Hava Ordusunun herhangi bir ihtiyacını karşılayacak evsafa görülmemiş ve bu sebeple satın alınmamıştır" (BCA, 030-10-0-0-61-413-34) denilmiştir. Partisinin yayın organlarından biri olan Öz Kalkınma gazetesinin 21 Ocak 1949 tarihli sayısında yer alan Ey Aziz Karî Sayın Nuri Demirağ'ın açıkladığı Milli Faciayı İbretle, dikkatle oku ve düşün!!! başlıklı

haberde, tayyarelerin neden satın alınmadığı husus Genel Kurmay Başkanlığı ile Milli Müdafaa Vekâlet'ine sorulmaktadır. Demirağ sahibi bulunduğu Öz Kalkınma vasıtasıyla bu meseleyle ilgili kamuoyu oluşturma çabalarını sıklaştırmakta ve Şükrü Koçak ile mücadelesine devam etmektedir. Buna göre, ilgili gazetenin 23 Şubat 1949 tarihli nüshasının manşeti Millet'in Milyonlarca Lirası ile Ankara'da Kurulan Tayyare Motörü Fabrikası Koma Halindedir şeklindedir ve Şükrü Koçak sertçe eleştirilmektedir.

Amerikan Ulusal Arşivleri'nde yer alan belgeler bu hususu doğrular niteliktedir. Zira, 1947 yılında, Westinghouse Electric International Company ve The J.G. White Engineering Corporation ile Yeşilköy Havaalanı'nın inşası için sözleşme imzalanmış, fakat havaalanının inşa edileceği alandaki Nuri Demirağ başta olmak üzere bazı şahıslara ait arazilerin istimlakli konusundaki gecikmenin havaalanı inşaatını da sekteye uğrattığı Amerikan Ulusal Arşivleri'nde yer alan Amerika'lı bir havacılık komisyonunun ziyaret raporundan anlaşılmaktadır (NARA, 19486; Nergiz, 2019). Bu gecikme üzerine hükümet tarafından 5367 sayılı ve 15 Nisan 1949 tarihli Bilumum Hava Meydan ve Limanları ile Bunlarla İlgili Bina ve Tesislerin Bayındırlık Bakanlığınca Yapılması Hakkında Kanun adlı düzenlemeyle inşaatın sorumluluğu Bayındırlık Bakanlığı'na devredilmiştir. ABD'li komisyonun değerlendirmesi ve yetki değişikliği sonucu "İstanbul'da Yeşilköy uçak alanının genişletilmesi için lüzumlu bulunan ve umumi haritada meydan içine giren araziden kişilere ait olanların kamulaştırılması" kararı 24 Mart 1949 tarihi Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılmıştır

Nuri Demirağ'ın İnönü'ye yazdığı mektuplar, mahkeme süreci ve tüm çabaları sonuçsuz kalınca 1945 yılında Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisini kurdu. Fakat siyasette başarılı olamayınca 1954 seçimlerinde demokrat partiden Sivas milletvekili oldu. Milletvekilliğinde de boş durmamış tarım, hayvancılık, çölleşme, baraj, köprü, liman ve enerji alanlarında çalışmalar yapmış olup 13 Kasım 1957'de ölene dek ülke yararına çalışmalar yapmıştır.

İnönü döneminde benzer bir durum da Nuri Killigil Paşanın başına gelmiş olup o da silah fabrikasıyla birlikte havaya uçurulmuştur. *İsmet İnönü Dönemi Türkiye’de özel silah sanayisini kurmak için bütün engellemelere rağmen mücadele eden Nuri Killigil Paşa silah fabrikası kurdu. İsrail’e karşı savaşan Araplara silah satmaya kalkınca fabrikası havaya uçuruldu, Şehit olan bedeninden geriye kalanlar bu ufacık tabuta sığdı. Devlet cenaze töreninde yoktu! Diyanet namazını kıldırmadı!*

Yukarıdaki sabotaj iddiaları ispatlanamasa da hep ihmal ve kaza olasılıklarıyla birlikte anılmıştır. Cenaze namazı ise tüm ölenler için kılınmış olup Nuri Killigil için ailesinin istediği cenaze namazı cesedin başı ve belden aşağısı olmadığı ve Nuri paşaya ait olduğu şüpheli olduğu için kılınmamıştır.

Sonuç olarak maalesef şimdi, uçak ve motor üreten ve silah fabrikaları olan cumhuriyetten tüm varlıklarını satmış ve küresel sermayenin sömürgesi olmuş bir Türkiye’ye dönüşmemizin acı, utanç ve burukluğunu iliklerimizde hissediyoruz.

Der ki, Nuri Demirağ
Demiryolları halkları birbirine
Çelik halatlarla bağlar.
Karasudan esinlenerek
Alır balyozunu dağları deler
Karasuyu köprülerle geçerek
Balyoz tutan eller
Erzurum’u Sivas’a ekler.

Karasu’nun Fırat aşkı
Nasıl akarsa batıya
Sivas’ın Erzurum aşkı
Ulusal hakları koruyarak doğuda
Anadolu’yu toparlayıp
Bağlamak Ankara’ya 08.11.2024 Antalya

ERZURUM

Sivas'tan sabah saat altıda kalkan doğu ekspresi hemen hiçbir istasyonda uzun süreli durmadan -şehir içi tramvaylar gibi belli istasyonlarda 2-3 dakika durup kalkarak 23 Ağustos akşamüzeri saat beşte Erzurum'a vardık. On bir saat süren yolculuğun çoğunu ayakta çevreyi izleyerek ve fotoğraf çekerek geçirdim desem yeridir. Çünkü bu yolculukta en çok görmek istediğim şeylerden birisi Karasu Kanyonunda yolculuk ise birisi de meslekte ilk göz ağrım Erzurum'du.

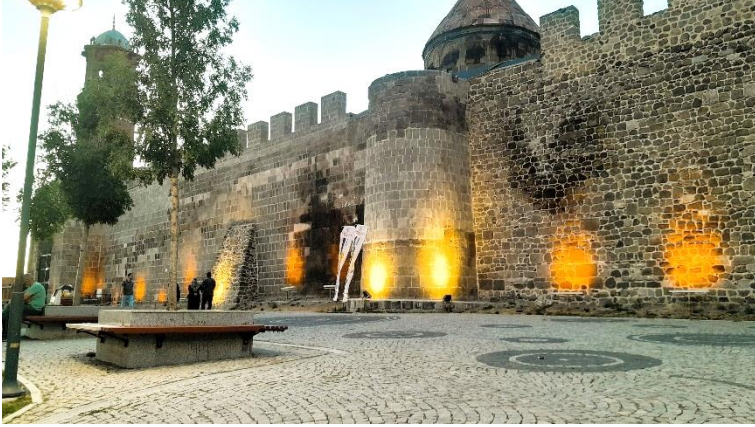

Erzurum'da Taş Mağazaları Caddesi

Sokakta kabartmalar

O zamanlar Erzurum 460 bin nüfusu ile Türkiye'nin 13. büyük iliydi. Doğunun Paris'i denilirdi. 2000 yılında 937 bin nüfusuyla 21. İken 2023'te nüfusu 750 bine inmiş ve Türkiye sıralamasındaki yeri de 30. Sıraya düşmüştür. 430 bin merkez nüfusuyla da Türkiye'nin ortalama şehirlerinden birisi haline gelmiştir.

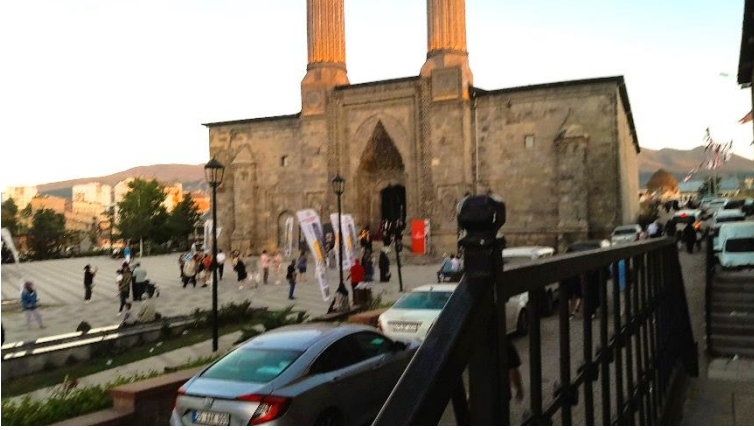

Erzurum Kalesi

Oysa tarihi derinliğine baktığımız zaman Saltuklu beyliğinin merkezi ve Anadolu Selçuklunun en önemli

şehirlerinden birisiydi. 93 Harbinde (1877) Rus ordularının durdurulduğu nokta 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresinin toplandığı şehirdi. Kurtuluş Savaşının amaçlarının hedeflerinin belirlendiği şehirdi. O hedefler şöyle özetlenebilir.

Çifte Minareli Medrese

Erzurum Kalesi

Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür bölünmeyecek...
Ve işgallere karşı milletçe topyekûn direniyecek. İstanbul Hükümeti dağıtılsa milli bir kurul oluşturulacak. Yönetimde millet -ulus- iradesi egemen kılınacak. Manda ve himaye kabul

edilmeyecek. Azınlıklara ayrıcalık ve bağımsızlık verilmeyecek. Ulusal Hakları Savunma Dernekleri birleştirilerek bir temsil heyeti seçilecek.

Kaleden görüntüler

Kaleden Erzurum

Dikkat edilirse Sivas Kongresi kararları önce Erzurum Kongresinde oluşturulmuştur. Fakat Erzurum Kongresi mahalli bir kongre olduğu için Sivas Kongresinde bunlar millete mal edilmiştir.

ÇATAL YÜREK

Padişah ve halife adına

Tutuklamaya gittiği adama
 “Emrindeyim Paşam” demek
 Ve ordularıyla destek vermek
 Ne büyük bir nimet?
 Dermansız bir derde
 Bulunmaz ilacı bulmak demek.
 Bir insanın bu tavrı sergileyebilmesi için
 Çatal yürekli olmak gerek.
 Karabekir Paşa çatal yürek

M. Kemal tüm resmi görevlerini
 Bıraktıktan 18 gün sonra
 Erzurum Kongresine başkanı seçildi.
 Atam yaptığı açılış konuşmasıyla
 Belirtti kongrenin amacını ve önemini.
 İstanbul ve tüm dünyaya duyurdu isteklerimizi

Bu yüzden Erzurum kongresi
 Olsa da bölgesel nitelikli;
 Fakat alınan kararlar
 İlgilendirdiği için tüm milleti;
 Diyebiliriz ki: ilk milli kongremiz
 Erzurum’da gerçekleşti.
 M. Kemal bölgesel bir kongreyi
 Milli bir kongre haline getirdi.
 Erzurum’dan verilen can suyu halka
 Kısa sürede ulaştı amacına.
 Belli ki henüz daha /Her şey bitmemişti.
 Umutlar ekilmişti
 Toprak kucak açmış tohuma
 Dağılacaktı dalga, dalga
 Kısa sürecek yeşermesi
 Tüm Anadolu’da. (M. Kemal ile Çanakkale’den Ankara’ya)

ERZURUM'DA GEZDİĞİM TARİHİ YERLER

Erzurum'a saat 17.00'e varınca, taksi ile hemen otele geçip yerleştikten sonra gezmeye çıktım. Havanın kararmasına daha en azından iki saat vardı. Otel görevlisine "Erzurum'un eskiden en gözde caddesi Taş mağazalarıydı" dedim; "İşte hemen bir sokak öteden sağa dön, orası **Taş Mağazaları Caddesi**" dedi.

Taş Mağazaları caddesi

Hemen tarif edilen yerden sağa dönerek Taş Mağazaları caddesini bulunca eski bir tanıdığa rastlamış gibi oldum. Ama 60 yıllık bir değişimle tabi. Cadde trafiğe kapatılmış ve ortaya konulan oturma yerleriyle ikiye bölünerek bulvar gibi olmuş. Caddede en çok kuyumcu olduğu için kuyumcular caddesi gibi olmuş.

Eskiden Taş Mağazaları Caddesinden yukarı çıkınca sağa döner, Cumhuriyet Caddesinde Çifte Minareli Medresenin önünden Hükümet Konağının önünden Mareşal Fevzi çakmak hastanesine dek yürürdük. Şimdi hükümet konağı yerinde midir; Mareşal hastanesi nasıldır bilemem ama zaman daraldığı için kaleye kadar gidip dönmeyi düşünüyordum, fakat yolun sonuna varınca karşıda bir cami gördüm. Ben eskiden buradan hep sağa

döndüğüm için onu hiç fark etmemişim. Caminin tarihi olduğu uzaktan belli oluyordu.

Erzurum Kalesi ve altta Narmanlı cami

Narmanlı cami, 1738'de Narmanlı Hacı Yusuf tarafından yaptırılmış. Küçük ama özellikle kesme taş duvarları, şadırvan yerine duvar boyunca sıralanan çeşmeleri ile dışarıdan görünüşü estetik olarak oldukça güzeldi.

Çifte Minareli Medrese ise hemen Narmanlı Camisinin biraz ilerisinde kalenin ise çapraz karşısında yer alan medrese

çifte minareleri ve muhteşem taç kapısıyla adeta ben buradayım dercesine kendini belli ediyordu. Medreseye girdiğim zaman kendimi burayı hiç görmemiş gibi hissettim. Demek ki 60 yıl önce böyle şeylere bakıp geçmiş ne sanat ne tarih ne amaç hiçbir şeyine dikkat etmemişim. Bana o kadar yabancı geldi ki, acaba dışarıdan öyle bakıp geçmiş olabilir miyim, diye düşündüm.

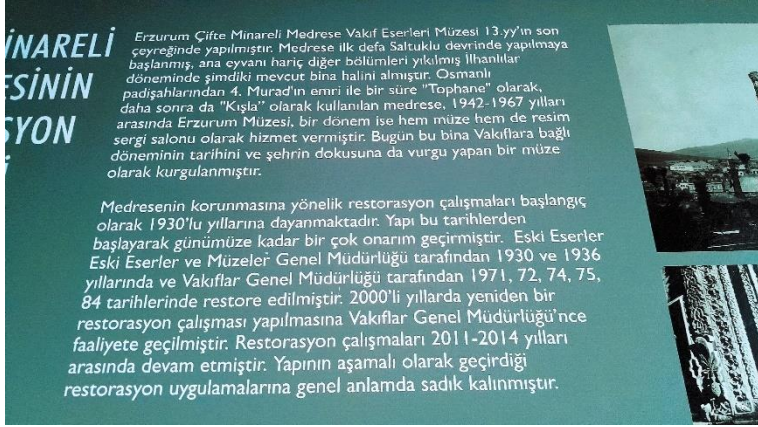

Çifte Minareli Medresenin girişi ve içi

Açık avlulu medreselerin Anadolu'daki en büyük örneği olan bu medrese 1824 metrekare bir alanda iki katlı, dört eyvanlı

olup 37 oda ve bir camiye sahipti. Minarelerinin yüksekliği ise 26 metredir.

Medrese ile ilgili bilgi levhası

Medrese, Saltuklular döneminde yapılmaya başlandıysa da bunun yıkıldığı ve 13. Yüzyıl sonlarında İlhanlılar döneminde bugünkü halini aldığı belirtilmektedir. Fakat yapının 1. Alaaddin Keykubat'ın kızı Huvand Hatun zamanında yapıldığını ileri sürenler de vardır. Bu yüzden Hatuniye Medresesi de denilmektedir. Medrese, tophane, kışla ve müze olarak değişik amaçlarla kullanılmış olup yapının ortasındaki avluda sağlam odalar olup şu anda kent belleği müzesi gibi bir işlev görmektedir.

Medrese bakımlı ve ziyaretçisi çoktu. Ayrıca avlusunun kafe olarak kullanılmaması da çok güzeldi. Çünkü avlusu ticarethane olanlar sanki tarihi özelliğini kaybeder gibi oluyor. Avlunun bazı yerlerinde yeşil alanlar medreseye ayrı bir canlılık katmaktadır. Girişin tam karşısındaki eyvana bitişik bir kümbet bulunmaktadır.

Cimcime hatun türbesi şehir surları içinde kale ile Cumhuriyet caddesi arasında kalan parkın içinde olup ne zaman, kimin ve kim için yaptırdığı gibi bilgileri net olarak bilinmeyen türbenin, Erzurum Emirlerinden birisinin eşi veya kız kardeşi olan Firuze Hatun için 1304 yılında yapıldığı düşünülmektedir.

Taş Mağazaları, Kars Kapısı ve Çifte Minareli medrese,
Kale ve çevresi beni yine 1960'lı yıllara götürdü. O zaman
duygularımı şöyle dile getirmişim.

Durur durur

Erzurum gelir aklıma

Taş mağazalarından yokuşa saporım

Çıkar giderim

Taa Kars Kapısı'na

Çıkar sonra karşıma

Karayazı-Hınıs Yazıhanesi

Eski bir otelin altında.

Verip on beş lira

Bir bilet alırım Karayazı'ya

Külüstür bir kamyonun kasasında.

Çuvallar atılıp

Koyunlar yüklenip

Herkes hazır olunca yola

Ben bir şey unuttum sanırım

Meydanlarda, garajlarda, istasyonlarda.

Tüm kentlerde

Sen vardın çünkü yanımda

Birlikte seyrettik Anadolu kırsalını

Trenin penceresinde

İs pas içinde ilerlerken tünellerde.

Bu yüzden ben

Kaç kez imdat freni çektim

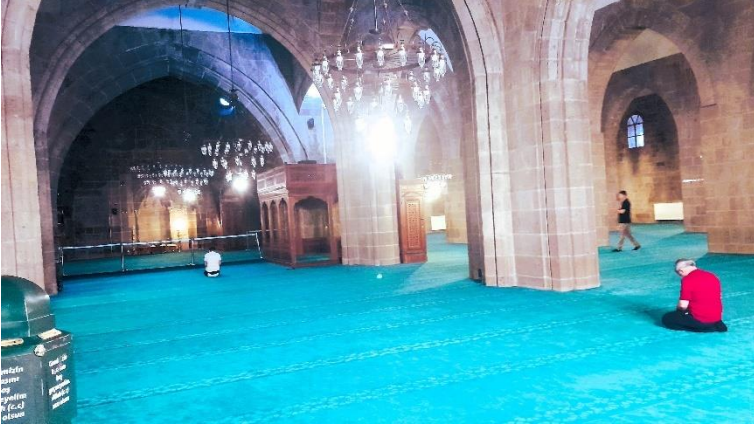
Kaç kez şoför beklettim

Burdur'dan Erzurum'a. 22.12.1965 Zorova.

(Yalnızlık, Gece ve Karlar adlı kitabımdan)

ERZURUM KALESİ VE ULU CAMİ

Ulu Cami; Çifte Minareli Medreseden çıkınca hemen yanında bulunan Ulu Camiye girdim. Bu muhteşem cami, 1179 yılında Saltuk oğullarından Melik Nasirüddin Muhammed zamanında yapılmış olup cami Erzurum'un en eski camisi olma özelliği yanında 2100 metrekare alanıyla en büyük camisi olma özelliğine de sahiptir.

Ulu cami

Değişik dönemlerde bakım ve onarım gören caminin orijinal özellikleri korunmaya çalışılmış olmalı ki, Anadolu'da gördüğüm Selçuklu ve öncesindeki beylikler döneminin mimari özelliklerini taşıyor. Caminin ortasında ahşap ayaklar arasında yanlarına göre geniş bir alan (orta nef) ve yanlarında da ortaya göre daha dar üçerden altı alan (altı nef) bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı camide uzun kenar 50 metreyi geçtiği için nefler yan yana dizilmiş yollar gibi uzayıp gidiyor. Caminin 26 metre yüksekliğindeki tek minaresine ise cami içinden çıkılmaktadır.

Erzurum Kalesi şehre hakim bir noktada bulunan Erzurum Kalesi bir iç kale ile bunu çevreleyen surlardan oluşmaktadır. Kalenin tarihi Urartulara (MÖ 900-MÖ 600) kadar

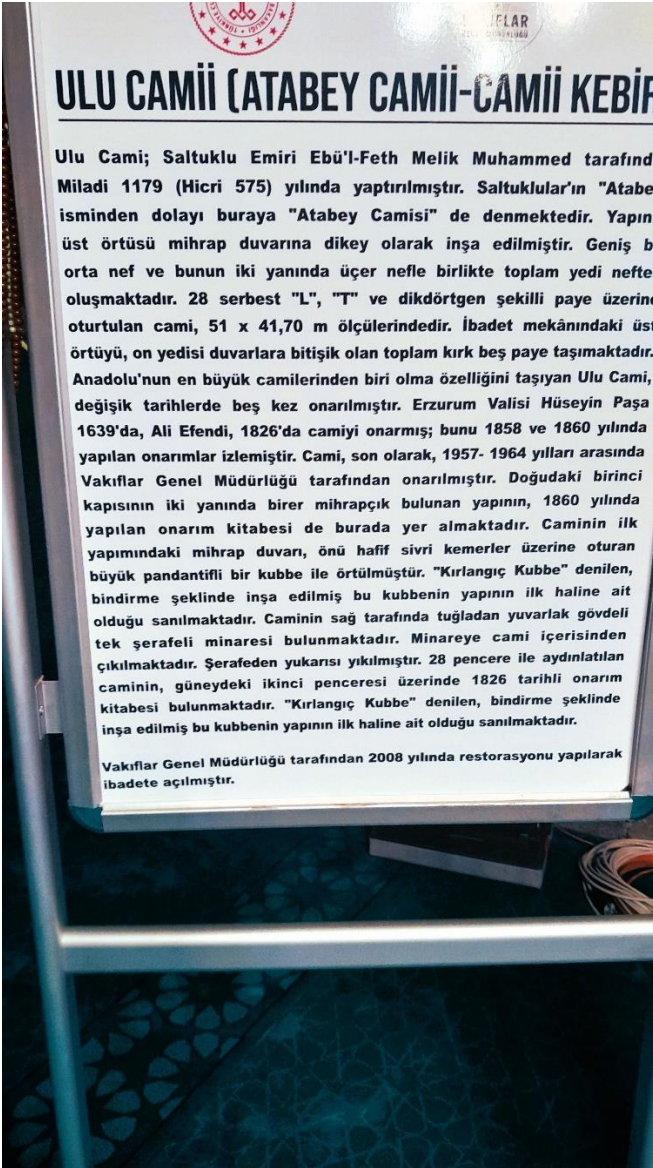
götürülürse de bugünkü şehrin MS 415-422 arasında Bizans İmparatoru Theodosias tarafından kurulduğu ve etrafının surlarla çevrilmesinin de 500 yıllarından itibaren başlayıp şehir geliştikçe dış surların eklendiği düşünülmektedir.

Erzurum Kalesi

Persler, Sasaniler, Bizans, Moğol İlhanlılar, Saltuklular, Selçuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlıların yönetiminde kalan kaleye her devlet bir şeyler eklemiş veya kaldırmış olup kullanım amacı da devletten devlete değişiklik göstermiştir. Onun için iç kalenin içinde pek çok yapıdan söz edilse de bugün sadece Kale Mescidi ve Tepsi Minare kalmıştır.

Oldukça sağlam ve görkemli bir görünüş sergileyerek ayakta duran Kalenin Ulu camiye bakan tarafında cadde ile kale arasında genişçe ve oldukça güzel düzenlenmiş olan park ve caddenin karşı tarafında Ulu Cami, Çifte Minareli Medrese, Narmanlı Cami ile kümbetler bölgeye bir açık hava müzesi görünümünü vermektedir.

Kale parkta yaşam çok canlı ve kalabalıktı. Ama hava kararmaya başlayınca yine geldiğim yoldan otele döndüm. Ertesi gün sabah erkenden kalkıp sırt çantamı resepsiyona teslim ederek otelden çıkışıma yaptırıp saat 08.00'de çıktım sokağa. Ayaz Paşa Caddesinde ilerleyerek önce Ayaz Paşa Camisine vardım.

Ayaz Paşa Cami

Ayaz Paşa Camisi 1558-1560 yılları arasında Erzurum Valiliği yapan Ayaz Paşa tarafından yaptırılmış, Osmanlı mimari özellikleri taşıyan bir cami. Bu cami, 93 Harbinde Rus işgaline karşı halkı isyana çağıran ilk ezanın buradan okunması ile de tanınıyor.

Bu camideki ahşap işçiliğine hayran kaldım. Ahşabın en güzel hali diyebilirim. Fakat ahşabın 500 sene bu kadar tazeliğini korumasına da ihtimal vermediğim için sonradan bakım ve ilaveler yapıldığını düşünüyorum.

Kurşunlu Cami ve Medresesi, caddeden epeyce içeride ve harabeye dönmüş yapıların bulunduğu bir sokaktaydı. Şeyhülislam Feyzullah Efendinin 1701 yılında yaptırdığı medrese camisiyle birlikte bir külliye oluşturmaktadır. Cami kalenin eteğinde harap bir mahallede olup yakınında bir hamam da var ama kapalıydı.

Kurşunlu cami ve medresesi/ Alta Fevziye cami ve Medresesi

Fevziye Cami ve Medresesi Ayaz Paşa Caddesinin sonlarındaydı. Pervizoğlu Hacı Mehmet Efendi tarafından 1716 yılında yaptırılan cami bitişiğindeki merese ile birlikte bir külliye oluşturmaktadır. Küçük ama estetik açıda çok güzel bir camidir. Zaten Anadolu'daki bu camilere bu tarihi tadı veren de bu estetik değil mi? Mimari özelliği işlevinin önüne geçen bu eserler bir Anadolu türküsü gibi.

Türkü vardır

Bazen yakıp kavuran

Bazen kökünden söküp savuran!

Bazen barış
Bazen savaşa çağrıştıran.

Bazen bir akşam serinliği
Bazen bir meltem
Bazen bir seher yeli
Çiçekleri okşayan.
Bazen acı poyraz
Okuduğun türkü
Seni okuyan

Bakarsın baharın tatlı dili
Türkü seni, seninle konuşan
Sevgi gibi, sevinç gibi
Kıplar insanın içini
Anadolu'da türkü
İnsana yaşama sevinci.

ERZURUM TAŞHAN VE ÇEVRESİNDEKİ ESERLER

Taşhan (Rüstem Paşa Bedesteni) çok görkemli ve çok büyük bir yapı olup 1561 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı ve sadrazamı olan Rüstem Paşa tarafından yaptırılmış güzel bir kervansaraydır. İki katlı kervansarayın iki giriş kapısı var.

Taşhan ve altta bilgi levhası

Ben önce geldiğim caddeye açılan kapıdan girdim. Kapıdan girince avlu durumunda büyükçe bir bahçe var. Bahçenin ortasında havuz ve çeşme var. Avlunun etrafında ise

çok sayıda dükkâna dönüştürülmüş eski kervansaray odaları var.

Yapı kervansaray iken büyük bir olasılıkla kervancıların kaldığı odalar ayrı ayrı dükkanlar haline getirilerek Kervansaray bedesten haline getirilmiş. Handa değişik işlevli dükkanlar olsa da çoğunlukla Oltu Taşından yapılmış süs eşya ve takıları ile sarraf dükkanları var.

Taşhan avlusu ve aşağıda Oltu taşından takılar

Burada Oltu taşından yapılmış hediyecek bir şeyler almıştım. Ama kredi kartım otelde kalmış olduğundan “Sonra

gelip alayım” dedim; adam “Hayır al git, sonra gelince kartı çektirirsin” dedi. Bu güven duygusu beni çok duygulandırdı.

Lala Paşa Camii, 1562 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılan cami, Menderes Caddesi ile Cumhuriyet Caddesinin kesişme noktasına yakın bir yerde bulunuyor. Cami Mimar Sinan’ın eseri olup dört yönde kapısı var ve merkez kubbesi büyüktür. Başlangıçta bir külliye olarak yapılmışsa da Erzurum’un işgal edildiği yıllarda Ermeni ve Rus işgalcilerin yıkımına uğramış olup bugün cami ve hamamı kalmıştır.

Lala paşa Cami

Yakutiye Medresesi, 1310 tarihinde İlhanlı hükümdarı Gazan Han ve eşi Bolugan Hatun adına Gazanlı Cemalettin Hoca Yakut tarafından yaptırılmış. Lala Paşa camisinden çıkınca hemen yanında bulunan bu medreseye girdim. Anadolu’daki kapalı avlulu medreselerin son örneklerinden olan yapı Selçuklu Mimarlığının özelliklerini taşımaktadır.

Tek katlı yapı esaslı bir bakım onarım geçirdikten sonra 1994 yılında Türk-İslam Eserleri ve Etnografya müzesi haline getirilmiş.

Yakutiye medresesi

Medresenin içi Etnografya Müzesi

Burada vakit öğleye gelince otele geri dönüşe geçtim. Yakutiye Mesleki Teknik Anadolu Lisesinin caddeye bakan tarafındaki yüksek duvarlarda kabartma sanatıyla, savunma savaşı sahnelerinin canlandırılmış olduğunu gördüm

Lala Mustafa paşa Cami

Biraz daha yürüyünce tekrar Taşhan'a geldim. Sabah hediyelik Oltu taşı aldığım esnafa borcumu ödeyip resimler çektikten sonra otele dönüyordum bu kez tarihi bir cami daha çıktı karşıma.

Derviş Ağa cami ve türbesi

Derviş ağa cami ve türbesi 1129 tarihini taşıyordu. Bu kadar eski bir eseri çığneyip geçemezdim. Fakat tarih miladi tarih değilmiş. Cami aslında miladi 1718 yılında yapılmış. Hızlıca gezip fotoğraflarını çekerek yoluma devam ettim.

Otele varınca resepsiyondan sırt çantamı alıp Karayazı minibüslerinin yazıhanesine gittim. Erzurum duygularımı depreştirdi. 18 yaş ile 79 yaş arasında hüznün tadında gel-gitler yarattı.

Duygularda yaşanır
Akıldan çok
Anadolu'da hayat!
Yaşamın faturası
Türkülerle duygulara kesilir
Anadolu'da heyhat!

Türküler bağlamada
Acıyı, ayrılığı
Davulda öfkeyi, efelenmeyi
Kavalda ağtı, sabrı
Coşkulu ve doğal
Makul ve kabul edilebilir

Bir ortama getirir.

Türküler dayanılmazı dayanılıra
Hüznü, nostaljik bir tada çevirir.

ERZURUM'DAN KARAYAZI'YA YOLCULUK 1

Bu gezimde en çok merak ettiğim şeylerden birisi de Erzurum Karayazı arasındaki bu yeni yol ve yolculuğun 180 km'de 120 km'ye ve sürenin de dört-beş saatten iki saate düşmüş olmasıydı. Karayazıya giden yolları, taşıtları ve bugünkü Karayazı'yı çok merak ediyordum. Çünkü aklıma hep benim yaşadığım Karayazı ve yolculuklarım geliyordu.

Şimdi bir veya iki günlük gittiğim için herhangi bir şey almam veya düşünmem gerekmiyor, hiçbir şeye ihtiyacım yok. Ama o zamanlar her ne kadar bir bilinmeze gidiyorsam da ilçede ihtiyaçlarımı karşılayabileceğimi düşünüyordum. Fakat Taş Mağazalarında saat almak için girdiğim bir dükkân sahibi “Karayazı’da hiçbir şey bulamazsın, üç bakkal ve üç kahve vardır” dedi ve bir radyo almamı önerdi. Olayın bundan sonrasını “Ölümün Peçesinde Dört Yolcu” adlı anı kitabımda şöyle anlatmışım.

“İlk maaşımı alınca ilk işim, saatsiz öğretmen olmaz düşüncesiyle 160 liraya kendime bir kol saati almak olmuştum. Böylece 385 lira olan maaşımda 245 lira kalmıştı ki, adam beni bir de radyo almam konusunda ikna etti.

“Gittiğin köyde kahve yok, bakkal yok, Türkçe konuşan yok, onun için bu radyo senin en iyi arkadaşın olacak. Ayda 100 lira taksitle ödersin” dedi.

İşte beni böyle gaza getirince 700 liraya aldığım radyonun ilk taksiti olarak 100 lirayı da verince 145 liram kalmıştı. Öğrencilik döneminde aylık on beş yirmi lira harçlıkla idare ettiğimiz için 145 lirayı büyük para gibi görüyordum, ama sıradan bir kol saati bile etmiyordu. Fakat kendimi çok iyi hissettiriyordu.

Yani kolumda saatim, elimde çanta radyom, kendimi şimdi daha farklı bir konumda görmeye başlamıştım. Çünkü o zamanlar radyo ve saat sahibi olmak büyük bir farklılıktı. Doğruca otele gittim. Otelin önünde müşteri bekleyen bir faytoncuya:

“Karayazı-Hınıs yazıhanesi nerededir” diye sordum.

Faytoncu, “Kars kapısı tarafında bir otelin altındadır” dedi. Yataklarımı atıp beni oraya götürmesini söyledim.

Karayazı Hınıs yazıhanesine vardığımızda Karayazı kamyonu yükleniyordu. Yazıhanede görevli şahıs 15 liraya bir bilet verip yatağımı kasaya attı. Sonra da şoförü çağırıp beni tanıştırtarak “Bu arkadaş öğretmen, ona yukarıda bir yer ayır” dedi.

Yolcuların çuvallarla yükleri ve birkaç koyunla bir inek, iki dana yüklendikten sonra yolcular da bindi. Şoför mahallinde ilçenin hatırlı esnafından üç kişi oturuyordu. Şoför mahallinin üstünü ise üç yeni mezun öğretmenle bir sağlık memuru kapmıştı. Aslında benim yerim de şoför mahallinin üstü olacaktı ama orası yedi kişiye söz verilmişti. Önce gelen dört kişi oturdu.

Ben köylülerle beraber kasada önce yükler ve hayvanların arasında bir çuvalın üstünde oturmak zorunda kaldım, ama hayvanların arasında oturmak ayakta durmaktan daha zordu. Onun için kasanın bir kenarına tutunarak ayakta durmayı yeğledim.” Bu yolculuğu yine o yıllarda yazıp “Yalnızlık Gece ve Karlar” adlı şiir kitabıma koyduğum bir şiirde şöyle dile getirmişim.

Külüstür bir kamyonun kasasında
Karanlıkları aydınlatmaya gidiyorum
Olsam da henüz daha on sekiz yaşında.
Işıktır, erzaktır, silahtır idealler kafamda
Ama ah, karayazım gelmez hiç aklıma.

Bir inek, iki dana, koyunlar ve tavuklarla
Aynı kasada soğan ve patates çuvallarıyla
Sırtımı dayasam bir çuvala bir koyuna
Sarsıntılarda, virajlarda üst-üste, alt-alta
Aldırdığı yok kimsenin Medeni Kanun’a.

Ben de aldırılmazdım ama
Üzüntüm, sen varsın diye yanımda.

İstemezdim seninle böylesi bir yolculuğu
20. yüzyılın ikinci yarısında.
Gerçekte bulunmasan da burada
Varlığın beynimde, gerçekten de öte.

Hayal değil, düş değil aslında
Aha şuracıktasın tam da karşımda
Mor Karaman anaç bir koyunun
Meraklı, tatlı ve dalgın bakışında.
Şereflendirdin yine Karayazı Kamyonunu
Şereflendirdin, Kars Kapısında. 27.09.1964 Karayazı
(Yalnızlık Gece ve Karlar)dan

ERZURUM'DAN KARAYAZI'YA YOLCULUK 2

Erzurum'dan çıkıştan 20 km sonra asfalt bitince stabilize yolda, kamyon yavaşladı ve sarsıntılar arttı. Bazen bir koyun gelip ayaklarıma çarpıyordu. Bazen çuvalların üstüne savruluyordum. Güya medeni kanuna göre insanlarla hayvanların bir arada taşınması yasaktı.

1964 yılının Eylül başları orta Anadolu'da doğa, daha yaz aylarını andırırken Erzurum'da sonbahar kendini iyice hissettiriyordu. Hasankale ovasında sarıya çalan solgun yeşilin tonları hakimdi. Ovada insanlar pancar patates kazıyor, ekinler daha yeni hasat ediliyordu. Ova dümdüz ve yeşili solgun da olsa çok canlı bir yaşam sergiliyordu.

Hasankale hem tren ve hem de Trabzon-İran transit yolu gibi dönemine göre çok iyi bir karayolu üzerinde ve Erzurum'a 40 km uzaklıktaydı. Yine o zamana göre 10 bine yakın nüfusu ile büyük bir şehir sayılırdı. Çünkü o zaman birçok ilin bile nüfusu 10 binden azdı. Patates ve pancarı, kaplıca ve maden sularıyla da meşhurdur. Yani bir öğretmen için ideal bir yerdi. Onun için tayini Hasankale'ye çıkanları çok şanslı sayıyor ve bir bakıma kıskanıyorduk.

Hasankale'den sonra 20 km kadar daha İran transit yolu üzerinde gittikten sonra Köprüköy'de biz sağa dönerek Muş yoluna girdik. Aras nehri köyün içinden geçiyor ve Muş yolu buradan sağa ayrılıyordu. Yol Aras Nehrini tarihi Çoban köprüsünün üstünden geçiyordu.

Tarihi köprünün girişinde kamyon durdu. 15 dakika ihtiyaç molası verildi. Herkes kamyonundan indi. Köprünün ayakları arasına dağılıp ihtiyacını giderdi.

1964 yılının Eylül ayı, Aras'ın sularının azaldığı bir dönem olmalı ki nehir, yatağının yarısından az bir kısmından akıyor, yatağın yarından fazlası ise kuruydu. Köprünün iki kenarında üç dört ayağın altından su akıyordu. Şoför benim gibi yeni gelen öğretmenlere köprünün hikâyesini anlattı.

Hikâyeye göre köprünün Muş tarafında yaşayan bir çoban Köprüköy tarafında yaşayan bir kıza âşık olur. Kızı vermek için

çobana, buraya bu köprüyü yapması şart koşulur. Çoban sevdiği kıza kavuşmak için bu köprüyü yapar. O zamanlar ben bu hikâyeye inanmıştım. Ama sonradan yaptığım araştırmalarda köprüyü Moğol Veziri Emir Çoban'ın yaptırmış olduğunu öğrendim. Ama kim yaptırmış olursa olsun Anadolu'da buna benzer pek çok hikâye anlatılır ve en zor işlerin sonu hep aşka bağlanır.

Halkımız olanaksız ya da olması çok güç işleri hep aşka yaptırır, aşkın her güçlüğün üstesinden geleceğine inanır ama bunu cinsellikten ayrı tutar. Evet, biz millet olarak tüm zor işleri aşka bağlar, aşka saygı duyar, aşk hikâyelerini severiz. Ama çevremizde, yanımızda, yakınımızda bir aşka asla iyi gözle bakmayız. Aşkı geleneğe, töreye saygısızlık ve şımarıklık olarak algılarız. Aşkı gerçek ötesi, geçmişte kalmış kurgusal bir masal veya bir film olarak bizden uzakta gelişip sonlanmış bir olay olarak sever sayarız. Aşkı yaşamaya ve yaşayana ise iyi gözle bakmayız.

Bu hikâyeyi dinledikten sonra tabii ki ben de tek taraflı platonik aşkı anımsadım. Hemen sevgilim geldi aklıma... Zil zurna aşkıttım ya o zamanlar. Ama sevgilim benim aşkımdan habersiz, iki yıldır hiç yüzünü görmediğim ve bir kez olsun yüzyüze konuşmadığımız birisi olsa da ben bu platonik aşkımla yanıp tutuşuyordum. Hatta şimdi onu da kamyona koyup Karayazı'ya götürüyordum. Aşkım ve ideallerimle baş başa Çoban Köprüsünden geçerken tek taraflı aşkımla çobanımkinden daha olanaksız olduğunu -köprüsüzlüğünü- düşündüm.

(Ölümün Peçesinde Dört Yolcu) adlı kitabımdan

Aras'ın üstünden her geçişimde
 Bir Aras'a bakarım
 Bir de Çoban Köprüsüne.
 Sen şaşıp kalırsın çobanın sevgisine
 Ben şaşıp kalırım sevginin gücüne
 Ve biz şaşıp kalırız
 Sevgimizin köprüsüzlüğüne. 29.09.1965 Zorova

(Yalnızlık Gece ve Karlar'dan)

ERZURUM'DAN KARAYAZI'YA YOLCULUK 3

Erzurum'da Karayazı otobüs yazıhanesinde hareket saatinin gelmesini beklerken ben yine 1964 yılının sonbahar mevsiminde çoktan çıkmıştım yola. Erzurum çıkışı asfalt olsa da biraz sonra yolun stabilize kalitesi bile sürekli düşüyordu. Çoban Köprüsünün üstünden geçerek Muş yoluna dönünce yolun standardı daha da düştü. Artık toprak yol Aras ile yan yana ilerliyor, kamyonun arkasında yoğun bir toz tabakası yükseliyordu.

Aras Nehri eğimi oldukça az bir yatakta sakin sakin akıyor, kimi yerde daralarak yatağında derinleşirken kimi yerde yayılarak sığ bir hal alıyordu. Toprak yolda kamyon tozu dumana katarak suyun akışına ters yönde ilerliyorduk. Bu şekilde 60 kilometre kadar Köprüköy-Muş yolunda ilerledikten sonra Mescitli Nahiyesinde sola dönen Karayazı yoluna saptık. Mescitlide inenler ve binenler oldu.

Mescitliden Karayazı'ya sapınca yolun standardı daha da kötüleşti. Yani bu yoldan kamyon ve traktörün dışında ancak arazi vitesli jeepler gidebilirdi. Karaçullu ve Payveren köylerinin önündeki engebeli araziye geçtikten sonra yol ovaya çıkınca artık her yer yoldu. Şoför direksiyonu düzgün gördüğü tarafa kırıyordu. Aras kıyısından (Mescitli'den) saptıktan 45 kilometre sonra Karayazı'ya geldik.

Karayazı işte burası denildiğinde şok oldum diyebilirim. Ortada yerleşim diyebileceğimiz bir şey yoktu. Solda bir hükümet konağı, onun iki çaprazında ilkokul ile sağlık ocağı biraz ileride de karakol beyaz çinko çatı kaplamalarından devlet binaları olarak fark ediliyordu.

Sivil halka ait 200 metre kadar uzunluktaki bir yolun iki tarafında, iki sıra halinde birkaç tane toprak damlı basık binalar vardı. Bunlar üç kahve, üç bakkal, bir konfeksiyon ve kumaş, iki terzi bir berber, bir fırın, PTT ve Ziraat Bankası şubesiydi.

Hükümet binası dahil hiçbir binanın önünde veya etrafında bahçe veya bahçe duvarı tek bir ağaç veya bitki ya da kaldırım gibi bir şey yoktu. Yani Karayazının içinden geçtiğimiz köylerden hiç farkı yoktu. Hatta Karaçullu ve Mescitli Karayazı'dan daha düzgün ve daha büyük köylerdi.

Kamyoncu yolcularını hükümetin önünde indirdi. Biz yeni gelen öğretmenlere, “Siz bekleyin, kahveye götüreceğim” dedi. Ben, biz kahvede ne yapacağız, bize otel lazım diye düşünürken biz yaşlarda esmer bir delikanlı gözü bizim üzerimizde kamyona yaklaşarak şoföre “Yeni gelen var mı” diye sordu. Şoför de bizi göstererek “Kahraman gel bak sana dört arkadaşı getirdim” dedi.

Kahraman gülümseyerek “Hoş geldiniz” diye elimizi sıktıktan sonra: “Kamyon boşalsın kahveye gideriz” dedi. Ve biraz sonra 100-150 metre ilerideki kahvenin önüne gelince önce kahvenin karşısında bir yere 30-40 teneke kadar gazyağı tenekelerini indirildiler. Sonra Kahraman eşyalarımızı şoförle birlikte indirip kahvenin arkasında depo ve tezeklik olarak kullanılan bir yere koydu. İçeride pikapta çalan müzik Karayazı'nın her tarafından duyuluyordu. Keklik gibi kanadımı süzmedim /Murat alıp doya doya gezmedim /Bu kara yazıyı kendim yazmadım.

Zaten şoklardayım. Bir bilinmezler çemberinin ortasındayım. Hayallerimle gerçeklerin çatışma noktasında, yapılan hiçbir şeyin niye yapıldığının farkında değilim, Pikapta plak, “Alnıma yazılmış bu kara yazı” diyor. Sanki özel olarak bir karşılama töreni hazırlanmış da törende İstiklal Marşı yerine, Karayazı türküsü konmuştu.

Öğretmen olmanın sevinci ve mesleki ideallerimle yükselirken, gerçeklerin toprak damlı basık kahvehanesine hapsedilmesine isyan ederken, bu türkü bu ortama tuz biber gibiydi.

Ve aslında eski bir türkü olmasına karşın ben bu türküyü ilk kez duyuyordum. Karayazı'ya geldiğim bu ilk günde ilk anda duyuyordum. Sanıyorum tek plaktı. Dönüp dönüp aynı plağın bir tarafında ‘Yara beni, yara beni’ öbür tarafında ‘Keklik gibi kanadımı süzmedim’ türküleri çalıyordu.

(Ölümün Pençesinde Dört Yolcu) adlı kitabımdan

Keklik gibi kanadımı süzmedim
Murat alıp doya doya gezmedim
Bu kara yazıyı kendim yazmadım
Alnıma yazılmış bu kara yazı
Kader böyle imiş ağlarım bazı
Gönül hey hey hey sebep oy

Geceleri uyku girmez gözüme
Zalim yastık diken oldu gözüme
Uyma dedim uydu eller sözüne
Alnıma yazılmış bu kara yazı
Kader böyle imiş ağlarım bazı
Gönül hey hey hey sebep oy

(Plağın arka yüzünde)
Yara beni yara beni
Öldürür (kül eder) bu yara beni
Dermansız bir aşka düştüm
Öldürür (kül eder) bu yara beni.

ERZURUM'DAN KARAYAZI'YA YOLCULUK 4

Bir yandan 1964'lü yılların Karayazısını ve yolculuğu düşünerek ilerlerken Karayazıya giden minibüslerin yazıhanesini buldum. Saat başı bir minibüs kalkıyormuş. Saat 12. 25 idi. Yazıhanede beklerken yine eski yolculuklara dalıp gittim. Yazıhanede düşünüyorum da 60 yıl öce beni “Keklik gibi kanadımı süzmedim” türküsüyle karşılayan Karayazı acaba 60 yıl sonra şimdi nasıldır ve nasıl karşılar?

O gün bu türkü beni çok etkilemişti, 60 yıldır da ne zaman duysam bu türküyü, Karayazı'ya ilk ayak bastığım an gelir akıma. Çok etkilenmiş ağlamamak için kendimi zor tutmuştum. Tutmam gerekirdi kendimi elbette. Çünkü bir yönümlü de artık sıradan bir insan veya öğrenci değilim. Çocuk değilim. Gurbetten, yokluktan sefaletten etkilenecek yılacak değilim. Altı sene gurbette okumuşum, zaten ben kendim gurbetim. Artık bir mesleğim bir unvanım var. Toplum içinde saygın bir mesleğin temsilcisiyim. Olabileceğimden daha fazla olgun davranmalı ve gerçekleri daha olağan karşılamalıydım.

Çünkü bu mesleğin üzerime giydirdiği sorumluluk, sağladığı itibardan daha ağırdı. Evet, mesleğin sağladığı bir statü ve toplumda bir kabul var, ama bunu sağlayan ve sürdürecekt olan ona uygun ve sorumlu davranmaktı. Bu yönleriyle mutlu, gelecekte umutlu ve kendime güvenim tamdı. Ama dediğim gibi bunların verdiği sorumluluk ise hepsinden daha ağır. Ayrıca sosyal çevre daraldıkça denetimin yoğunlaşması da ayrı bir dertti.

Eşyalarımızı indirdikten sonra Kahraman ve yeni gelen üç öğretmenle bir masaya çekildik. Kahraman ilkokul 4. Sınıfa giden küçük kardeşine:

“Nurettin çay getir oğlum” dedi.

Kıtlama çay içmeyi bilmediğimiz için kaşık isteyerek çaya şeker koyup içtik. İlk şoku atlattıktan sonra kahve halkını incelemeye başladım.

Burası ilçenin memur kesiminin geldiği kahve idi. Kahraman bize sırtı dönük tavla oynayan bizden 5-6 yaş büyük,

25 yaşlarında falan, öfkeyle zarlara lanet okuyan asabi birisine bir şeyler söyledi.

Adam geri dönüp bize baktıktan sonra, “Şimdi beni meşgul etme” dercesine önüne dönerek öfkeyle zarları öyle bir fırlattı ki zarar birisi dışarıya düştü.

Kahraman “İp getir oğlum Nurettin, zarları bağlayacağız” diye takılınca adam iyice burnundan solumaya başladı.

Ve adam biraz sonra mars olup yenilince, sandalyede doğrulup öfkeyle bir sigara yaktı. Birkaç nefes aldıktan ve bir süre boş boş baktıktan sonra bizi hatırlamış olmalı ki masamıza gelip “Hoş geldiniz” dedi.

Kendisi, İlköğretim Müdürlüğünün kâtibiymiş. Yani bizim burada en çok karşılaşacağımız, maaşlarımızı alacağımız kişi. Bize Karayazı ile ilgili bazı bilgiler verdi. İlçede sadece bir ilkokul ve beş tane de öğretmeni varmış. İlköğretim müdürü ile kendisinin çalışma yeri de aynı ilkokuldaymış. Bu bilgileri verdikten sonra “Biraz sonra Şehamettin Bey de birazdan gelir zaten” dedi.

Biz “Şehamettin Bey kim” deyince de “İlköğretim Müdürü, aynı zamanda Kaymakam vekilidir” dedi.

“Kaymakamı yok mu buranın” dedik... Yok, buraya kaymakam gelmez. Kaymakam tayin olur birkaç ay izin rapor idare eder, tayinini yeniden başka bir yere yaptırıp buraya hiç gelmeden gider. Şehamettin Bey iki senedir kaymakam vekili” dedi.

Çıkıp bir dolaşalım deyince Kahraman da bize katıldı. İlçenin bir tarafından bir tarafı 300 metreyi geçmiyordu. Sonbaharın kendisini iyice hissettirdiği serin bir eylül ikindisinde bu kısa mesafede birkaç kez gelip gittik. Kahraman bize, üç kahveden yerli halkın gittiği kahve ile jandarmaların gittiği kahveyi, PTT’yi fırını ve bakkalları gösterdi.

“Otel ve lokanta nerede” dedik;

“Otel lokanta yok. Otel de lokanta da kahve. Bakın üç tane bakkal var. Fırından ekmeğinizi alırsınız. Bakkaldan zeytin peynir alıp kahvede çayla yersiniz. Bakkalda konserve balık ve konserve dolma da vardır” dedi.

Dediği gibi fırından ekmek aldık, bakkaldan biraz zeytin peynir alıp kahveye geldik. Daha kapıdan girerken esmer, kemikli yapısıyla bize göre daha irice 25-26 yaşlarında bir şahsın bakışlarını üzerimizde bulduk. Yerinden kalkmadan “Gelin bakalım, gelin hele” dedi.

Bizim yeni mezun öğretmenler olduğumuzu anlamıştı. Belki Kahraman ve ilköğretim kâtibi de söz etmiş olabilir. Fakat zaten bu mevsimde buraya yeni gelen genç bir yabancıya öğretmen olma olasılığı kesin gibiydi. (**Ölümün Pençesinde Dört Yolcu**)
adlı kitabımdan

KARAYAZI =YALNIZLIK+GECE+KAR

En uzun düşlerde olsun
Bir benzerini görmediğim
Dişil bir **GECE** getirdiler.
Hiç yaşanmadık, sevgili, esmer...
Al bununla evlen dediler.

Esrik bir kadın oluyordu
Gözlerimi kapatınca gece...
Boğazlanıyordu sarı bir sıkıntı
Karanlığın rahminde.
Uçuk kaçık düşler görüyordum
Karanlık saçlarındır diye.

Sonra gecenin bir yerinden
Defterimi getirdiler...
Tanrının kaleminde
Mürekkebi bitmiş dediler.
Bir kurşun kalemle yetindiler.
Kara kalem yazdı, **KARAYAZI**
Kaderindir dediler. 12.04.1965 Zorova

(Yalnızlık. Gece ve Karlar) dan

60 YIL ÖNCE KARAYAZI'DA 1

Eylül yeni mezun öğretmenlerin göreve başlama ayıydı ve Karayazı'da iki yılını dolduran öğretmenlerin tamamı tayin isteyip gitmişti. Bunların yerine bu sene 72 öğretmen bekleniyordu. Burada kalanlar da bir yıllıklar olup seneye onlar da tayin hakkı kazanınca gidecekti. Karayazı'da merkezdeki ilkokulda çalışan beş öğretmenden başka üçüncü yılını çalışan öğretmen yoktu sanıyorum. Merkezdeki o beş öğretmenin de kıdemleri dört beş yıl gibiydi. Kaymakam vekili de olan ilköğretim müdürü bile sekiz yıllık bir ilkokul öğretmeni idi.

İlköğretim müdürü 'ben hancı, siz yolcu' dercesine bir ifadeyle bizi fazla önemsemeden, resmi bir tavırla dinledi. Memleketimizi, mezun olduğumuz okulu falan sordu. Gideceğimiz köylerle ilgili kısa bilgiler verdi. Biz de zaten öğretmenliği tam kabullenebilmiş değildik. Oysa devlet memuru olmuş adeta dokunulmazlık kazanmıştık. Fakat daha bir tarafımız köy, toprak, davar çadırı. Oraya geri dönme korkusu içindeydik. Onun için Şehemettin Beyi dikkat ve saygıyla dinledik. Şehemettin Bey:

"Kahraman yarın bu arkadaşların tayin olduğu köylerden gelenlerle muhtarlarına haber gönder. At mı gönderirler, kağıyla mı gelirler, gelip öğretmenlerinin eşyalarını götürsünler" dedi.

Bu arada Şehemettin Beyin oyun arkadaşları geldi. "Siz haydi yemeğinizi yiyin" dedi ve biz çekilince oyuna başladılar. Biz yanda boş bir masaya geçerek peynir, zeytin, ekmek ve çay ile akşam yemeğimizi yedik.

Ortalık kararınca kahve doldu. Askerlik Şubesi başkanı yüzbaşı, sağlık memurları, yeni tayin savcı, sürgün hakim, mal müdürü, ZB'nin tek memuru, PTT'nin tek memuru, askerlik şubesi komutanı hepsi de aynı kahvede toplandılar. Herkesin önceden oluşturduğu oyun gurupları olmalı ki dördü tamamlayan oyuna başlıyordu. Biz de dört yeni mezun öğretmen biraz oyun

oyladıktan sonra 11.00'e doğru uykumuz geldi. Kahraman'a "Nerede yatacağız" dedik;

"Az bekleyin, şu iki masa da kalksın yataklarınızı yapacağım" dedi.

"Tuvalet nerede" dedik,

"İlçe tuvaleti uzaktadır ve karanlıkta bulamazsınız. Zaten su falan da yoktur. Bak şu cep feneriyle ibriği alın kahvenin arka tarafına dolanıverin" dedi.

Dışarı çok karanlıktı. Kahvenin arkasına dolanıvermek de öyle çıkınca binanın köşesinden dönmek değildi. Çünkü Laz bakkaldan karakolun sonuna kadar bitişik nizam 6-7 tane dükkan kahve benzeri işyeri vardı. Hepsini aynı hizada, aynı yükseklikte müşterek bir toprak damın altında gibiydi ve hepsi de ticarethane idi. Zaten burası ilçe merkezi olup birkaç lojman ve karakol dışında konut yoktu. Burası resmi binalarla ticarethanelerden ibaretti. Karayazı halkı ise bir kilometre kadar ötedeki Bayraktar Köyünde oturuyordu.

Tuvaletten döndüğümde saat 23.30'a geliyordu. Poker oynayan iki masa kalmıştı. Kahraman:

"Beyler son tur yapın, kahveyi kapatacağız" dedi.

Oyuncular biraz sonra aralarında ve kahveciyle hesaplaşıp çıktılar. Kahraman depo gibi yerdeki iki yatağı göstererek ikiniz burada yatacak dedi. Sonra da sandalyeleri karşı karşıya getirerek ortasına bir şilte serdi ve yorganları koyduktan sonra "Buyurun beyler yataklarınız hazır" dedi.

Bunlar yarım asırdan fazla bir süre sonra bugün 2024 penceresinden bakıldığı zaman çok ilkel görünebilir. Ama aslında fazla yadırganacak bir durum yoktu. Aslında elektrik, yol, su Türkiye'nin genel sorunuydu. Batıdaki köylerin de elektrik ve telefonu yoktu. Yol ve su iklim ve doğa koşulları uygun olan çok azında mevcuttu.

Karayazı'da yadırgadığımız durum ise buranın ilçe olması ama bir ilçe merkezinde dahi elektrik, su ve yolun olmamasıydı. Hatta bir tuvaleti de yoktu. Akşam ilçe dışında bulamazsınız dedikleri tuvalet de suyu ve kapısı olmayan ve hiç kimsenin uğramadığı bir barakaydı. Oysa batıda hanay evlerde tersliklerin

üstünde, tek katlı evlerde bahçenin bir köşesinde her evin ilkel de olsa bir tuvaleti vardı.

Ayrıca ilçe demek çevresindeki köylere hizmet vermek, onların ihtiyaçlarını karşılamak demektir. Ama Karayazı'da ne otel ne lokanta ne de yeterli sayıda ticarethane ve esnaf vardı. Daha doğrusu burası bizim okuduğumuz Gönen Köyü kadar bile ihtiyaçlarımızı karşılayacak durumda değildi. **(Ölümün Pençesinde Dört Yolcu) adlı kitabımdan**

Karakalem yazınca Karayazı
Ortalık bir anda
O denli karardı ki;
Serpmeğe zorunda kaldılar
Üstüne **AK KARI**
Bu kez de gördüler ki;
Bu mürekkeple yazılından
Daha parıltılı
Kıskançlığın kendisi bile kıskandı
Hemen eklediler yanına
Gece ile **YALNIZLIĞI**

Karayazı kader
Geceye kardeş yalnızlık
Kar onun maskesi dediler.

Kötü bir küfür gibi
İlenç dolu türküler gibi
Geleceğime gecelerden
Sayfalar serpiştirdiler
“Neylersin böyleymiş”
Deyip gittiler. 12.04.1965 Zorova
(Yalnızlık. Gece ve Karlar) dan

60 YIL SONRA KARAYAZI'DA 2

24 Ağustos 2024 günü saat 13.00'te yola çıktıktan sonra yolun Köprüköy'e kadar olan bölüm 60 yıl öncesindeki eski yol ile (yolun genişletilip duble olması dışında) değişmemiş olup ben 2011 ve 2012 yıllarında İran'a gidiş gelişlerimde bu yoldan geçmiş ve fakat geçmişle bir karşılaştırma yapma gereği duymamıştım. Çünkü o zaman İran'a odaklanmıştım. Oysa şimdi 60 yıl önce ile sonrasının farkını yaşamak ve fark etmeyi amaçlım.

Hasankale (Pasinler) Ovası

Öncelikle Hasankale, (Pasinler) Ovası yine eskisi gibi uzak dağlara doğru dümdüz uzanıp gidiyor, yine insanda bolluk bereket duyguları uyandırıyor. Kalesi kaplıca ve maden suları da aynıydı. Ama sanırım ürünlerde değişimler olmuştu. O zaman ovanın temel işlevi pancar ve patates yetiştirmekti. Şimdi bunlar ne kadar yetişiyor bilemiyorum ama yol boyunca en çok ayçiçeği tarlaları gördüm.

Hasankale

Pasinler, 1660 metre rakımı ile bölgede bir Çukurova gibiydi. Çünkü Erzurum 1975 -2000 metre Karayazı tarafında 2500 metre

yüksek ovalar arasında Horasan yönünde Aras Nehrinin eğimine uygun olarak alçalan çok verimli bir ovardı Pasinler ovası.

Nüfus hareketleri açısından da çok ilginç bir değişimi gösteren ilçenin 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımındaki nüfusu 34.500 olup 1980 yılında 62 bine dek yükseldikten sonra 2020 yılında ise nüfusu 28.500'e düşerek 1927'deki nüfusunun da altına inmiş.

Tarihine gelince M.Ö. 810 yılında Urartu Krallığının egemenliğindeyken M.Ö. 7. Yüzyıl ortalarında buraya İskitlerin Saka boyundan Türkler gelip yerleşmiştir. Daha sonraları Roma ve Bizans yönetimine giren ilçe 1048 yılında Büyük Selçuklu yönetimine girmiştir. İlhanlı Beylerinden Hacı Togay'ın oğlu Hasan buraya bir kale yaptırdıktan sonra ilçenin adı da 1950'li yıllara dek Hasankale olarak gelmiştir. Yine İlhanlılardan Çobanoğlularının bölgeye hakimiyetinin en belirgin anısı halen ayakta duran Çoban Köprüsü. Sonrasında ise Celayıroğulları, Eratna devleti, Timur, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevilerin yönetiminde kalan Pasinler, Çaldıran Savaşından sonra Osmanlıya geçerek 1535 yılında kurulan Pasin Sancağının merkezi olmuştur. Sancak merkez olması buraya bugüne dek gelen pek çok cami ve tarihi eser kazandırmış.

Köprüköy

Fotoğraflarda da görüleceği gibi Pasinler Ovası hasadı yapılmış tahılların sarı anızı, sürülmüş tarlaların siyah ve kahverengi toprakları hasadı yapılmayan yeşil renkli ürünler ve

günebakan çiçekleriyle içimde doyumsuz bir bolluk bereket duygusu yaratıyordu. Ve yol da 60 yıl öncesi gibi değil duble yol idi.

Arasın üzerinden betonarme köprüden geçtik

Pasinlerden geçip 18-20 km kadar gidince Köprüköy İlçesine geldik. 60 yıl önce burası köy veya bucak merkezi idi. Şimdi İnan Transit yolu üzerinde ve Muş'a ayrılan yol üzerinde geliŐerek ilçe olmuş. Eskisi gibi Köprüköy çıkışında yine Muş yoluna sapıyoruz. Ama bu kez tarihi oban köprüsünden değil, onun birkaç yüz metre ilerisindeki bir beton köprüden.

Köprüköy'de ova

Bu yeni yol oldukça güzel, asfalt kaplamalı olup yol ilerledikçe yükseliyor ve bitki örtüsü açısında zayıflıyordu.

Karayazı'ya doğru ova yükselmeye başladı

Karayazıya doğru yol 2000 metreyi aştı.

İşte buradan sonra coğrafya Karayazı yönünde yükselerek ilerlerken bir süre sonra ekim dikim alanları bitip her taraf çayır alanlarına dönüyor. Çayırlar da biçilmiş olup Karayazı ovasını biçilmiş ekin tarlalarının anız rengine döndürse de yine de biçilmiş çayırlar sarıya çalan hafif yeşil kökleriyle anız olmadığını belli ediyordu.

Fakat Karayazıya girişimiz yine 60 yıl öncesi gibi büyük bir şaşkınlık yarattı bende. Çünkü 60 yıl önce değil ilçe sradan bir

köy görünümünü bile vermeyen Karayazı bu kez de modern bir ilçe olmasıyla beni şaşırttı.

Karayaziya yaklaşırken

Ayrıca çok düzgün asfalt bir yoldan iki saatte geldik Karayazı'ya. Burada 1964 yılında öğrencim olan Şerafettin Pak'ın oğlu Emrah beni karşıladı ve o gün onun misafiri oldum. Sabah köye (Zorova'ya) gidecektik.

Karayazı girişi

Ağustos ayı olmasına karşın Karayazı soğuktu. Akşam Emrah'ın misafir odasında yorganı başıma çekip yalnız kalınca bir anda Zorova'daki 7,5 metre karelik hücrem geldi aklıma. Orada sırtıma yorganı bürünerek oturup masada bir şeyler yazar çizer, soğuk dayanılmaz noktaya gelince yatardım.

YATMA ZAMANI

Kapıları akşamdan sürgüledim
Sobam söneli çok oldu
Anlamı yok, savsaklanıp durmanın
Artık bu karanlık kutu iyice soğudu.

Şiirlerime ilham olur
Var olan her şey bu soğuk odada
Bir kâğıt parçası, çakmak, sigara
Bir duygu selidir akar, akşamdan sabaha

Gölgeler iyice karardı duvarlarda
Lambada gaz bitecek birazdan.
Gece sustu karların arkasında
Yatmalıyım artık sandalyede sızmadan. (**Yalnızlık, Gece ve Karlar'dan**) 09.02.1966 Zorova

KARAYAZI'DAN KÖYE YOLCULUK

Gece yatınca Karayazı'daki değişim ve gelişimi anlamaya çalışırken bir yandan da sabah gideceğimiz Zorova Köyünde durum nasıl olmuştur sorusuna yanıt ararken düşüncelerimin her noktasında 1964'ün Zorova yolculuğu gelip dikiliyordu karşıma.

1964 Eylül'ünde köylere haber gönderildikten iki gün sonra Yücelik Köyü muhtarı Mihrali ile kardeşi Hamit ilçeye geldiler. Yücelik Köyü, Karayazı'ya 10 kilometre kadardı. Normalde yürüyerek iki saatti, ama kağını yavaş gittiği için üç saatte falan vardık köye. Köy karşıdan görüldüğü zaman da bir şaşkınlık geçirdim. Hafif bir eğimle yükselen yamaç bir arazide mağara delikleri gibi bir alanda tek bir bina görünüyordu.

“Muhtar Aha okul da orasıdır” deyince “Köy nerede” dedim.

O, hayret ve şaşkınlık içinde “Görmüyor musun hocam işte orasıdır” diye küçük mağara oyukları gibi görünen alanın köy olduğunu söyledi.

Biraz sonra küçük bir çaydan geçerek köyün içine girdik. O küçük mağara deliği gibi görünen yerler evlerin güney cephesindeki giriş kapıları ile pencerelermiş. Çünkü evlerin güneye bakan tek cephesi vardı. Diğer cepheler ve evin tamamı toprağın içinde gömülü vaziyette idi. Toprağın üstündeki tek bina köyün 200 metre kadar dışında kalan ilkokul binası idi.

Muhtarın evinin önüne gelince gaz tenekesi un çuvalı ne varsa eşyalarını kardeşleriyle beraber boşalttıktan sonra muhtar benim yükü omzuna alıp “Haydi gidelim hocam” dedi.

Yaklaşık 300 metre sonra da okula vardık. Kapı açıktı. Girişte sağda tezeklik, solda tuvalet kapısından sonra yine solda dersliğe açılan bir kapı vardı. Girişin tam karşısındaki kapıdan odaya girdik. Oda yaklaşık 3x3 m. ebatlarındaydı. Kuzey duvarında 120x150 ebatlarında bir pencere vardı.

Muhtar “Tezekliğe kapı gerekmez. Onu getireyim şuraya bir yatak yapalım” dedi.

Pencereden tarafa yan yana iki sandalye koydu. İki metre kadar ileride o sandalyelerin tam karşısına iki sandalye daha

koydu. Tezekliğin kapısını menteşelerinden söküp getirerek sandalyelerin üzerine koyunca 70x200 ebatlarında bir karyola oldu.

Yükü çözüp içinden yatakla yorganı karyolanın üstüne koyduk. Yükü sardığımız kilimi tabana yazdık. Yükün içinden çıkan gaz ocağı tencere tabak vs pencerenin sağ tarafına koyarak o köşeyi mutfak gibi yaptık. Yiyecekleri de karyolanın altına koyduk. Ders araçlarını (pergel, cetvel, iletke, mevsim şeridi, tarih şeridi, 6 parça halinde ecza dolabı) sonra sınıfa götürmek üzere masanın üstüne koyduk.

Odayı böylece kabataslak yerleştirdikten sonra Muhtar “Evin çok güzel oldu hocam. Haydi, gidelim artık” dedi.

“Nereye gideceğiz” dedim;

“Sen şimdi yeni geldin. Ben yemek hazırlattım. Şimdi bize gidelim. Akşam evine gelirsin” dedi.

24 saattir sürekli hiç bilmediğim görmediğim yeni bir şeyle karşılaştığım için gitmek istemiyor, oturup gördüklerimi hazmetmek için yalnız kalmak istiyordum. Fakat muhtar ısrar edince tamam dedim. Kapıyı çekip çıktık. Kapının kilidi yoktu. Fakat dış kapının ise ne kilidi ne kolu ve ne de anahtarı hiçbir şeyi yoktu.

Muhtar “Gece yatmadan önce şu sopayı kapının arkasına dayarsın. Kurt murt giremez” dedi.

Fakat dış kapının açık kalmasını içime sindiremedim. Kapı kasasında bir çivi vardı. Hemen geri dönüp tarhana kesesinin ipini kesip alarak kapı kolunun deliğinden bağlayıp kasadaki çiviye geçirdim. Yalnızlığı ilk kez derinden hissettim ki bundan sonraki hayatıma yalnızlık, gece ve karlar hükmedecekti. Hatta kendimi yalnızların tanrısı gibi görecektim.

(Ölümün Pençesinde Dört Yolcu) adlı kitabımdan

YALNIZLAR TANRISI 1

Ey şans

Ne zaman güleceksin bana?

Kumar masalarında seni ve sabahları

Söyle ne kadar bekleyeceğim daha?

Falçı kadın
Söyle nereye kadar
Geceler ve acılarla sürececek yaşantım?

İyi bak şu fincana
Söyle nerede bitecek yalnızlığım?
Ben artık yalnızlara tanrı olmaktan bıktım.

02.03.1966 Zorova (**Yalnızlık, Gece ve Karlar'dan**)

KARAYAZIDA DOMATES GÖRMEK

Evet Karayazı her yönüyle şaşırtıcı bir değişim geçirmişti. Bu durum ilk bakışta binalarda, sonra yollarda ve daha sonra da ticarethanelerde açık ve net olarak görünüyordu. Önceki yazılarımda belirttiğim 1964'ün Karayazı'sında çatısı çinko kaplı dört devlet binası dışında bina denilebilecek tek bir yapı yokken bugün toprağın üzerinde betonarme binalar, çok katlı binalar ve hemen hepsi de renk renk boyalı yeni yapılmış modern bir şehir görünümünde binalar var. Ve bu şehir eski Karayazı'nın en az 20-30 katından fazla bir alana yayılmış olduğundan aralara yollar serpiştirilmiş.

Karayazı'da bir cadde

Ya yollara ne demeli? Evet yolar var. Hem de modern şehirlerdeki yolların standardında asfalt veya taş döşeli geniş yollar. Ve yolların kenarında kaldırımlar. Oysa eski Karayazı'da yol denilebilecek hiçbir sistem yoktu ki kaldırım olsun. Şimdi ise yolların genişlik ve kapasitesine uygun kaldırımlar var.

Yine Karayazı'da eskiden hiç olmayıp da bugün burada bunları görmenin şaşkınlık ve hayranlığına neden olan bir başka durum da motorlu vasıtalar. Oysa eski Karayazı'da hükümet konağının önünde hareketsiz duran kaymakamın makam jipinden başka hiçbir motorlu vasıta yoktu. Ne bir motosiklet,

hatta bir bisiklet dahi yoktu. Yalnızca yaz aylarında her gün gelen külüstür bir kamyon vardı. Fakat bugün ise herhangi bir Anadolu ilçesinden farksız motorlu vasıtalar ve hatta petrol istasyonu bile vardı.

Karayazı'dan görüntüler

Yine inanması çok zor bir şey de Karayazı'dan yaz kış Ankara, İstanbul, İzmir gibi önemli merkezlere direkt otobüs seferleri vardı. Esadaş otobüs firması Muş'tan, Varto'dan, Hınıs'tan, Karayazı ve Hasankale'den yolcuları toplayarak Erzurum'a gidiyor ve oradan da Türkiye'nin değişik köşelerine

dağılıyordu. Oysa eskiden yazın dört ay kadar Erzurum Karayazı arasında çalışan külüstür bir kamyonun başka vasıta olmayıp kışın ise kızak veya yürümekten başka çare yoktu.

Sebze ve meyve satan manav

Beni en çok şaşırtan şeylerden birisi de Karayazı'da domates, sebze ve meyve görmek oldu. Çünkü ben Karayazı'da geçirdiğim iki sene boyunca burada hiç sebze ve meyve görmemiştim. Köyde askerlik için il dışına çıkan erkeklerden başka kimse domatesin nasıl bir şey olduğunu bilmiyordu. Ve buradaki kadınların hemen tamamına yakını ömründe hiç domates yemeden ve ne olduğunu bilmeden ölüp gidiyordu. Oysa bugün bakkallarda manavlarda ve Şok, Bim gibi marketlerde her tür sebze ve meyve üstelik Türkiye'nin diğer yerlerindeki fiyatlarla satılıyordu.

Evet Karayazı çok değişmiş, devlet gelmiş ya da başka bir deyişle Karayazı Türkiye ile bütünleşmişti. Eskiden Türkiye'nin dışında kalmış bir toprak parçası gibiydi. Türkiye ile bağlantısı üç dört ay sürüyordu. Devlet yok gibiydi. Çünkü köylerin de yolu olmadığından devlet hükümet konağının dışına çıkamıyordu. Ve yine bir manga jandarma ile güvenlik sağlamak olanaksız olduğundan bölgenin güvenliğini eşkıya sağlıyordu.

Jandarmanın binası

Karayazı Adliyesi

Sorunların çözümünde de mahkemeye gelmek yerine yine eşkiya, ağa veya şeyhlere gidiliyordu.

Evet şimdi devlet gelmiş ve güvenliği sağlamış. Ama nasıl gelmiş ve nasıl sağlamış tam anlayamadım. Çünkü Karayazı'da Çevik Kuvvet, Özel kuvvetler, jandarmanın ve polis derken üç bin nüfuslu ilçenin neredeyse üçte biri güvenlik kuvvetleri ve bunların ailelerinden oluşuyor gibi bir durum var. Karayazı'nın en görkemli binası da jandarmanın binası. Yani

devletin geldiği her halinden belli oluyor. Ama bu ne kadar güvenliğe yansıyor, işleri ne kadar kolaylaştırıyor onu bilemiyorum. Fakat Belediye Başkanı'nın kayyum korkusu içinde olduğu söyleniyordu.

Emrah ile Karayazı'yı gezerken

Burada yaşamadığım için Karayazı hakkında fazla bir şey bilmiyorum. Ama gördüğüm Karayazı'nın her caddesini, her sokağını beynime nakşeder gibi büyük bir merakla geziyorum. 1964 yılında öğrencim olan Şerafettin Karayazı'da uzun yıllar inşaat ustalığı yapmış olup oğlu Emrah da babasıyla çalışarak burada çok ünlü bir usta olmuş. Emrah ile Karayazı'yı sokak sokak gezerken yaptıkları binaları gösteriyordu. İnşaat yaptıracak birçok insan da inşaatını bunlara yaptırmak için sıra bekliyormuş.

Karayazı ve arkasında çakmak dağı

Sabah Erzurum'da üç saate yakın gezdikten sonra Karayazı'da da iki saate yakın gezmiştik. Akşam Emrah'ın misafiri oldum. Emrah'ın 5-6 yaşlarındaki kızı Hira ve yeni yürümeye başlayan oğlu İsmail Hakkı önce çekinerek beni uzaktan izlediler ama sonra Hira ile iyi anlaştık ve fotoğraf çektirdik. Fakat aslında ben sanki orada değilmişim gibi hep sabah Zorova köyüne gideceğimizi düşünüp 1964'ün Zorova'sında dolaşılıyor, Karayazı gibi çok farklı bir Zorova mı bulacağım diye düşünüyordum. Yarın Zorova'da ne bulacağımı bilemesem de geçmişim Zorova'nın anılarıyla dopdoluydu. Örneğin fırtınalı bir gecede dışarıdan gelen ve o güne dek duyduğum hiçbir sese benzemeyen bir acayip ses beni çok korkutmuştu.

YALNIZLIĞIN SESİ 1

Biçimlendiremediğim bir tonda
Gerçeğin ötesinde bir şeydi bu
Yalnızlığın sesiydi belki
Belki de cinlinin biri
Türkü söylüyordu karların üstünde.

Heyy! Kapı ötesi gece
Heyy! Dışardaki sen
Aklım yerinde mi?
Yıldızların ötesinde inancın
Yalnız bir ağaç duyan sesi
Ben yaşıyor muyum dersin?
Tekmil yeri sömürmeyi kuran
Milyonla kök ister gibi.
08.02.1965 Zorova (**Yalnızlık, Gece ve Karlar'dan**)

YIL 1964 ZOROVA KÖYÜ

Eğimli arazide toprağı dört beş metre geriye doğru kazdığımız zaman iki buçuk üç metre yüksekliğe eşiyorsunuz. Tabi arazinin eğimi fazla ise iki üç metrede de bu yüksekliğe erişmek mümkün. Muhtarın evinin olduğu yerde eğim az olduğu için 5-6 metre kazıldıktan sonra 2,5 metre yüksekliğe erişilmiş. Buraya bir taş duvar örülmüş, duvarın ortasında 120x 150 ebatlarında bir pencere ve sağ tarafında bir giriş kapısı vardı. Duvarın önünde kazılarak düzlenen alan ise evin önünde avlu gibi kullanılıyor, koyunlar burada yemleniyor, gübresi burada toplanıp tezek yapılıyordu.

Dış kapıdan girişte dört-beş metre ileride sola açılan kapı oda kapısı olup girişin tam karşısında ileriye devam eden kapalı kapı ise ev (harem) kapısıydı. Yani hane halkı fertleri, atı, eşeğı koyunları, kedi köpek ve tavukları hepsi de o kapalı kapının arkasında yaşıyordu.

Ben kaldığım iki sene boyunca o tarafı hiç görmedim. İçerde duvarlar nasıldır, hayvanların kaldığı bölümle odaların arasında ne vardır bilmiyorum. O bölümün dışarıya bakan duvarı veya penceresi de yoktu. Tamamen toprağın altında ve tavanlarındaki el kadar cam parçalarından aldıkları ışıkla aydınlanıyordu. Evlerin damlarının dış yüzü normal doğal zemin gibi olup insanlar buralarda dolaşılıyor, güreşiyor, köpek boğuşturuyor yol olarak da kullanılıyordu.

Mevsim yaz ise ya da kar tüm toprağı kapatmadıysa sabah hayvanlar dışarı çıkarılıp, akşam yine hepsi de kapatılıyordu. Kışın her yer karla kaplanınca koyunlar sadece yemlemek ve sulamak için çıkarılıyor. Hayvanlar gece gündüz içerde kalıyordu. Kadınlar da o bölümden beriye hiç çıkmıyor, çay kahve yemeğı o kapının önünden erkekler alıp odaya getiriyordu.

Bu evde muhtar, evli iki erkek kardeşi ve çocuklarıyla üç aile, bir bekâr erkek kardeşi ve hayvanlarıyla beraber oturuyordu. Köydeki evlerin hemen hepsi bu biçimde toprağın altında olup

muhtarınki gibi odası olan 4-5 ev vardı. Zaten muhtar olabilmenin en önemli koşulu böyle bir odaya sahip olabilmektir. Çünkü odası olmayan birisi muhtar olsa, ilçeden gelen memurları, jandarma ve komutanı nerede ağırlayacaktı.

Muhtarın odasına vardığımızda içeride kardeşi Hamit ile üç dört köylü oturuyordu. Hoş geldin dediler ve önce beni biraz sorgulayıp daha çok kendilerinden ve Karayazı'nın iklim koşullarından söz ettiler. Sanki çaktırmadan sen bu iklim koşullarına zor dayanırsın demek istiyorlardı.

Bunlar yemek vakti evlerine gittiler, odada üç erkek kardeşiyle muhtar ve ben kaldık. Arkadan kapı tıklayınca Hamit yemekleri bir tepside getirdi. Benim damak tadına uygun bir şey yok gibiydi. Ama biraz zorlayarak ve daha çok ekmelele karnımı doyurdum. Biraz sonra da köyden sekiz on kişi kadar oturmaya gelen oldu. Arada bana bir soru sorsalar da kendi aralarında yalnızca Kürtçe konuşuyorlardı.

Muhtarın odasından ayrılıp okula geldiğimde çakmağın ışığıyla önce gaz lambasını bulup yaktım. Lambayla çıkıp dış kapının arkasına sopayı dayadım. Odayı tekrar gözden geçirdim. Ortada dolaşacak yer kalmamıştı. Yerleşim hiç içime sinmedi. Fakat yarın yeniden düşünür ayarlarım diyerek yattım.

Aslında çok yorgun olup hemen uyumak istiyordum. Ama son bir haftada yaşadığım duyguların şaşkıncılığı, şaşkıncılığı, çelişkisi içinde gelip gidiyordum. Bir yandan öğretmen oldum, toplumda saygın bir yerim var diyorum, öte yandan ben nasıl bir yere geldim, köstebek yuvası gibi yeraltında bunlar ne biçim evler, bu insanlar yer altında nasıl yaşar derken, öte yandan oda kapısının ve dış kapının kolu kilidi yok, şu anda ne kadar güvendedim, diyorum?

Kolumda saatim ve radyomu düşününce hayat lüks gibi geliyor. Ama külüstür bir kamyonun kasasında hayvanlarla, yolculuğum, kahvede sandalyeler üstüne serilen yataкта bitlendiğim ve şu anda bir odada tek başına kaşınarak yatışım geliyor aklıma.

Sahi ben, şu yaşıma dek hiç tek başıma bir odada yatmış mıydım? Evde beş altı kardeş sıralanıp yatardık. Okulda bir

yatakhaneyi en az kırk kişi paylaşıyorduk. Pahalı olduğu için otellerde bile hiç tek yataklı odada yatmamıştım.

Karanlık çökünce köyde yaşam sona ermiş, büyük bir sessizlik ve yalnızlık duygusu sarmıştı her tarafı. Kalkıp radyoyu açmak geldi aklıma. Cep fenerinin ışığıyla biraz uğraştım. Uzun dalga Ankara radyosundan başka hiçbir Türkçe istasyonu çekmiyordu. Ankara radyosu da cızırtılı pek anlaşılıyordu. Kapatıp yattım.

Seydiköy'den çıktıktan sonra son beş altı günde yaşadıklarımı değerlendirmek için neresinden başlasam, diye düşünürken, boş ver şimdi onu, bu odayı en iyi biçimde nasıl yerleştirebilirim düşüncesine geldim, oradan da nelere ihtiyacım varın tespitini yaparken uyumuşum. Fakat yorgunluğun huzursuzluğa baskın gelmesiymiş ki uyku biraz dinlenince uyanıp kendimi çıkışı olmayan sorunların içinde buldum. Buradan türkülerle çıkılabileceğini biliyordum. Kalkıp radyoyu açtım. Ankara radyosunun cızırtılı kesik kesik yayınında Nezahat Bayram'ın türküsünün sözleri anlaşılıyordu.

(Ölümün Peçesinde Dört Yolcu) adlı kitabımdan

YAŞAMIN FATURASI

Duygularda yaşanır

Akıldan çok

Anadolu'da hayat!

Yaşamın faturası

Türkülerle duygulara kesilir

Anadolu'da heyhat!

Türküler bağlamada

Acıyı, ayrılığı

Davulda öfkeyi, efelenmeyi

Kavaldada ağıtı, sabrı

Coşkulu ve doğal

Makul ve kabul edilebilir

Bir ortama getirir.

Türküler dayanılmazı dayanılıra

Hüznü, nostaljik bir tada çevirir

KARAYAZI'DAN ZOROVA'YA

Sabah erken kahvaltı yapıp hemen Zorova yoluna çıktık. Yol Karayazı çıkışında aynıydı. Yani Çakmak Dağının batı yamaçlarına doğru bir süre yükseldikten sonra hemen hemen aynı yüksekliği koruyarak ve yamacın engebelerini aşarak kuzeye doğru ilerliyordu.

Karayazı'dan Zorova'ya giden yol ve Çakmak Dağı etekleri

Karayazı'nın kuzey köyelerine (Haylaz mintikasına) çıkışı

Eski yolun kesin net bilinen noktaları olmadığı için bu yeni asfalt yolun eskisini aynen izleyip izlemediğini tam fark edemedim. Ama tam aynısı olmasa bile yaklaşık aynı olduğunu anlayabiliyordum. Eski yolda Şeyhin mezarı denilen taşlarla çevrili bir yer vardı ki oraya yakın geçtiğimizi ve köyü ilk gördüğümüz noktanın da yaklaşık aynı olduğunu fark ettim diyebilirim. Yol boyunca biçilmiş çayır balyaları ve ara sıra otlayan büyükbaş hayvanlar gördüm.

Ot balyaları ve Zorova'nın görüldüğü nokta altta

Eskiden köyün ilk görüldüğü anda yeryüzünde tek okul görünürken şimdi Zorova'nın bütün evleri toprak üstünde ve çatıları çinko veya kiremitle kaplı olup batıdaki normal bir köy görünümünden farksızdı. Hatta bazı evlerin yanında çok fazla büyüyememiş olsa da ağaçlar bile vardı.

Zorova girişinde yeni evler ve ağaçlar

Toprak altındaki terkedilmiş eski bir ev

Köyün girişinden itibaren doğaldır ki okulumu aradım. Benim okulum köyün yaşandığı bu yassı tepenin batı yamacının ortalarında olup tepeye doğru yükselen bölümü tamamen boştu.

Fakat şimdi bu tarafta binalar tepenin en üstüne çıktığı gibi batı yönünde de okulun hizasının daha batısına geçmişti. İş mevsimiydi çayırılar biçilmiş köye taşınıp (Tayyar) harman haline getirilecekti.

Eve vardığımızda Şerafettin traktörle gelen çayır balyelerinin yığılmasıyla ilgileniyordu. Çok büyük bir harmanın yanında yeni bir harman oluşturmaya çalışıyorlardı.

Şerafettin ot balyelerini yığıyor

Şerafettin ve bizi köye getiren yakını genç

Doğaldır ki onu tanımam olanaksızdı. Çünkü o 60 yıl önce ilkokul dört veya beşte bir çocuktuktu. Oysa şimdi saçları ağarmış beli bükülmüş benim gibi bir ihtiyar olmuştu. Tabii ki önce öğretmenle öğrencisi aynı olur mu gibi bir soru geliyor insanın aklına, ama ben onun öğretmeni olduğum zaman 18 yaşındaydım ki o da 12 yaşındaydı. Yani aramızda altı yaş gibi bir fark olup şimdi o da yetmiş yaşının üstündeydi.

Şerafettin

İşi oradakilere bırakıp yanımıza geldi. Sarıldık. Hoş beşten sonra eve girip sohbe orada devam ettik. Pek çok odası bulunan çok büyük bir ev yaptırmış. Zaten kendisi de usta olduğu için evde her şey olması gerektiği gibi ve olması gereken yerdeydi.

Evde epeyce bir sohbetten sonra yemek yiyip dışarı çıktık. Köyün içinde dolaşırken eskiyi hatırlatan fazla bir şey kalmadığını fark ettim. Çünkü köy yukarıya tepeye doğru genişlerken eski evlerin çoğu yıkılmış kalanlar da eski halinde değildi. Terk edilen bu eski evlerin etrafı açılmış ve evler toprağın içinden çıkmış haliyle basık ve acayip bir görüntü sergiliyordu.

Etrafı açılarak toprak üstüne çıkmış eski evler vardı

Köyün yabancılaşması gibi tanıdık hiçbir kimse de kalmamıştı. Altmış sene önceki yetişkinlerin tamamına yakını ölmüş veya başka şehirlere göçmüştü. Öğrencilerimin de pek çoğu ölmüş ve yaşayanların da Şerafettin dışında hepsi de büyük şehirlere göç etmişti. Şimdi burada bana en yakın şey okulum ve anılarımdı. Onun için şimdi okulumu görmek ve anılarımda kalanlarla karşılaştırmak için sabırsızlanıyordum.

YARINLARDA ANILAR

Yarınlar unutturur bunları hep

Yarınlar mutsuz bile olsa

Bunları hep unutturur.
Karayazı'da; karayazımı okuduğum günler
Kendi öz benliğimi duyduğum yalnızlık
Sana şiir yazdığım geceler
Yalanlarla dolu bir anlatım olur yarınlarda
Ya da olsa olsa, olağanüstü bir masal.

YÜCELİK İLKOKULU

Yerleşim isimlerinin değiştirilmesinin moda olduğu bir dönemde Zorova adı da Yücelik olarak değişmişti. Ama bu Yücelik adını kimse benimsemediği gibi ben de resmi yazışmalar dışında hep Zorova adını kullandım. Çünkü bana göre gereksiz bir işgüzarlıktı. Çünkü zor ve ova sözcükleri toplumun tamamı tarafından bilinip kullanılırken bu adın nesini beğenmediniz ki?

Zorova

Ayrıca anlam olarak Zorova bu yerleşimin coğrafi yapısını ve iklimini de en doğru biçimde anlatan bir isim. Gerçekten de bu ova fırtınalara teslim yaşam koşulları çok zor bir ovaydı. Onun için okulu görmek isteyince resmi adıyla Yücelik İlkokulu olarak canlandı kafamda. Fakat okula vardığımız zaman buranın başka bir okul olduğunu hemen fark ettim.

Benim okulumun uzun kenarları güney ve kuzeye bakıyordu. Bu okul doğuya bakıyor ve dikdörtgenin uzun kenarları daha uzun olduğundan belki daha basık görünüyordu. Benim okulum ise bunun önündeki (doğusundaki) boş alanda bulunuyordu ama yıkıldıktan sonra temelleri bile temizlenmiş olmalı ki en küçük bir iz bile yoktu. Mevcut okul ise hiç kafama

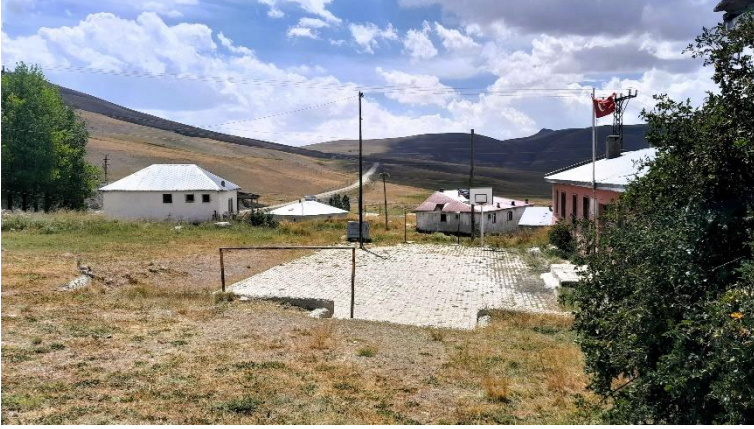
girmediği gibi zaten yeterli öğrenci de bulunmadığından kapalıydı.

Şimdiki okul ve sağda ek bina

Daha doğrusu Yücelik Köyü diye bir köy kalmamış, muhtarlık da o zamanlar Yücelik köyüne bağlı Güzeldere'ye geçmişti. Oysa ben burada çalıştığım zaman Yücelik Köyünün nüfusu Karayazı ilçenin nüfusuna yakın olup Harabahan, Güllü Çimen ve Güzeldere Yücelik Köyüne bağlı komlardı. Bunların hepsinin tek okulu Yücelik İlkokulu ve tek muhtarlık Yücelik Muhtarlığı idi.

Okulun önündeki basket sağasının sağında eski okul vardı

Yani köyde okul dahil aradığım hiçbir şeyi bulmam olanaksızdı. Onun için nere gitsek ne görsek fark etmiyordu. Okul benim beynimdeydi. Zerresi bile kalmamış olsa da benim beynimde hiçbir şeyi eksilmemiş ve capcanlı bir biçimde duruyordu. Yeni okulu girip gezmedim. Ama eskisinin üzerinde sanki planını çizer gibi dönüp durduğumu fark edince bir an için kendimi toplayıp aklım altmış yıl önceki okulumda, Şerafettin ve Emrah ile köy içinde gezmeye devam ettik.

Köy içindeki gezimiz de iç buruntusuydu diyebilirim. Bir zamanlar insanların içinde yaşadığı toprak altındaki evlerin ayakta kalanları terk edilmiş yenilerin yanında kümes gibi görünüyordu. Özellikle Muhtar Mihrali'nin evi çok içimi acıttı. O zamanlar ön cephesinden başka cephesi yoktu. Ve içine girdiğiniz zaman güneye bakan tek duvarda pencerelerin önünde yaklaşık yerden altmış santim yükseklikte oturma yerleri ve ortada sobayla geniş bir oturma salonuydu. Tavanında mertekler tabanında rengârenk keçeler ve hacıların Arabistan'dan getirdiği duvarlarına aşılmış duvar halıları.

Tabii ki en önemlisi de insanların köyde birkaç odadan başka toplanıp görüş alışverişinde bulunacağı başka bir mekan olmadığı için bu odaların sohbetleriydi. Ben bu birkaç odadan Eski Muhtar Mustafa Kılıç ve İbrahim Canlı'nın odalarına da

birkaç kez gitmişim, ama muhtar da olduğu için en çok da Mihrali'nin odasına gitmişim. Oysa şimdi bu odanın önündeyim. Yan duvarları açılıp toprağın içinden çıkmış ve bir kümes kadar bile göz alıcı değil.

İnsanlar o günlerden bu günlere öylesine bir geçim mücadelesine girmiş ve jet hızıyla değişen zamana uyum sağlamak için öylesine bir yarışa girmiş ki, geçmişte yaşananlar hatıralardan bile silinip gitmiş. Öyle ki benim hatırladığım çoğu şeyin burada yaşayanlar farkında bile değildi. Bu yüzden sanki o günler hiç yaşanmamış gibi yaşayanların bile hafızalarından silinip gitmiş olması bana göre geçmişe saygısızlık gibi geliyordu. Oysa insanlar geçmişle uğraşmak yerine, zamana yaşadığı günden tutunmak istiyordu. Yarınlar ve anılar şu andaki yaşamın dışında kalıyordu.

Yarınlar unutturur bunları

Hem uzak değil öyle

Yarınların yakın bir geleceğinde

Aç-acına kapanıp kapanıp da

Lor-ekmek dilenmeye çıktığım saat

Soğuk Mayıs karlarında

Lamba ışığından ısındığım

Sonra hiç anılmayasıya unutulacak

Tabakamda tütünün bittiği gün

OKULDAN KOPAMIYORUM

Köyü gezerken anladım ki burada bana ait hemen hiçbir şey kalmamış. Öğrencilerimden bile bir tek Şerafettin kalmış. Sağ olsun kendisi de oğlu Emre de ellerinden gelenin fazlasıyla beni misafir ettiler. Bu yüzden onlara çok teşekkür ederi. Ama hepsi o kadar. Başka da bir şey, tanıdık veya benim geçmişime yönelik bir şey yok.

Yollar, yapılaşmalar ve öne geçen çalışma alanları ve geçim şartlarıyla coğrafya bile değişmiş. Kağınının yerini traktör aldığı gibi koyunun yerini de büyükbaş hayvancılık almış. O yüzden bana ait her şey yıkık bir binanın hayali odalarında hapis kalmış olup beni de içinde hapsediyordu.

2,5X3 metre ebatlarında toplam 7,5 metrekare hapisane hücrelerinden daha küçük odamdan çıkamıyorum bir türlü. Mutfak, yemek, yatak ve misafir odası olarak kullandığım bu hücre aynı zamanda benim müdür olarak defter ve dosyaları da sakladığım makam odam. Kasım ayı sonlarına doğru yine bu çok fonksiyonlu odamda yedi gün süren fırtınanın bitiminde Çocuklar okula gelmeyince muhtarın odasına gittim. Çocukların okula gelmediğini söyleyince:

“Hocam okul bitti. Fırtınalar başlayınca öğretmenler memleketine gider. Ben maaşlarımı alıp postalarım” dedi.

Ben “Olur mu öyle şey muhtar? Türkiye’de okulların açılış ve kapanışı yönetmeliklerle belirlenmiştir. Keyfimize göre açıp kapatamayız” deyince; orada bulunan köylüler sanki doğal bir şeymiş de ben bilmiyormuşum gibi itiraz ettiler. Köylüler bu durumu yasal bir kuralmış gibi savunarak çaktırmadan beni anlayışsızlıkla suçladılar. Çünkü onlara göre bu durum gelenekselleşmiş herkesin bildiği kabul ettiği bir kanun maddesiydi. Ve gerçekten haylaz mıntıkasındaki köylerdeki

öğretmenlerin hepsi memleketlerine gitmiş sadece ben ve Anıtlı köyünde sınıf arkadaşım Nuri Orhan kalmıştı.

“Olmaz öyle bir şey. Ben okulu terk edemem. Bu suçtur. Ben iyi havalarda günde iki saat bile olsa dersimi yaparım” dedim.

Köylü selamı sabahı kesmiş, hakkımda iyi düşünmediklerini anlıyordum. Fakat ne yapacaklarını kestiremiyordum. Ama sonu ölüm bile olsa görevimi yapmaktan vazgeçmeyecektim. Çocukları da özlemiştim. Bir gelseler sanki beş yıllık bilgiyi bir anda aktarmak, onlara bu köyün dışındaki dünyayı tanıtmak istiyordum. Bu benim için o kadar önemliydi ki yaşayıp yaşamamam bunun yanında çok önemsiz kalıyordu.

Yalnızlık, gece ve karlardan oluşan bir yaşam standardı içinde, ideallerime sınıksız sarılarak, sonu belirsiz günlük bir yaşam içinde yuvarlanıp giderken yorgan omzumda, ben masanın başında yazıyor yazıyorum. En çok da yaşantıma en çok egemen olan gece ile yalnızlığı ve bir de karları yazıyorum.

Gecelerin bitimini kuran

Bir küçük sevinç gezintisidir yalnız.

Köklerinin ölümünde

Yaprakları yitik bir ağaçtır yalnız.

Gecenin köpek seslerinde

Kulaklarımıza gelmedik bir uzaktır yalnız

Akşam saat 2100 sıralarında oda iyice soğuduğu için yorganı sırtıma bürünüp kitap okurken bir silah sesiyle irkiliyorum. Mermi camı kırıp karşı duvarda iz bırakmıştı. Bir an için masanın altına doğru eğilerek gayri ihtiyari korunma moduna girdiğimi fark ettim. İlk bir saat kadar korku, şaşkınlık ve heyecanımın etkisiyle sakin ve mantıklı düşünemedim. Sonra yatağı pencerenin dibine çektim. Yani tekrar silah ateşlenirse ben pencere seviyesinin altında kalacağım için mermi üstümden geçip gidecekti.

Yatağa girerken biraz tedirgin olsam da ideallerim her tür tehdit ve tehlikeye baskın geliyordu. Üç gün böyle devam

ettikten sonra hafta sonu gece yarısı karşı duvarda bir mermi daha patladı

Mermi kırık camın yerine çaktığım kartonu parçalamıştı. Onu tamir edip yattım. Sabah kalktığım zaman pencereden dışarıyı görünmüyordu. Sabaha kadar yağın kar çatıda biriken önceki karla birlikte kaymış ve yerden tavana kadar okulun kuzey duvarı karın içinde kalmıştı. Sanki doğa beni korumak için pencereme kurşungeçirmez bir kar duvarı inşa etmişti.

YARINLARDA ANILAR

Yarımlar unutturur ya bunları
O günlerde ben yine
Kuruşun arkasından kurşun atarken
Ekmeksiz, erzaksız kalıp da
Çiy patates yerken
Adını sanını bile bilmediğim
Odama bir kezcik olsun
Bir hencinsi bile gelmedik biri
Tutup da evleniverirse benimle
Yazık olur doğrusu, açlığımın günlüğüne

GECE EVİME EŞKIYA GELDİ

Aralık ayının ikinci haftası biterken cumartesi sabahı tuvalet için dışarıya çıktığım zaman fırtınanın dinmiş olduğunu gördüm. Sanki 14 gündür delicesine esip savuran o değildi. Hava oldukça dingin, güneş ışıkları karda yansıyor sanki olması gerekenden çok daha fazla bir aydınlık sağlıyor, ufka kadar her şey çok net olarak görülebiliyordu. Kendimi kıştan bahara çıkmış gibi hissettim.

Tuvalet için okuldan biraz uzaklaşınca ileride tezek yığınının (tezek galağının) arkasında saklanmaya çalışan iki kişi gördüm. Ben biraz o tarafa doğru yürüyünce onlar önce bir durakladıktan sonra bana doğru geldiler. Sanırım ısı eksi 20 derece civarındaydı, ama adamların ter içinde olduğunu gördüm.

“Nedir bu haliniz? Bu soğukta böyle ter içindesiniz” diye sorunca birisi “Siz öğretmensiniz galiba” dedi.

Ben “Evet” deyince de anlatmaya başladı.

“Sorma hocam. Biz kaçakçımız. Köye girince izimizi kaybettirdik. Ama jandarma peşimizde” dedi.

“Eşyanız nerede?”

“Şu tezek galağının içine sakladık.”

“Teriniz soğuyacak hasta olacaksınız gelin okula. Sizi okulda kimse aramaz ve bulamaz” dedim.

Masamda oturmuş haşlanmış patatesleri tuza banıp yerken dışarıdan bir ses geldi. Odadan çıkıp dış kapıyı açmadan:

“Kim o” dedim; “Selahattin Çeçen” deyince irkildim.

Eşkiya Sulho benimle ne alaka? Önce bir korku kapladı bedenimi. Ama Suho’nun bugüne dek hiç kalleş ve fırsatçı bir davranışını duymadığım için korkum hafiflese de tam geçmedi.

Benim her yerde ağa ve ağalığa, eşkiya ve eşkıyalığa karşı konuşmalarım kulağına mı gitti acaba? Önce bir kararsızlık yaşadysam da aynı anda “Çaresizsin, yüzleşeceksin, iyi kötü her neyse” gibi düşünceler gelip geçerken beynimden, elim farkında olmadan kapının arkasındaki dayakları kaldırıyordu.

“Ben buyurun” derken o da “İyi akşamlar hocam” diyerek içeri girdi. Hocam sözü beni biraz rahatlattı. Ayrıca bir elinde bir koyun budu, öteki elinde de küçük bir bakraç vardı

Hani eşkıya deyince saç sakalına karışmış, pejmürde kıyafetli, acayip giyimli vahşi birileri gelir ya insanın aklına o yüzden gördüğüm manzara beni iyice şakına çevirmişti. Selahattin o günlerin modasına uygun üç düğme ceket, dar paça pantolonu, yani ütülü takım elbisesiyle, gayet şık paltosuyla eşkıya değil bir şehir beyefendisi gibiydi. Onun için sandalyede oturmasını istemiştim. Çünkü ben pijamalarımınla duruyordum.

Ben neredeyse kendimden geçmiş şaşkın bakarken, bakracı masaya koydu. Eti bana uzatırken:

“Hocam ben sana teşekkür etmeye geldim. Benim adamlarımı okula almış ve jandarmayla anlaşmalarına yardımcı olmuşsun” deyince iyice rahatladım. Sandalyeye buyur ettim.

“Hayır, orası senin yerin” deyip geçip yere oturdu.

Gazocağına hemen çay koydum. Çay içerken biraz sohbet ettik. Herhangi bir sorunun olursa kendisine bir haber uçurmamın yeterli olduğunu söyledi. Sanki dağların fatihi Sulho o değildi. Alçak gönüllü, samimi ve saygılıydı. 40-50 dakika kadar sohbetten sonra müsaade isteyip çıkıp gitti.

Ertesi gün öğrencilerimin hepsi de okula geldi. Ne devamsızlık sorunun kaldı ne de köylülerle bir sorunun kaldı. Bu olaydan sonra köylüler beni köyden ve kendilerinden birisi olarak kabul ederken, ben onları oldukları gibi, onlar da beni kimlik ve kişilik farklılıklarımınla olduğum gibi kabul ediyorlardı.

Okulun anıları biter mi hiç. Başka bir gün ekmeğim bitip fırtına bitmeyince tam bir hafta çiğ patates yiyerek hayata tutunmaya çalıştığım günleri anımsıyordum ki, Karayazı’ya geldiğimizi fark ettim ve Zorova’daki yıkılmış okulunun hayali odasından ancak o zaman çıkabildim. Aklım fikrim anılar.

YARINLARDA ANILAR

Oysa insan yarınlarında

Bu denli saygısız olmamalı anılarına

Örneğin: tutup gaz lambasını saklamalı

Lambanın bacasından sigarasını ateşlerken

Saçlarının ütülenişine anı.

Gecede bin bir kadın kurduğu
Keçeleşen eski döşeğini saklamalı...
Özgürce dolaştığı hayal ülkelerindeki
Melekleşen hayal kadınların
Karanlık saç demetlerine
Sıcacık bir yuva olsun diye.

Sonra da tutup tabakasını saklamalı
Hoş içimli Muş Tütünlerinden dolanan
Sigaraların sevincine
Yarınlara anıları unutturmamalı.

04.05.1966 Zorova (**Yalnızlık, Gece ve Karlar'dan**)

ERZURUM'DAN GERİ DÖNÜŞ

Sevgili okuyucularım. 19 Ağustos 2024 tarihinde Burdur'dan çıkıp Yozgat'tan başlayan bu yolculuğun çok uzadığının farkındayım. Ayrıca gezinin yapıldığı yaz mevsimi ile yazının yayınlandığı kış mevsiminin çeliştiğinin de farkındayım. Bu yüzden dönüşte gezmiş olduğum Muş, Bingöl, Elâzığ ve Kayseri'de yazıyı çok kısa tutacağım ve buraları yazılı anlatımdan çok resimlerle anlatmaya çalışacağım.

Karayazı'dan çıkış

Biçilmiş çayırlar ve ot balyeleri

Karayazı'dan saat 10.30'da Esadaş otobüs firmasının İzmir arabasıyla Hınıs'a kadar gittim. Erzurum'un bu iki ilçesi arasında yüksekliğe bağlı olarak bitki örtüsünün nasıl değiştiğini sanırım fotoğrafların çayırdan başka hiçbir şeyin olmadığı 2500 metre yüksekliklerden aşağıya inildikçe ağaççıkları 2000 metrenin altında ağaç haline geldiği ve araya bazı tarım ürünlerinin de girdiğini görüyorsunuz.

Çayırların arasına tarlalar giriyor

Hayvancılık oyunundan büyükbaş hayvana dönmüş.

Hınıs girişi

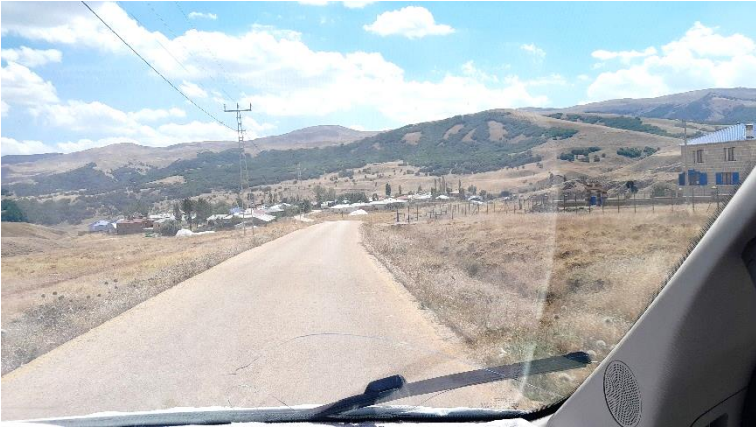

Hınıs merkezi

Hınıs'ta yükseklik 1700 metreye dek düştüğü için burada bitki çeşidi çok artmış olup Hınıs yeşillikler içinde şirin bir ilçe. Küçük garajında köylere ve yakın yerleşimlere giden minibüsler içi içe girmiş vaziyette olup Varto minibüsünü bulup ön koltuğa çantamı koyarak yerimi ayırmış oldum. Çünkü en iyi fotoğraf çekebileceğim yer ön koltuktu.

Hınıs Çıkışı

Hınıs Varto arası kırsal

Yani Hınıs'tan Muş'a direkt araba bulamayınca önce Varto'ya oradan da Muş'a giden bir otobüsle Muş'a gittim. Karayazı Hınıs arasına göre Hınıs Varto arası biraz daha engebeli. Fakat Varto'da yükseklik biraz daha düşerek 1600 metrelere dek inmektedir. Bu yüzden tarım ürünleri daha da çeşitlenmektedir. Varto'dan sonra da bir süre devam eden engebeli arazi Muş Ovasına çıkınca ufuklara dek açıldı.

Varto

TÜRKÜLERDE OVALAR

Türküler

Pamuk tarlası, pancar çapası

Ovalar ırgatlarla dolar.

Aşk uğruna hak uğruna

Yola çıkanlar

Sarı sıcak başaklara

Ağanın, eşkıyanın zulmüne

Türkü yakarlar.

Suya hasret

Anadolu'da ırmaklar.

Yazlar sıcak

Kışın gönüller kurak

Yaşama can suyu türküler.

Nehirlerden alın teri akar.

Boşa çıkan emekler, boş eller

Türkülerle dolar

MUŞ OVASI

Türkiye'nin en büyük ovalarından birisi olan Muş ovası Konya, Çukurova ve Urfa Ovasından sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Yüksekliği yaklaşık olarak 1300 ile 1400 metre arasında değişen ovanın alanı 1650 kilometre karedir.

Muş ilinde Muş ovasından başka Liz ovası, Bulanık ovası ve Malazgirt ovaları da bulunduğundan ovalık alanların toplamı ilin toplam alanının %27'lik bölümünü oluşturmaktadır.

Muş'a giderken Muş Ovasını Varto'dan güneye ve Muş'tan Bilgöl'e giderken de doğudan batıya geçtim. Ovanın büyüklüğü kadar görünümü de muhteşemdi. Çünkü ovada sarının egemen olduğu kuru tarım alanları kadar yeşilin egemen olduğu alanlar da çok geniş bir yer tutuyordu.

Yeşil alanlarda günebakan, pancar gibi endüstri bitkilerinden başka sebze ve meyve bahçeleri yeşilin değişik tonlarını oluşturuyordu. Burada tablonun öteki renklerini ise sürülmüş tarlalarda kahverengi, boz ve siyah topraklar tamamlıyordu.

Solhan

Solhan'dan sonrası

Muş otogarından itibaren gözerim hep ovayı izledi. Muş'tan Bingöl'e uzanan Muş ovası üzerinde önemli bir

yerleşim olarak Solhan var. Solhan bir vadi içine girince ova da burada bitiyor. Gerçi Solhan'ın çıkışında yine düz alanlar varsa da bunlar engebelerle parçalanmış alanlar olduğundan Muş ovasından farklı bir görünüm sergiliyordu.

TÜRKÜLERDE OVALAR

Uzayıp giden Muş Ovasında
Türküler de uzar
Dönüşür uzun havaya
Oyunda bar'a.

Türkülerde emek-ekmek çatışması
Sonsuza uzanan yollar
Pamuk tarlası, pancar çapası
Ovalar ırgatlarla dolar.
Aşk uğruna hak uğruna
Yola çıkanlar
Sarı sıcak başaklara
Ağanın, eşkıyanın zulmüne
Türkü yakarlar.

BİNGÖL

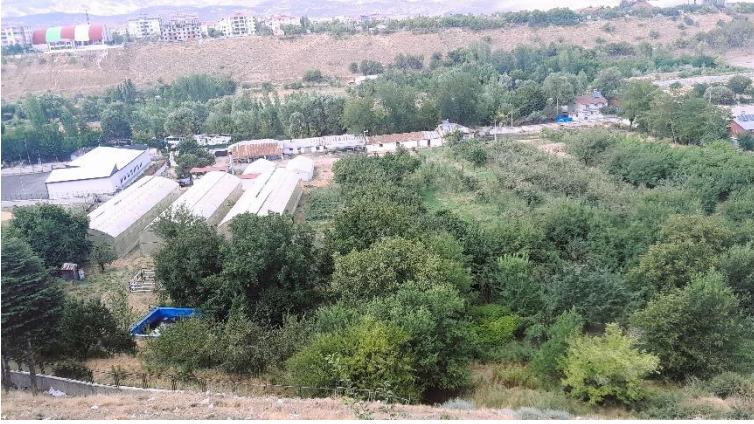
Bingöl'e varmak için Solhan'dan sonra bir saat kadar daha yol gittik. Solhan'da olduğu gibi Bingöl'de de genellikle binalar yeni olup modern bir şehir görüntüsü veriyor. Neden böyledir diye düşününce depremler aklıma geldi. Sanırım her depremden sonra binalar yenilenmiş olup şehir merkezinde eski bina hemen hiç yok gibi. Rakımı 1150 metreyi bulan Bingöl kentinin il nüfusu 280 bindir.

Bingöl girişinden

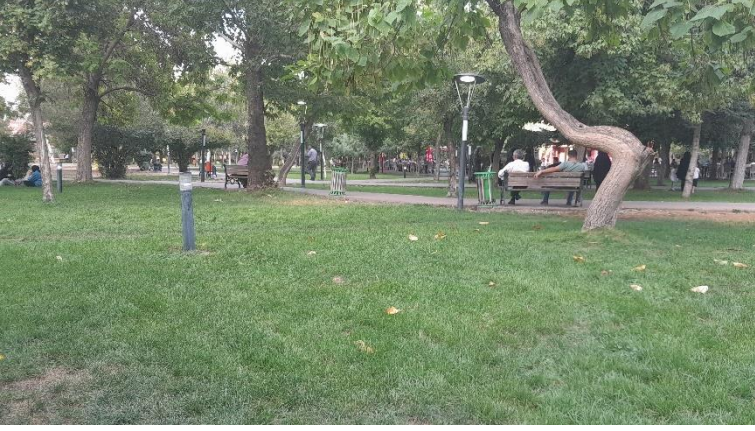
Aslında Bingöl çok göç alıp hızla büyüyerek kent merkezinde nüfus 132.000'e ulaşmış. Bu yüzden gecekonduların çok olması gereken bir il olmalı. Fakat ben kenar mahallelerine gidemediğim için varsa bile böyle bir şey görmedim.

Dere yatağı ve Bingöl merkez

Burada şehir merkezinde uzun uzun gezdim. Güzel bir şehir. Fakat yazıları uzatmama kararı aldığım için yazılı anlatımdan ziyade resimlerle anlatımı tercih ettim.

Parklar

Fakat anlatmadan geçemeyeceğim bir olay var. Şehir merkezinde gezerken karşılaştığım ve Bingöl Hakkında bilgi alırken tanıştığım Metin Gazioğlu, kendisinin Bingöl Rehberlik ve Araştırma Merkezinde öğretmen olduğunu söyleyerek beni oraya çağırdı. Birlikte kahvaltı yapıp biraz sohbet ederek Bingöl hakkında bilgi aldım.

Metin Gazioğlu ile fotoğrafımız ve Cami altta

Bingöl merkezden görüntüler

Bingöl merkezinde Elâzığ'a giden minibüsler vardı. Onun için otogara gitmeden Elazığ'a bu minibüslerle gittim.

BAKMAYIN SİZ
Bakmayın siz
Türkülerde dik durduğuna.
Aslında Anadolu insanı
Aylarca aç yatmaktadır.

Bakmayın türkülerde
Nara attığına
Aslında kırık kol
Yen içinde saklanmaktadır.

Ne zaman
Bir çıkmazla karşılaşa
İnsan Anadolu'da,
Türkülere sarılmaktadır.

BİNGÖL ELAZIĞ ARASI

Doğu Anadolu'da dağlar genellikle çıplak olduğu halde Bingöl çıkışında dağlar fundalık biçiminde bir ormanla kaplıydı. Şehrin çıkışında bir süre yol aldıktan sonra yolun sağ tarafında bayraklar görüldü. Burası 33 sivil kıyafetli silahsız erin PKK teröristleri tarafından öldürüldüğü yermiş.

Bingöl çıkışı dağlarda orman var

Şehitlik solda

Otobüs durmadan yola devam ettiği için ayrıntılı görme ve yakından fotoğraf çekme olanağı bulamadım. Görebildiğim kadarıyla ortada bir anıt ve onu yarım daire şeklide çevreleyecek biçimde 33 temsili mezar ve her mezarın başında bir bayrak vardı.

Dağlık arazide ormanlık alanlar bir süre daha devam etti.

Ovaya çıkınca bozkır başladı

Bingöl il sınırının Elâzığ tarafında ise ağaççıklardan oluşan orman ağı ağır kaybolurken bozkır başlıyor. Fakat bozkırın büyük bölümü ekim dikim alanı ve sulu tarım yapılan

yerlerde yeşil alanlar biçilmiş ekinlerin anız sarısına karışıyor. Arazi engebeli olmakla beraber hafif dalgalı çok büyük düzlükler de vardı.

Bozkırda sulu tarım alanları

Keban barajı görünmeye başladı

Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleştirildiği Kovancılar ilçesinin yakınlarında görülmeye başlayan Keban Barajı ise sık sık karşımıza çıkıyordu. Fotoğraflar arabanın içinden çekildiği için bazen ışık

yansımaları. Bazen perde ve bazen de ön camın kırık çizgileri var. .

Baraj yakınlarında sulu tarım yapılan alanlar

Keban Barajı yakınlarındaki bir alana binlerce otomobil lastiği atılmıştı. Sadece otomobil lastiklerinin atılmış olması sanki orasının lastik atım yeri olarak düzenlenmiş olabileceği gibi düşünmeme neden oldu.

YAŞAM TÜRKÜLERDE YENİLENİR

Hasımdan
Haksızlıkların hesabı
Türkülerde sorulur.
Düşmandan intikam
Türkülerle alınır.

Aşk ve yoksulluk
Türkülerde yücelir
Acılar türkülerle silinir.
Zaman türkülerle yenilenir.

Türkülerle her gün
Yaşama kaldığı yerden
Yeniden girilir.

HARPUT

Elâzığ çok yeni bir şehir olup asıl şehir Harput şehridir ki, Harput'un tarihi MÖ 4000'lere dek uzanmaktadır. Onun için Elâzığ'a varıp otele yerleştikten sonra hemen Harput'ta gitmek için minibüslerinin kalktığı alana gittim. Harput'la Elâzığ'ın arası üç-beş km olup hemen hemen birleşmiş gibi. Harput Elâzığ'a göre fazla yüksek olmayan bir tepede olup Elâzığ onun önündeki ovalık kesimde kalıyor.

Tarihi Harput 'tan bir görüntüler

Sara Hatun camii

Sara Hatun camii

Harput'un bulunduğu tepenin üstündeki hafif dalgalı düzlükteki yapıların hemen hepsi de tam bir old town (yaşlı şehir) durumunda. Yani burası Elâzığ'ın tarihi alanı olduğu için burada çok tarihi mekân var. Musiki Müzesi, Fincan Müzesi, Sara Hatun Camii, Arap Baba Türbesi, Hamam Müzesi bunların başlıcalarıdır. Çünkü burası çok eski bir şehir olmanın ötesinde Osmanlı'nın da önemli şehirlerindendi. Burada Amerikan koleji 1859'da açılmış olup başka misyoner okulları da vardı.

Seramik eşyalar

Türbeler

Harput Koleji (Amerikalıların FIRAT Koleji, Ermenilerin YEPRAD Koleji dedikleri okul) 1859 da açılmış olup temel amacı Ermeni Protestan din adamı yetiştirmek olan kolej 1880 yılında genişletilerek lâik öğretime ağırlık vermiştir.

Harput'tan Elazığ taraflarının görünüşü

Harput fincan müzesi

Harput musiki müzesi

Osmanlı Devleti'nde 1900'de sadece Amerika'ya ait 400'ü aşkın okulda 20.000'e yakın öğrenci öğrenim görürken, aynı yıllarda faaliyet gösteren İdadi ve Sultani sayısı 69 olup 7000'e yakın öğrencisi vardı. Yine aynı yıllarda Osmanlı topraklarındaki misyonerlere ait toplam yabancı okul sayısı 2.000 civarında idi.

Harput kalesi

Harput Hamam Müzesi

TELLAK VE NATIR RUBBER AND NATIR

Birçok edebi esere konu olmuş, özgün karakterler.

Hamam Anası

Osmanlı hamamlarında, kadınlar hamamını çağlayan sâhibinden sonra görevli olan ikinci kişiye Hamam Anası denilmektedir. Elinde ince bir çubukla hamamın içine dolacağı bilinmektedir.

Osmanlı döneminde kadın hamamların görevlilt seçkin sâhiblerdir. Özellikle hamamın kadının evli olması ve doğan bir aileye sahip olması şarttır.

Natir

Kadınlar hamamının da hamama gelen müşterilere yıkama, bese ve masaj yapmağa görevli kişidir. Kadın hamamların soğukluk kışınmda bekler müşteri geldiğinde ise tasmu oip müşteriyte beraber sıcaklık kışınma geçer. Ramazan geyere fakat yıkama işleminde katnmas.

Tellak

Erkek hamamları da çağlayan ve erkek müşterilere kese ve masaj işlemi yapıp kişilere Tellak denir. Hamama gelen kişiyi kutlama alış, seyyahları taşınmağa görevlidir.

Külhanç

Hamamdaki suyun sunduğu yer olan külhan bölümünün çağlamıdır. Suyu ısıtmak için ateşe odun atmaktadır.

Tellak

Natir

Authentic characters who have been the subject of many literary works.

Hamam Anası

In Ottoman Hamams, the second person to change after the owner of the Hamam's bath is called Hamam Anası (The 2nd female in charge). During the Ottoman period, the positions of Hamam Anası's Hamam were members of other families. In particular, it was considered that the daughter who married and had a prominent family.

Natir

In the women's hamam, the person in charge of washing, scrubbing, and massaging the customer who comes to the hamam. The person in charge of the women's hamam worked when the customer arrived, she takes her bath and gives her the massage, she cleans her body. She cleans her entire body, but does not wash her in the morning part.

Tellak

The people who work on men's hamam and do the condition and massage for male customers, the person in charge of the men's hamam and wash the hamam.

Külhanç

It is the employee of the service section of the hamam where the water heated by the stove used to be heated to heat the water.

HAMAM EŞYALARI HAMAM ACCESSORIES

Zamanla değişen bir şekle sahip olmayan Kadın hamamları:

Hamamın hamamı için en kaliteli ve en önemli eşyaları şunlardır:

Hamam Taşı
Hamam taşı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu taşın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Hamam Kılıcı
Hamam kılıcı, hamamın en önemli eşyasıdır. Bu kılıcın hamamın suyunu ısıtmak için kullanılır.

Soğukta hamam külhanına sığınan yetimler

Harput'taki tarihi eserleri yazıyla anlatmak çok uzun süreceğinden fotoğraflarla anlatmaya çalıştım. Ayrıca Harput, tarihi bir kent olduğu için çok sayıda türküleri de var. İşte bir Harput türküsü.

KAR MI YAĞMIŞ ŞU HARPUT'UN BAŞINA

Kar mı yağmış şu Harput'un başına
Kurban olam toprağına taşına
Küçük yaşta bir yar sevdim vay nenni
O da girmiş on üç on dört yaşına

Bir ah çeksem karşı dağlar yıkılır
Bugün posta günü canım sıkılır
Ellerin mektubu gelmiş okunur
Benim yüreğime hançer sokulur

Küçük yaşdan bir yar sevdim zulmü var
Benim gibi bahtı kara kul mu var
Küçük yaşdan bir yar sevdim vay nenni
Görmek için düşmanlardan yol mu var

ELAZIĞDA GEZDİĞİM YERLER

Bu hızlı gezim sırasında en çok beğendiğim iller Tokat ve Elâzığ oldu diyebilirim. Elazığ'da 450 bin nüfuzun 380 bini merkezde yaşadığı için kırsal nüfus çok azdır. Rakımı 1000 ve 1100 metre arasında olup verimli bir ova üzerindedir. Fakat Elazığ tarihi çok yeni olup onu Harput ile birlikte düşünmek gerekir.

Elazığ girişi

Çünkü Elâzığ Harput'un bir parçası ve devamıdır. Yani Harput'un bulundu tepenin alanı hem çok küçük ve hem de anayola sapa kaldığı için 1834'te şehir aşağıdaki ovada yeniden kurulmuştur. Ve bu şehir yeniden kurulurken Fransa'dan mimar getirilerek Osmanlının ilk modern şehirlerinden birisi haline getirildiği için Mamura tül Aziz (Azizin mamur şehri) adı verilmiştir.

Kapalı çarşıdan görüntüler

Ben şehrin eski bölümlerinde birbirini dik kesen caddelerde bu modernliği görebildim. Fakat o zamanlar motorlu taşıt trafiği olmadığı için olmalı bu caddeler bugünün ölçülerine göre dar kalmaktadır. Şehrin daha sonra gelişen bölümlerinde ise caddeler geniş ve görünümü moderndir.

Un ve tahıl pazarı

Elâzığ'da kapalı çarşı, Belediye Çarşısı gibi büyük alışveriş merkezleri, meydanları ve görülmeye değer caddeleri de var. Fakat bunları anlatmak yerine fotoğraflarımı koyuyorum.

Elazığ merkezinden görüntüler

Kaldırımında dinlenirken sohbet ettiğim insanlar

TÜRKÜLER ORTAK NOKTA

Anadolu bin tanrı ili
Binlerce canlı çeşidi,
Bir renk çemberi!

Ama ırk yok
Cins yok
Renk yok orada.

Anadolu
Her şeyi ve herkesi
İçinde eriten bir pota!

Anadolu kimliğimiz
Karakterimiz kişiliğimiz
Türküler
Anadolu'da ortak nokta.

ELAZIĞDAN KAYSERİ'YE COĞAFYA

Elazığ Kayseri arası çok uzun olduğu için burada kırsal kesimi Elazığ Darende arası ve Darende Kayseri arası şeklinde ikiye bölerek anlatmanın daha doğru olacağını düşündüm. Ayrıca mesafenin uzunluğu kadar Darende'ye dek olan coğrafya ile Darende'den sonrası arasında da önemli farklılıklar vardı.

Baraj gölü

Örneğin Elazığ Darende arasındaki ovalık alanlar daha küçük ve dağlarla parçalanmış vaziyette. Burada ova olabilecek yerlerde Karakaya Baraj gölü var. Baraj gölü yolun değişik mesafelerinden değişik biçimlerde görünüyor.

Malatya

Yine yolun bu bölümünde çok önemli bir şehir olan Malatya şehri var. Malatya'ya yaklaştıkça baraj gölü kenarında bazen genişleyip bazen daralan ovalarda genellikle yeşil hakim.

Fakat biz Malatya'da şehir merkezine girmeden çevre yolundan geçtiğimiz için Malatya fotoğrafları da çevre yolundan gördüklerim kadar.

Malatya Darende arası

Malatya çıkışında küçük ova ve vadiler vardı. Fakat Malatya çıkışında yarım saat kadar sonra geniş bir ovanın içinden geçtikten sonra Darende'ye doğru arazi yine dalgalandı ve düz alanlar azaldı. Bitki örtüsü çok zayıf yüksek dağlardan sonra vadi

içinde kalan Darende'nin vadi tabanı yeşil ise de yüksekleri çıplaktı.

Darende

Darende çıkışında da engebeli arazi bir süre daha devam ettikten sonra ovalar belirmeye başladı. Kaptanımız Gürün'de yemek ve ihtiyaç molası verdi.

Gürün gür yeşil bir vadinin içine sıkışmış olduğundan dar sokakların kenarında yüksek yapılar dikkatimi çekti.

AŞK ÇIKMAZ SOKAK

Yollar uzansa da
Çıkamaz sokaklara
Çıkıp gelmiş işte
Anadolu insanı türkülerle
Çıkıp gelmiş
Bu çıkmazlardan
Yaşadığımız çağa.

Türkülerde evlilik
Güvenmektir şansına
Kabule mecbursun
Ne çıkarsa bahtına.
Aşk ise girmektir
Kör karanlık bir çıkmaza!

DARENDE KAYSERİ ARASI

Darende çıkışı kupkuru çöl gibi bir boğazdı Ama boğazdan çıktıktan bir süre sonra tabanı yeşil, dağları çıplak vadiler birbirini izledi. Burada Gürün'e doğru yeşili artan vadi, Gürün'e, gür yeşil bir kucak oluşturuyordu.

Gürün

Gürün çıkışından kısa bir süre sonra çok büyük bir ova başladı. Ovaya genellikle kuru tarım yapılan sarının değişik tonlarında anız renklerinin egemen olduğu görülüyordu. Uzun Yaylanın güneyindeki bu ovanın sonu ufukta bitiyor ki, sanırım Uzun Yaylaya dek uzanıyor olmalı. Ovada yeşil alanlar yerleşim alanları ve seyrek olarak vadi tabaları dışında hemen hemen ağaç yok gibi.

Gürün'den çıktıktan sora ovalar başladı

Bu arada zaman da ilerlemiş güneş batmaya yakındı. Onun için son fotoğraflar biraz daha karanlık çıktı. Fakat ovanın bitiminde yeşil bir vadiye girdik. Vadi gittikçe genişleyerek Pınarbaşı'nı içine aldı. Pınarbaşı'ndan sonra da içinden geçtiğimiz doğayı fark edebiliyordum ama fotoğraf çekilecek kadar aydınlık değildi.

Gürün kayseri arasında kırsal

Kuru tarım alanları

Kayseri'ye saat 21.00 gibi vardığımızda ortalık tamamen kararmıştı. Bir taksi ile otele gidip yerleştikten sonra dışarı çıkıp otelin bulunduğu ana caddede bir saat kadar yürüyerek hem dokuz saate yakın yolculukta oturmanın ayaklarımda yarattığı uyuşmanın giderilmesini sağlamış oldum ve hem de Kayseri'nin gece görüntüsü hakkında fikir edinmeye çalıştım.

Kayseri'ye yaklaşırken güneş battı

YA SABIR

Belalar, çileler
Geldikçe üstüne, üstüne
Anadolu insanı bunalır...
Bürünür bir bilge sessizliğine
Türkülere sığınır

Ya sabır, ya sabır,
Sabır çıkaramasa da
Sonunda selamete
İnsanlar çaresiz
Bunalım anlarında
Türkülere sarılır.

KAYSERİDE GEZDİĞİM YERLER 1

ŞEHİR İÇİ VE ÇARŞILAR: Kayseri 1.200.000'e varan merkez nüfusu ve bir buçuk milyona yaklaşan il nüfusu ile Türkiye'nin 15. büyük şehri. Şehrin MÖ. 4000 binlerden bugüne 8000 yıllık bir tarihi olup, 1127 yılında Danişmentoğullarının merkezi iken 1162'de Anadolu Selçuklu devletine katılmış ve Selçukluların Konya'dan sonra en önemli ikinci şehri olmuştur.

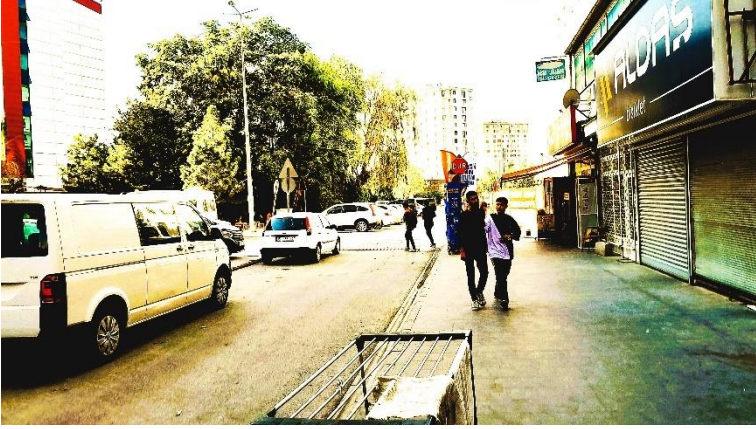

Kayseri şehir içi

Gazi Paşa İlkokulu

Osmanlı döneminde de önemini koruyan şehir, cumhuriyet döneminde de tarımı, ticareti, sanayisi ve ulaşımı ile hep önde gelen şehirlerimizden birisi olmuştur. Fakat son 20-30 sene içindeki gelişmesi ise diğer şehirlerimizin çok ötesine geçmiş olup bunda bir cumhurbaşkanı çıkarması ve iktidar partisine yakınlığının rolü olduğu ileri sürülmektedir.

Bu gelişiminin doğal bir sonucu olarak şehir oldukça bakımlı olup kalesi, bulvarları, meydanları ve çarşılarıyla oldukça modern bir görüntü sergilemektedir. Ben hepsini

gezemesem de gezdiğim kapalı çarşısı oldukça büyük ve mal açısından zengindi.

Kayseri

1664 yılında 4. Mehmet'in annesi Turhan Sultan tarafında dönemin baş mimarı Kazım Ağaya yaptırılan çarşının bulunduğu yer bir bakıma kayserinin tarih dokusunun merkezi gibi. Hemen bitişiğinde Urgancılar çarşısı var. Ayrıca Buradan Kayseri Bedestenine de geçilebiliyor.

Kayseri

IV. Mehmed'in annesi Turhan Sultan tarafından Hassa Baş Mimarı Kâzım Ağa'ya yaptırılmış ve 1664 yılında Hassa Baş Mimarı Mustafa Ağa tarafından tamamlanmıştır.

Yine cumhuriyet meydanı ve yakınındaki tarihi yerleri gezerken önüme çıkan yeraltı çarşısı da 10 bin metre kare alanıyla oldukça büyük ve çok sayıda dükkânın bulunduğu bir çarşıydı. Böylece kısa sürede Bedesten, Kapalı Çarşı, Kazancılar Çarşısı ve Yeraltı Çarşısını gezmiş oldum.

Kayseri kapalı çarşı girişi

Kayseri kapalı çarşı

Urgancılar çarşısı aşağıda

Yeraltı Çarşısının girişi

Kazancılar çarşısına geçiş

ZAMANLA YARIŞIR

Türküler uzanır
 Selçukludan Osmanlı'ya
 Yunus'tan Karacaoğlan'a
 Yarışır zamanla.
 Türküler Anadolu'da
 Her uygarlıktan bir halka

Türküler taş çıkartır
Müderriye, okumuşa
Ürettiği nağme, nağme çözümlerle;
Karşılaştığı akıl almaz sorunlarda
Türkülerle ulaşır insanlar çıkışa.

KAYSERİDE GEZDİĞİM YERLER 2

KAYSERİ TARİHİ YERLER: Kale: Kayserinin en eski ve en görkemli eseri olan Kayseri Kalesinin yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte ilk kez MS. Üçüncü yüzyılda Roma İmparatoru Gordianus Dönemi sikkelerinde görülmüştür. Kale Romalılardan sonra Bizans, Danişmentoğulları, Selçuklular, Dulkadiroğulları ve Osmanlılar Döneminde değişik amaçlarla kullanılmış tamirat ve tadilatlar yapılarak günümüze gelmiştir.

Kayseri Kalesi

Kayseri, Anadol'unun merkezi bir yerinde ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle tarih boyunca önemli bir merkez olmuş ve doğaldır ki bu yüzden büyük işgal ve istilalara maruz kalmıştır. Bu yüzden de Kayseri'de oturanlar ve Kayseri'ye sahip olan devletler Kayserinin korunması amacıyla kaleye büyük bir önem vermiş olup kale aslında daha geniş bir alanı kapsarken bugüne bu kadarı kalabilmiştir.

Caminin yaşı, 750 yılı aşıyor

Kayseri'deki tarihi yapıların hepsini bir gün içinde gezemeyeceğimi bildiğim için bir gezi planı yapmadım. Cumhuriyet meydanında başlayarak önüme ne çıkarsa orayı gezerim diye düşündüm. Karşıma ilk çıkan Hatiroğlu Camisi çıktı.1271 tarihi le 750 yıldan eski bir yapı olarak dikkatimi çektiği için girip içini gezdim.

Camiden çıkınca buradaki Hatiroğlu Parkında biraz dinlendikten sonra tarihi eserlerin yoğun olduğu bir sokağa daldım. Bu sokakta epeyce tarihi eser olup bunlardan Kerem ile Aslı Butik Oteli olarak kullanılan yapı çok güzel görünüyordu.

Kerem ile Aşlı Butik Otel

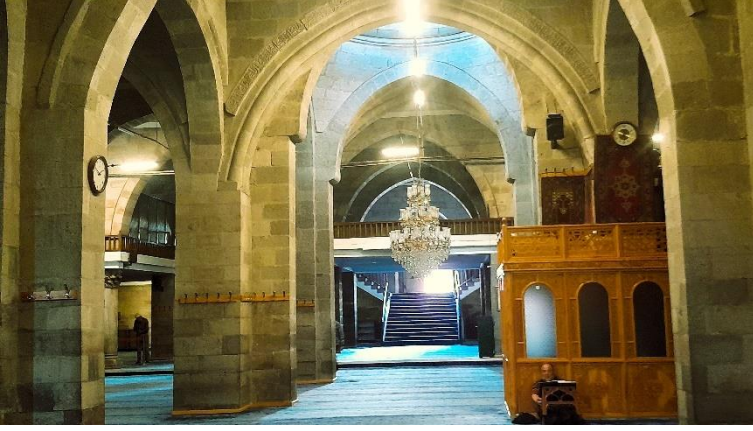
Yine en önemli eserlerden Kayseri Ulu Cami büyüklüğü, görkemi ve 1143 yapım tarihi ile dikkatimi çeken önemli eserlerdendi. Yine Alaaddin Keykubat'ın eşi Hunat Hatun'un 1238'de yaptırmış olduğu Hunat Hatun Camisi de görülmeye değerdi.

ULU CAMİ (CAMİKEBİR)

Kayseri'yi kendine başkent yapan Danişmendiler'in üçüncü hükümdarı Melik Mehmet Gazi (saltanat yılları 1124-1141) tarafından yaptırılmıştır. Bina yapılırken çevredeki yıkık Roma yapılarından taşınan sütun ve sütun başları kullanılmıştır. Üst örtü ahşaptır. Binanın önündeki Melik Gazi Medresesi günümüze ulaşmamıştır. Medresenin kalıntıları 1960'lı yıl mevcut idi. Medrese içinde bulunan Melik Mehmet Gazi'ye ait türbe 1960'lı yıllarda onarılmış ve günümüze ulaşmıştır. Orijinal ahşap minberi restore edilmiş halde kullanılmaktadır. Orijinal ahşap kapısı ise Ankara Etnografya Müzesi'nde saklanmıştır. Cami 1206 yılında Melik Mehmet Gazi'nin yeğeni Selçuklu emarasından Muzaffereddin Mahmut tarafından, tamir ettirilmiştir. Lale Devri'nde (1720-1730) depremle yıkılan cami Kayserili matbah ve Sur Emni Hacı Halil Efendi tarafından yeniden onarılmıştır. Yakın zamanlarda vakıflar ve halk tarafından onarımına devam edilmiştir. Ulu cami, şehrin en eski büyük camisidir.

THE MOSQUE ULU (CAMİ KEBİR)

The building was made to build by Melik Mehmet Gazi (1124-1143), the third governor of Danişment principality, who declared Kayseri as the capital of his principality. The columns and column heads which had been moved from the remnants of Roman buildings around, were used for the construction of the mosque. The Melik Gazi Madrasah cannot exist anymore today. The tomb in the madrasah which belong to Melik Mehmet Gazi was restored in 1960s. With the original wooden mihrab of the mosque has been restored, its original mihrab is exhibited in Etnography Museum in Ankara. The mosque was made to restore in 1206 by Muzaffereddin Mahmut, who was both Melik Mehmet Gazi's nephew and one of Seljuks emaras. The mosque, which coneped due to earthquake in Tulip Age (1720-1730), was restored by Sur Emni Hacı Halil Efendi. The restoration has been made by the official institution in change of the waqfs, and the people.

Ulu Caminin içinden bir görüntü

Sahabiye medresesinin avlusunda ticarethaneler

Kısa sürede görüp fotoğrafını çekebildiğim diğer tarihi eserler ise şunlardı. Nasireddin Mehmet bey Medresesi, Sahabiye Medresesi, Seyyid Zeynel Abidin Türbesi, Fatih Cami ve Müze olup bunlar özellikle Kayseri'nin Osmanlıdan önce ne denli önemli bir şehir olduğunu gösteriyordu.

Hunat Hatun Camisi

Hunat Camisinin içinden bir görünüm

TÜRKÜLERDE SAKLAR KENDİNİ

Anadolu gizli hazinem
 Sır sandığım.
 Binlerce yılın birikimi
 En bitek, en bereketli
 En bilgesi toprakların.

Kültürlerin karışımı
Kıtaların bileşimi
Anadolu insanı
En bilge kişi.

Ketumdur
Türkülerden okunur aşkı, sevgisi
Derdi, düşüncesi.
Türkülerde saklar kendini

KAYSERİDE GEZDİĞİM YERLER 3

KAYSERİ MÜZESİ: Kayseri Arkeoloji Müzesi tarihi Kayseri Kalesinin içinde bulunuyor. Ancak müze binası tarihi bir yapı değil inşaatına 1965 yılında başlanıp 1969 yılında hizmete girmiş. Gerçi Kayseri’de müzecilik çalışmaları Osman Hamdi Bey’e dek uzanıyorsa da bu dönem genellikle eski eserlerin toplanarak lise binasında depolanmasıyla geçmiştir.

Kayseri Kalesinin içinde Kayseri arkeoloji müzesi

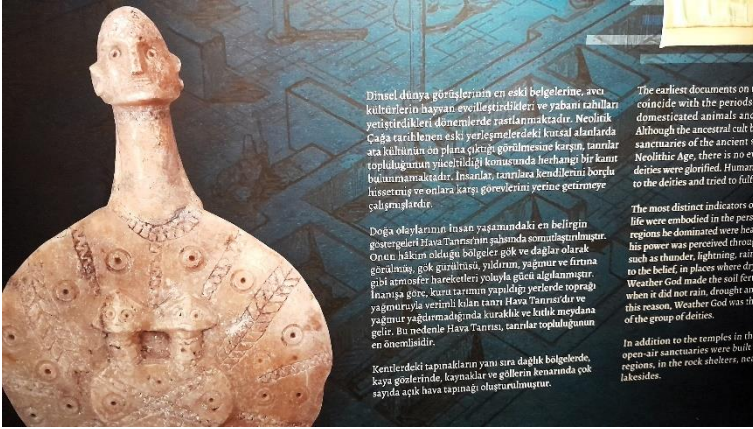

Kayseri Müzesinin girişi

1930-1937 yılları arasında Hunat Hatun Medresesinde depo müze olarak 5 kuruş giriş ücretiyle halkın ziyaretine açılmıştır. Fakat Kayseri’de gerçek anlamda bir müze açılmasını zorlayan temel neden 1948 yılında Prof. Dr. Tahsin Özgüç’ün Kayserinin 22 Km. kuzeydoğusundaki Kültepe’de bilimsel kazıları başlatması ve çıkan çok sayıda eserin sergilenmesi yüzünden zorunlu hale gelmiş ve bugünkü müze binası yapılmıştır.

Dinsel dünyaya görüşlerinin en eski belgelerine, avcı kültürlerinin hayvan evcilleştirdikleri ve yabani canlılara yetiştirildikleri dönemlerde rastlanmaktadır. Neolitik Çağa carchlenen eski yerleşmelerdeki kuzey alanlarda ata kültünaın ön plana çıkması günümüzünse korunan, tarımla topluluğunun yavaşlıdığı konusuna herhangı bir kanıt bulunmamaktadır. İnsanlar, tarımla kendilerini borçlu hissetmiş ve onlara karşı görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır.

Doğa olaylarının insan yaşamındaki belirgin göstergeleri Hava Tanrısı'nın şahında somutlaştırılmıştır. Önce hüküm olduğu bölgeler gök ve dağlar olarak görülmüş, gök gurultusu, yıldırım, yağmur ve fırtına gibi atmosfer hareketleri yarıyağa, toprağı İnancıyla ilişki kurularak hareketleri yarıyağa, toprağı yağmuruyla verimli kılan tanrı Hava Tanrısı'nda ve yağmur yağdırmadığında kuraklık ve kötü meydana gelir. Bu nedenle Hava Tanrısı, tanrılar topluluğundan en önemlidir.

Kentlerdeki tapınakların yanı sıra dağlık bölgelerde, kaya gözlerinde, kaymaklar ve göllerin kenarında çok sayıda açık hava tapınağı oluşturulmuştur.

The earliest documents on record coincide with the periods of domesticated animals and zood although the ancestral cult beliefs sanctuaries of the ancient Neolithic Age, there is no evidence deities were glorified. Humans to the deities and tried to fulfill

The most distinct indicators of life were embodied in the persons regions he dominated were his power was perceived through such as thunder, lightning, rain, to the belief, in places where dry. Weather God made the soil fertile when it did not rain, drought and this reason, Weather God was the of the group of deities.

In addition to the temples in the open-air sanctuaries were built in regions, in the rock shelters, near lakesides.

Kültepe dinsel bir figür ve aşağıda tabletler

İnsanlık tarihinin en eski yazılı belgeleri, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır.

İlk yazılı belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır.

İlk yazılı belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır.

İlk yazılı belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır. İlk yazılı belgeler, MÖ 3000'de Sümerler tarafından yazılmıştır. Bu belgeler, Mezopotamya'da yazılmıştır.

Writing in one of human being language and also to extend over the achievement in the

Writing emerged gradually a manner in Egypt. The first in Southern Mesopotamian documents found in which keep the notation, the history of writing was not the simply drawn figure explained. Use of clay millennium BC, the replaced by a writing

Cuneiform script was replaced made of fired a tablet, which usually in the presence of tablets or wax, or clay tablets

The earliest cuneiform in Kültepe, ancient city northeast of Kars, Turkey. The Hittites and Egyptians coming to the Mesopotamian peninsula regarding the mainly composed of the palace or practices related

KÜLTEPE TABLET KÜLTEPE TABLET

MÖ 2. bin yılın ilk çeyreğinden itibaren Anadolu'ya ticaret yapmak için gelmeye başlayan Asurlu tüccarların 40 kadar şehirde oluşturdukları ticaret kolonilerinin merkezi Kültepe-Kaniş'teki Karum idi. Burada 1948'den itibaren sürdürülen kazılarda zengin arkeolojik buluntuların yanında, Akadça'nın Eski Asur lehçesiyle yazılmış 23 bin tablet ve zarf ortaya çıkarılmıştır.

Anadolu tarihinin "Asur Ticaret Kolonileri" diye adlandırılan bu ilk tarihi döneminde, ithalat ve ihracata yönelik büyük bir organizasyonun gerçekleştirildiğini ve oluşturulan sistemin düzgün bir şekilde işlemesi için gerekli her türlü tedbirin alındığı görülmektedir. Asur ile Anadolu şehir krallıkları arasında imzalanmış yazılı anlaşmalar çerçevesinde Asurlu ve Anadolu tüccarların sistemli bir biçimde ticari faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Kültepe tabletlerini Mezopotamya kaynaklarından farklı kılan en önemli unsur, bunların krali arşivlerde değil, sıradan tüccarların özel arşivlerinde bulunmuş olmasıdır. Dolayısıyla, tabletlerin çoğunluğu Asurlu tüccarların ticari girişimleriyle ilgili konuları içeren borç senetleri, iş mektupları, mahkeme tutanakları, çeşitli notlar ve listeler oluşturmaktadır. Ekonomik içerikli tabletlerden, dönemin sosyal yaşantısına dair ipuçları da öğrenilmektedir. Evlenme, boşanma, miras, nafaka ve evlatlık alma gibi konuların ele alındığı belgelerden, aile hukuku hakkında önemli bilgiler edinilmiştir. Kültepe tabletleri arasında, Hitit Devleti kurulmadan önce Anadolu'da yaşanan politik ve sosyal olaylara ışık tutan belgelerin yanında, gerek Anadolu'nun gerekse Mezopotamya'nın siyasi tarihi için son derece önemli konuları içeren tabletler de bulunmaktadır. Kültepe metinleri zengin içerikleri nedeniyle, Eski Yakındoğu'nun ekonomi tarihinin yazılmasında en başta değerlendirilmesi gereken kaynaklardır.

Karum at Kanesht, Kültepe colonies that were established by Assyrian merchants, was the center of the first quarter of excavations carried out in 1948 and 23,000 tablets and a dialect of Akkadian were

In this first historic period named as Assyrian Trade colonies that were established by Assyrian merchants, necessary measures were taken to ensure the system. Within the signed between Assyrian and Anatolia engaged in trade activities that differentiates Kültepe sources is that they were found in private archives. The majority of the tablets are court records, various commercial enterprises about the social life of the tablets with economic about law of the family and containing issues such as alimony, and adoption. documents that shed light in Anatolia before the establishment as well as tablets that contain the political history of both to their rich content, Kültepe be considered in the first of the ancient Near East

Tepenin kül rengi görünümünden dolayı Kültepe diye anılan antik kent, tepede yerli Anadolu halklarının oturduğu alan (Kaniş) ve bunun aşağı tarafında bulunan Asurlu tüccarların oturduğu Karum'dan oluşmaktadır. MÖ 1800'lü yıllara ait Asur Çivi yazısıyla yazılmış Anadolu'nun ilk yazılı belgeleri burada bulunmuş olup müzede bunlara örnek çok sayıda tablet bulunmaktadır.

Müze de Kültepe kalıntıları

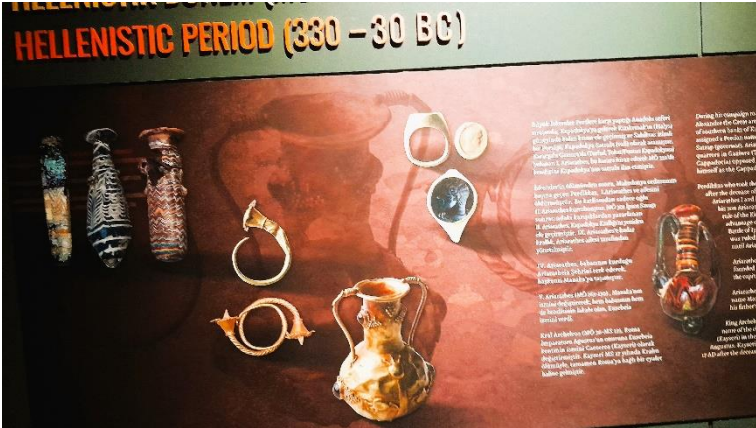
Kültepe'de yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuş olan kısıtlı, eşsiz ve değerli, altın veya gümüş, lüle, kupa, yüzük, halka, saç halkaları, piyasa iğneleri ile lapis-kazallı, zülfük, karnelitan, araca, hematit, kaya kristali, fayans, frit gibi değerli ve yarı değerli taşlardan yapılmış boncuklardan oluşur.

Takılar arasında en büyük grubu iğneler oluşturmaktadır. Yerli ve yabancı olmak üzere iki iğne grubu vardır. Yerli iğnelere ilişkin ilk grubun Orta Anadolu'da benzerleri çoktur. Çoğu çizgilerle bezelidir. Altın veya gümüşten, bazen de tunç üzerine altın veya gümüş kaplanarak yapılmış iğneler çok çeşitli form ve bezemeye sahiptir. İğnelerin rozetlerini yarı değerli taşlardan yapıldığı gibi bazen de taşıyan halkacıklarla ile dek süslenmiştir. Ayrıca, kıyilerin boyunlarında veya elbiselerinde taşıdığı Güneş Tanrısı'nın sembolü kuru buçimli amuletler veya Ay Tanrısı'nın

Personal, portable Kültepe archaeology comprise of gold earrings, rings, pins, as well as be semi-precious gem carnelian, steatite ceramic, and frit.

Pins is the jewelery category. Local and foreign Anatolian ornaments of gold, bronze, silver, and forms are mainly gems, and with animal findings are bearing the crescent-shaped

Yukarıda Hitit Dönemi eserleri

Helenistik Dönem eserleri

Müzenin girişinde Kayserinin 6000 yıllık tarihi diye bir levha var. Çünkü Kültepe'nin Hititlerden önce de uzunca bir geçmişi olduğu ileri sürülmektedir.

Kayseri Müzesindeki eserler

Bu arada müzedeki yüzlerce eserlerle ilgili olarak bilgi verme olanağı olmadığından genellikle bilgi levhalarının fotoğraflarını eserlerin arasına koydum. Fotoğraflar müzedeki eserlerden.

Burdur'a dönüş: Sevgili okuyucularım...19 Ağustos 2023 günü Burdur'dan yola çıkarak Yozgat'tan başlattığım bu gezim 29 Ağustos 2023 Akşamı Kayseri Hava alanından Antalya'ya uçuşla sona erdi. 11 günde 9 il merkezi ve kırsalından

topladığım bilgileri, duygu ve resimleriyle özet olarak aktarmaya çalıştım. Umarım yararlı olmuştur.

TABUDUR TÖREDİR

Yaşam
İki tarafı keskin bir bıçaktır
Can verilir
Namus uğruna
Sır verilmez Anadolu'da!

Dindir kültüredür
Tabudur töredir
Anadolu dediğin
Sıratı yürümek
Türkülerde gezinmektir

SON

